

Søllerødbogen

1995

Søllerødbogen 1995

Søllerødbogen 1995

udgivet af

Historisk-topografisk Selskab for
Søllerød Kommune

i samarbejde med Søllerød Museum

Søllerødbogen 1995 er sat med Linotype Janson.
Papiret er 115 g Multiart Silk
Typografi: Erik Ellegaard Frederiksen IDB.
Sat og trykt hos Poul Kristensen Grafisk Virksomhed A/S, Herning
Oplag: 1500 ekspl.

Redaktion:
Niels Peter Stilling
under medvirken af
Jens Johansen

På omslaget vises Nærum Gadekær i 1906, malet af L.A.Ring. Det var i disse omgivelser krosagen, med Jochum Jensen som en af hovedpersonerne, udspillede sig. Kroen lå formentlig lige til højre for billedets højre kant. Maleriet er købt i på auktion 1994 med støtte fra Statens Museumsnævn.

ISBN 87-87113-51-1
ISSN 0085-6339

Kort er reproduceret med tilladelse fra
Kort- og Matrikelstyrelsen (A.404/85)

Manuskripter, der ønskes optaget i årbogen eller blandt Selskabets øvrige publikationsvirksomhed, bedes sendt til Sekretariatet v/Ane-Lise Høck, Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune, Gl. Holtegård, Attemosevej 170, 2840 Holte – tlf. 42 80 01 69, eller til redaktøren, museumsinspektør Niels Peter Stilling, Søllerød Museum, Mothsgården, Søllerødvej 25, 2840 Holte – tlf. 42 80 20 46.
Eftertryk uden kildeangivelse er ikke tilladt.
Ved aftryk i større omfang må tilladelse indhentes gennem redaktionen.

INDHOLD

Kromanden, præsten, konferensråden, digteren
og nogle uheldige bønder
Striden om Nærum kro i 1790'erne
af *Lars Erik Storm* 7

Vi blev nødt til det
Erindringer fra det sidste år af besættelsestiden
af *Eiler Worsøe* 60

Et liv i Søllerød gennem et halvt århundrede
Erindringer fra Nærum og omegn
af *Marie Louise Gunder Hansen* 86

Attemosevej 33, Søllerød
En lille historie om skjult nød i 1950'ernes Søllerød
af *Torsten Søgaard* 108

For 100 år siden
Det skrev Kjøbenhavns Amts Avis i 1895
af *Anne-Lise Høck* 118

Beretninger fra Museum, Arkiv og Selskab

Søllerød Museum 1994
af *Niels Peter Stilling og Jens Johansen* 127

Vedbækfundene 1994
af *Bente Jønsson* 139

Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune 1994
af *Jens Henrik Tiemroth* 144

Historisk-topografisk Selskab 1994
af *Erik Helmer Pedersen* 150

Selskabets regnskab 1993 156

Selskabets bestyrelse pr. 1/1 1994 159

Kromanden, præsten, konferensråden, digteren og nogle uheldige bønder

Striden om Nærum Kro i 1790'erne

Af Lars Erik Storm

Denne artikel handler dybest set om menneskelig smålighed i forbindelse med druk og kortspil på den lokale kro ved Nærum Gadekær. Men den ballade der opstod her i begyndelsen af 1790'erne fik en betydning, der rakte langt ud over Nærum og ind i Danmarkshistorien, ja, helt til Paris. Striden involverede nogle af Danmarks ledende personligheder, først og fremmest statsmanden Christian Colbjørnsen (1749-1814), den højtpriste landboreform-politiker, og digteren P. A. Heiberg (1758-1841), der betalte for sin involvering med 40 års landflygtighed i Frankrig. Det er nationalhistorie og lokalhistorie, der mødes i Nærum i slutningen af 1700-tallet.

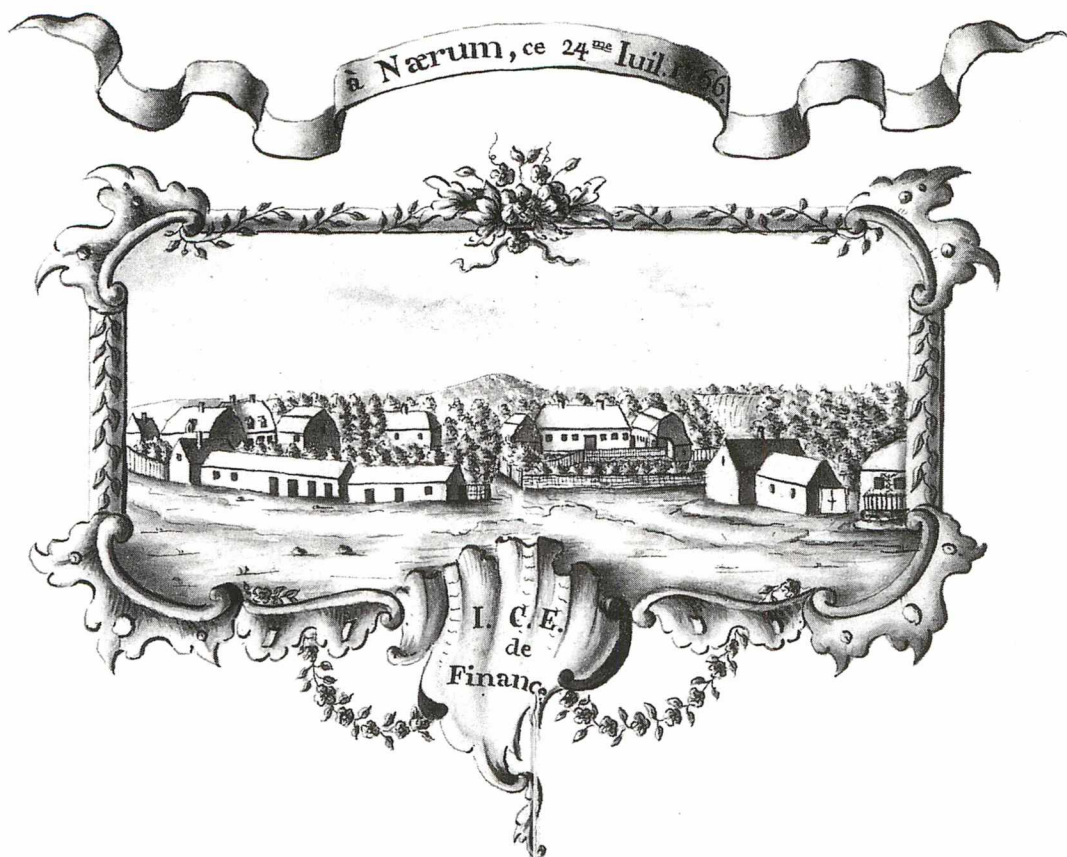
Sagen har tidligere været behandlet af Søllerøds store lokalhistoriker Hans Ellekilde i afhandlingen »Christian Colbjørnsen og Nærum« (Søllerødbogen 1951). I nærværende artikel afdækkes sagen i lyset af nyfundet originalt kildemateriale, og resultatet adskiller sig temmelig meget fra Ellekildes.

Forfatteren f. 1925, f.bv. fabrikant (Lyngby Fløde Is m.m.), bosat i Virum. Formand for den fynske slægtsforening »Boesamfundets« legatfond og forfatter til flere slægtshistoriske bøger og artikler, har endvidere skrevet artiklen »Lyngby Fløde Is« i Lyngby-bogen 1981 og Knud Magnussons erindringer i Lyngby-bogen 1991.

Landsbyen Nærum

Tilbage fra oldtiden lå Nærum i det smukke nordsjællandske landskab med sine gårde og huse samlet omkring en beskeden vej og et gadekær nordligst i landsbyen. Landbrugsbefolkningen levede her som overalt i landet alt efter årstiden et mere eller mindre slidsomt arbejdsliv – dagligt fra solopgang til solen forsvandt bag horisonten i vest.

I løbet af 1700-tallet påkaldte områdets naturskønhed sig velhavende københavnernes bevågenhed. Stedets befolkning udviklede sig med tiden til en blanding af hjemmehørende almueslægter og tilflyttere, for hvis

Nærum, den 24. juli 1766. Udsmykning af 50-års fødselsdagshyldest til embedsmanden i Danske Kancelli Bolle Villum Luxdorph (1716-1788). Til venstre »Sophieshøj«, senere »Nærumgård«. Luxdorps egen lystgård i midten og til højre Ole Hansens gård, som senere blev Jochum Jensens, og endnu senere »Vognmandsgården«. Om den også var stedet for Jochum Jensens kro er uvist. Luxdorps bevarede dagbøger (delvist udgivet af Eiler Nystrøm) er vigtige kilder til egnens historie i 1700-tallet. – Originaldokument i Det Kongelige Bibliotek.

vedkommende den oprindelige befolknings lidt uslebne sæder kunne være et irritationsmoment.

Der var naturligvis af og til uroligt omkring kroen i Nærum. Men i 1790-erne udviklede det sig til en større sag, der skulle blive skæbnesvanger for Nærums kromand, sognefoged Jochum Jensen. Ved siden af kroholderen var hovedpersonerne Søllerød sogns præst, Christopher Nyholm og datidens store landbrugsreformsator, konferensråd Christian Colbjørnsen, hvis landsted Nærumgård lå overfor kroen ved Nærum gadekær.

PRÆSTEN

Præsten Christopher Nyholm (1750-1826). Præst i Søllerød 1790-1801.

Fra Vendsyssel til Søllerød

I gæld til Colbiørnsen

Christopher Nyholm (1750-1826) blev 40 år gammel præst i Søllerød sogn den 7. maj 1790. Han var kandidat fra 1774 med karakteren h = haud illaudabilis = næppe urosværdigt. Nyholm havde allerede i kandidatåret været ude for at »prøveprædike« i Søllerød kirke. Embedsmanden, konferensråd Luxdorph, som ejede et lyststed i nærheden af Nærum gadekær, var i kirken for at høre unge Nyholm og skriver herom i sin dagbog fra d. 31. juli 1774: »I Søllerød Kirke – stud. Nyholm – Informator hos Horrebows – Har gode Gaver og er frie, men bruger for mange opskruede Talemaader«.¹

Nyholm havde virket flere steder, før han fik kaldet i Søllerød sogn. I 1777 var han blevet residerende kapellan i Sæby i Nordjylland. Her blev han gift med Beate Jacobine Würnfeldt, en købmandsdatter fra den lille nordjyske købstad. Godt 3 år senere, 15. marts 1780, blev han sognepræst i Odden, Holbæk amt, og fra 14. maj 1783 blev det Bjergby sognefolk på Sjælland, der skulle frekventere hans prædikener. Inden han kom til Søllerød, havde han desuden nået at fungere i Åker sogn på Bornholm fra 27. november 1789 til maj 1790.²

I Nyholms 10 år i Søllerød fremstod han som en nidkær og aktiv vogter af dyden. Og der blev ikke lagt fingre imellem, når almuen ikke holdt sig til den slagne vej. Slog en stakkels bondepige sit foster ihjel, viste Nyholm ingen barmhjertighed anden end den, der lå i at ledsage pigen til skafottet på Galgebakken ved Roskilde landevej.³

I Søllerød fik Nyholm hurtigt kontakt til områdets ledende personlighed, landbrugsreformernes store mand, konferensråd Christian Colbiørnsen på Nærumgård. Kort efter ankomsten til sognet må Nyholm nemlig være kommet i pengenød, for op mod terminstid, december 1791, lånte han hos Colbiørnsen den ikke ubetydelige sum af 500 rigsdaler. Lånedokumentet lyder i uddrag således:

»Jeg underskrevne Christopher Nyholm, Sognepræst til Søllerød ... tilstaaer og vitterliggjør Gield skyldig at være til Hr. Christian Colbiørnsen, Etatsraad og Deputeret i Kgl. danske Cancellie p.p. (præter plura = med mere).... 500 rigsdaler.... som Høistbemeldte Etatsraaden har laant mig og Arvinger ... svarer aarlig Rente 4 proCto... giver jeg til fuldkommen Sikkerhed første Prioritets Panteret i min Præstegaards ganske Ud- og Indboe ...«

Søllerød Præstegaard 11. December 1791
Christopher Nyholm.

Sollerød kirke og præstegård fra nord ca. 1800. Tegning af Jean Francois de Jonquières (ca. 1777-1820). I døren i præstegården helt til højre står måske pastor Nyholm.

I gældsbrevet nævnes ingen påbud om afdragsmåde – kun om forrentning. Nyholms lån blev først tilbagebetalt 10 år senere, i december 1801. Da havde Nyholm forladt Sollerød til fordel for embedet som garnisons- og sognepræst i Nyborg.⁴ Colbiørnsens ganske store lån til pastor Nyholm på 500 rigsdaler må have påmindet sognepræsten om loyal adfærd i det samarbejde, han snart fik med Colbiørnsen. Tilsyneladende kom Nyholm og Colbiørnsen rigtig godt ud af det sammen – ikke mindst som moralske vogtere over almuens gøren og laden i sognet.

KONFERENSRÅDEN

Christian Colbiørnsen (1749-1814) havde i 1781 erhvervet landstedet Sophieshøj fra den københavnske storkøbmand, Peter Borre, der omkring 1775 havde opført den nuværende hovedbygning.⁵ Navnet »Sophieshøj« eller »Sophienhøj« henviste til Borres smukke hustru Sophie Aagaard.

Colbiørnsen er en af Danmarkshistoriens store personligheder: En ev-

Christian Colbiørnsen (1749-1814).
Ejer af Nærumgård
1781-1806.

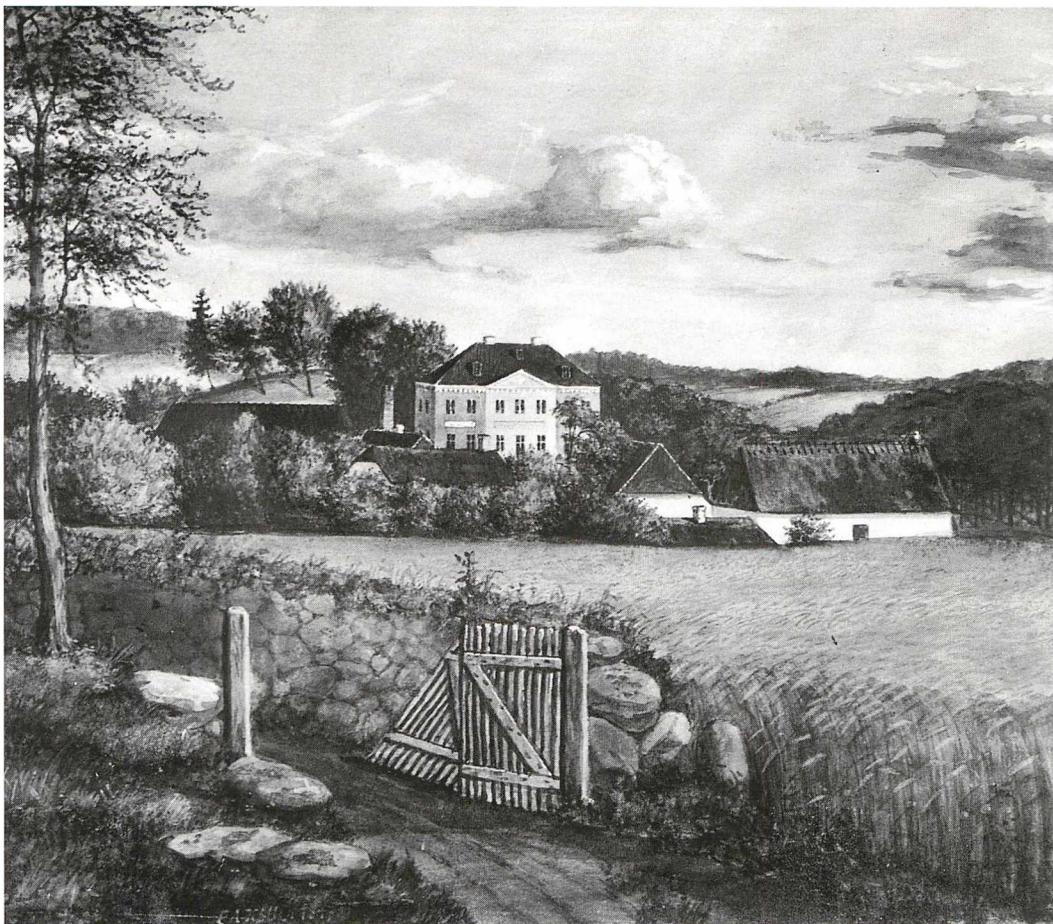
Statsmanden

nerig og veltalende jurist, en strålende forhandler og sammen med Chr.D.Reventlow og A.P.Bernstorff hovedmanden bag vore store landboreformer i slutningen af 1700-tallet, hvor han var den juridiske hjerne ved udformningen af bestemmelserne om f.eks. stavnsbåndsfrigørelsen og fæstebøndernes lovbestemte retsstilling overfor godsejerne. Mærkeligt nok har denne betydelige statsmands liv endnu ikke fristet nogen biograf.⁶ Billedet af mennesket Christian Colbiørnsen må stykkes sammen fra en lang række kilder.⁷ Juristen Anders Sandøe Ørsted (1778-1860) beskriver i sine erindringer »Af mit Livs og min Tids Historie« (1851) Colbiørnsen som »den højhjertede mand«, hvis eftermæle Ørsted vil frede, eftersom Danmark skylder ham dyb taknemlighed. I det store og hele har senere historikere levet op til denne fredning af statsmanden. Men det kan ikke nægtes, at netop Ørsteds ord dækker over den kendsgerning, at beundringen for Colbiørnsen i samtiden var på retur først og fremmest på grund af krosagen i Nærum. Mand og mand imellem var sagen mod kromanden i Nærum dikteret af hævnfølelse og egen nytte.

En moderne historiker har beskrevet den norskfødte Colbiørnsen som den nidkære statsmand, og »jurist med en hjerne så skarp som en ragekniv og et temperament, der vanskeligt lod sig indordne i de gældende rammer«.⁸ Bag denne vurdering ligger, at Colbiørnsen var stejl, hidsig og kantet af natur. I strid med andre helmede han ikke, før en sejr var vundet. Colbiørnsens norske slægtsbaggrund og hans opvækst i en tid, hvor »bondeforgudelsen« i Norge var stærkt voksende, havde afgørende betydning for hans liv og virke. Standsfølelsen, denne bevidsthed om at komme fra en slægt af helte, trak den ene vej, mens påvirkningen fra Rousseaus begejstrede forestillinger om bonden som »naturens ægte søn«, »det primitive menneske, der burde være et forbillede for den kunstlede, demoraliserede overklasse fra det tidlige 1700-tal«, trak den anden vej. Da Colbiørnsen i 1780'erne stod på magtens tinde som den danske nations »Øjesten og Afgud« blev han tiljuble af den patriotiske digter Thomas Thaarup med disse ord: »Vær stolt, o Norge, af hans Hæder, velsign ham danske Bondemand«.⁹

Juristen

Kun 24 år gammel var Colbiørnsen blevet højesteretsadvokat. Hans veltalenhed, hans klare logik, hans evne »til at drage alt frem, hvad der kunne bruges til at stille hans mening i et glimrende lys og glide let henover de grunde, som talte for hans modparts ret, gjorde ham fortrinlig egnet til denne post. Fremførelsen af hans argumenter blev gjort så dygtigt, betagende og overbevisende, at indholdet af og til blev underordnet«. I 1780 blev han kammeradvokat. Men allerede i kammeradvokaturens andet år kolliderede Colbiørnsen med Højesteret. I en sag, han

Nærumgård. 1847.
– Maleri af C. A.
Kølle (1827-1872)
Originalbillede i
Nærumgård.

havde ført for General-Toldkammeret, var han blevet beskyldt for utiladelige prokuratorkneb, og da Højesteret ikke ville trække beskyldningerne tilbage, besluttede han sig til at fratræde sit embede. Imidlertid blev han holdt tilbage på sin post af en »meget smigrende« kongelig skrivelse. Fire år senere følte han sig dog atter krænket over beskyldninger for at trægte efter »ubillige salærer«, hvorved han tilsidesatte respekten for landets øverste domstol, hvor kongen selv præsiderede. Denne gang tog Colbiørnsen sin afsked for i fremtiden at leve som »Bonde« på den gård, han havde købt i Nærum.

Bondevennen

Hans nationale virke fortsatte dog i samarbejde med en anden landboven, Chr. D. Reventlow (1748-1827), der i 1784 var blevet præsident for Rentekammeret. Det var Reventlow, der kort efter kaldte ham tilbage for

at overtage sekretariatet ved Landbokommissionen, hvorfra tidens reformer styredes.

Colbiørnsen var enevældens mand og som sådan og med hans stærke selvfølelse betød det i reglen, at han kom til »at dominere i hvilken kreds, han så var hensat«. ¹⁰ Heller ikke i den lille bondeby Nærum kunne han undlade at gøre sin mening gældende: »Det var så selvfølgelig, at konferensråden optrådte som herre her. Hvis han ikke selv havde gjort sig til det, skulle hans omgivelser nok have sørget for det«. ¹¹

Ved ordningen af sine ejendomsforhold i Nærum gik han på en eller anden måde kromanden Jochum Jensen for nær, i hvertfald nærmere end denne på ægte selvejerbevidst bondemanér mente, at konferensråden havde ret til. Colbiørnsen har næppe, da konflikten opstod, husket på det idealbillede, hvis offerpræst han selv var: Den selvstændige bonde, der i lighed med sine forfædre i oldtiden stod på sin ret. Rimeligvis tålte han ikke modsigelse fra en simpel bonde og tog modstanden som en personlig fornærmelse. ¹² Som den pirrelige og selvfolende mand Colbiørnsen var, tog begivenhederne nu fart. P. A. Heiberg, som vi senere skal vende tilbage til, kaldte det »Anden Akt af Tragedien«. ¹³

KROMANDEN

Jochum Jensen (1759-1801) var gårdmandssøn fra nabolandsbyen (Gl.) Holte. ¹⁴ Han var opvokset på den betydelige gård (senere matrikel nr. 6), der lå sydligst i landsbyen ved vejen til Nærum. Gården fik siden navn efter Jochums bror, den ansete sognefoged Hans Jensen, der overtog slægtsgården. Med en ikke ubetydelig arv var Jochum henvist til at søge sin lykke andetsteds. I første omgang søgte han landbrugsvejen og blev i 1786 26 år gammel gift med en gårdmandsdatter fra Øverød, den 18-årige Ane Pedersdatter. Hun var datter af en af egnens mest respekterede bønder Peder Nielsen fra den senere Havarthigård, matr.nr. 6 af Øverød. Ane døde imidlertid i barselsseng i 1789. På det tidspunkt boede parret på Nærum kro, hvor Jochum Jensen kort efter brylluppet var blevet ansat som kældersvend. Med det tilhørende landbrug var Nærum kro overfor landsbyens gadekær ikke nogen helt lille virksomhed i 1780'erne. Kroholderens 14-årige datter, Anne Marie Larsdatter var ud fra en ren faglig synsvinkel en indsats værd. Og det varede da heller ikke længe før enke-manden Jochum, der var af god bondeslægt og tilmed en tid lang havde beklædt det ære- og magtfulde lokale ombud som sognefoged, indgik i sit andet ægteskab. Anne Marie Larsdatter og Jochum Jensen blev gift i november 1791, og kroen fulgte snart med som en art »medgift«.

Endnu mens svigerfaderen, gårdejer og kroholder Lars Olsen levede, overtog Jochum Jensen krobevillingen. Det skete i januar 1792. Lars Olsens fader, gårdejer Ole Hansen, havde haft bevillingen i Nærum siden 1767. Den var i 1782 (fornyet 1784) blevet videreført af sønnen, Lars Olsen. Kroen, hvortil hørte et egentlig gårdbrug, lå ned til Nærum gadekær på kærrets sydside. På det smukke udskiftningskort fra 1771 optræder gården/kroen med betegnelsen »G«. Den ses endvidere på en tegning over Nærum i 1766.¹⁵

Jochum Jensens bevilling til at holde kro og værtshus – »i et ham tilhørende og dertil indrettet Sted i Nærum Bye paa Kiøbenhavns Amt« – er dateret 25. januar 1792:¹⁶

»Vi Christian den Syvende p.p. gjøre alle vitterligt: at Vi efter allerunderdanigst gjorde Ansøgning og derover indkomne Erklæring allernaadigst have bevilget og tilladt, ligesom Vi og i Kraft af Vores under 4de Febr. 1771 udgange allernaadigste Resolution hermed bevilge og tillade, at Jochum Jensen, nuværende Eier af det Stæd i Nærum Bye paa Kiøbenhavns Amt, hvor Gaardmand Lars Olsen forhen med Bevillinger af 31. Maii 1782 og 1ode July 1784 allernaadigst har været tilladt at holde Giæstgiverie og Vertshuus, maae herefter holde et Tracteur Huus og Vertshuus for dem af Staden Kiøbenhavns Indvaanere og andre, som sig om Sommeren vilde forlyste saavelsom for Domestiquere, Kudske eller andre deslige Folk, som sig der maatte indfinde, samt tillige at udsælge Øll og Brændeviin for de i bemeldte Nærum værende og dertil Tiid efter anden kommende Arbeids- og andre deslige Folk og desuden ligesom de førstnævnte, med Logementer og andre Fornødenheder for en billig Betaling med Vilkaar:

- 1) At bemeldte Jochum Jensen herefter skal være pligtig at lade holde det ham herved forundte Tracteurhold og Vertshuushold for Arbeidsfolk udi bemeldte ham nu tilhørende og til saadan Brug forhen indrettede Huus paa Gaden i benævnte Bye.
- 2) At han ike maae understaae sig der at brygge Øll eller Brændeviin, men skal være forpligtet at tage det Øll og Brændeviin, som han til dette Tracteur- og Vertshuus behøver og falholder, paa Holtegaard, i Følge det Privilegium, som samme Gaards Eiere allernaadigst er forundt.
- 3) At for dette Vertshuus og Tracteurhold svares en aarlig Afgift Sex Rigsdaler, som i rette Tiid erlægges til Vores Casse.

Krostue. Akvarel af Peter Cramer (1726-1782). Der er sikkert tale om en københavnsk krostue, uden vinduer, måske i en kælder. Krogæsterne er folk af mange slags – borgere, håndværkere og militærpersoner. På flere måder sikkert forskellig fra Jochum Jensens krostue i Nærum, men miljøets karske atmosfære har næppe adskilt sig fra stemningen i Nærum kro. – Original i Den kgl. Kobberstiksamling.

Iøvrigt haver han at holde foranførte Vertshuus og Tracteurholdsted i forsvarlig Stand vedlige og dermed i alle Maader at rette sig efter Loven og de om Kroeholdet paa Landet udgangne eller herefter udgivende Forordninger, og maae samme ikke noget Fylderie eller Tidsspilde for Bønder eller andre misbruges, under denne Bevillings Fortabelse, hvorefter de vedkommende sig allerunderdanigst have at rette. Forbydende alle og enhver herimod, efter som skrevet staaer, at hindre eller udi nogen Maade ...?.. giøre under Vores Hyldest og Naade.

Givet paa Vort Slot Christiansborg udi
Vores Residentzstad Kiøbenhavn
d. 25. Janv. 1792.
Under Vort kongelige Segl, L.S.

Jochum Jensens krohold var altså først og fremmest bestemt for rejsende med heste, kuske og tjenere. Dertil kom så muligheden for at yde kost og logi til arbejdsfolk, der ikke havde fast bopæl i landsbyen. Til den bosiddende almue og deres tjenestefolk måtte der til gengæld ikke udskænkes stærke drikke. Og endelig var Jochum Jensen som alle andre kroholdere på egnen pligtig til at købe sin øl og brændevin på (Gl.) Holtegård.¹⁷

Forbudet mod at måtte udskænke for egnens bønder, husmænd, daglejere og karle var naturligvis vanskeligt for ikke at sige umuligt at overholde. De, som havde lov til at handle dér, blev af de lokale opfordret til at købe brændevin eller øl, der så blev drukket udenfor kroen og såmænd

Bønder, der holder frokostpause ved en høstak. Malet af Peter Cramer (1726-1782). Hans medlemsstykke til Akademiet 1778. Måske idealiserer han her bøndernes frie liv i modsætning til de mange stive og formelle regler, der herskede f.eks. på Kunstakademiet. Selv færdedes han i de oprørske litterære kredse hos P.A.Heiberg og Knud Lyne Rahbek. – Kunstakademiet.

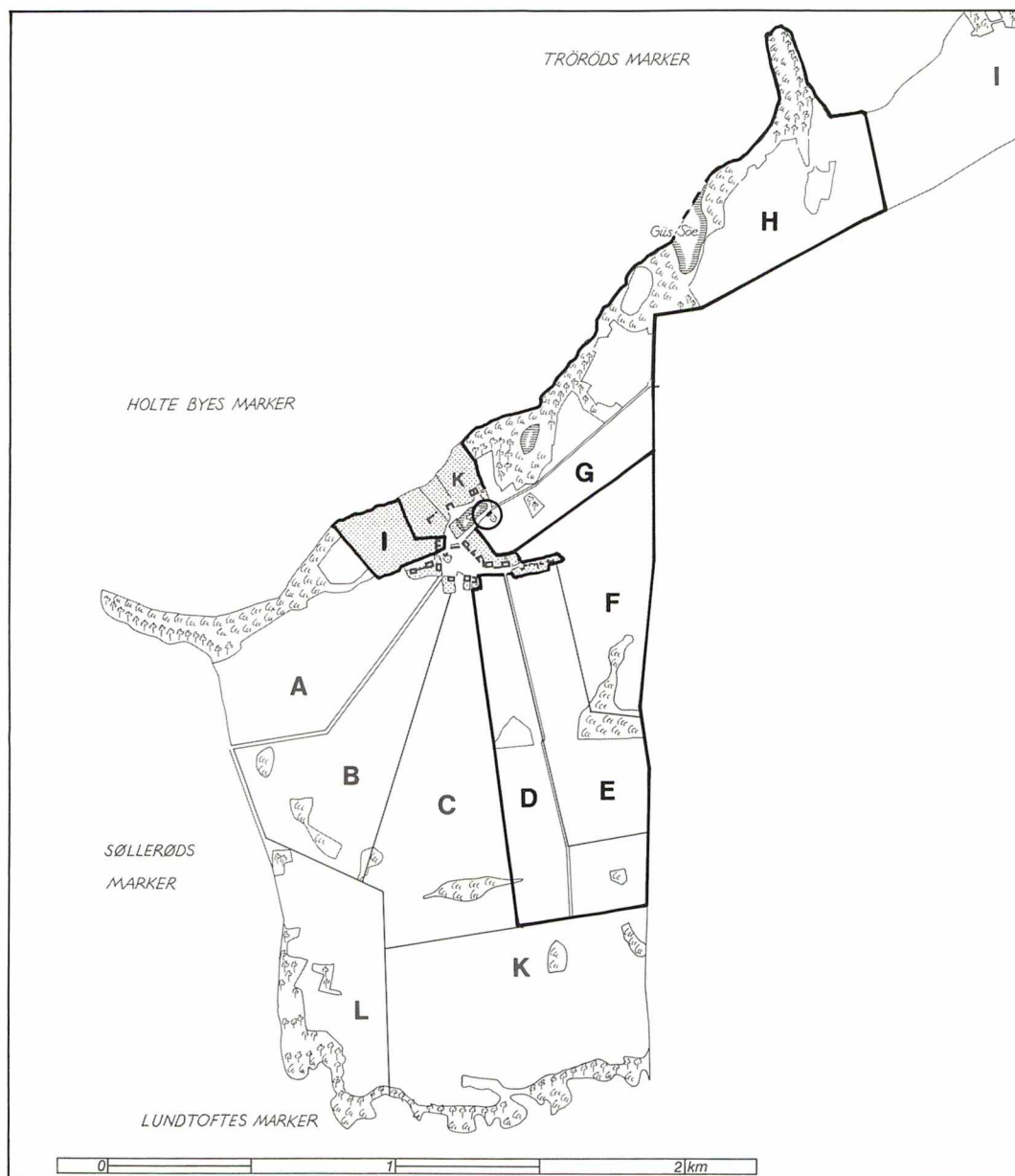
også lejlighedsvis inde i kroens udskænkningstue. Fra sager, der med påfaldende regelmæssighed blev behandlet ved Københavns Amts Birke-ting, ved vi, at en sådan trafik var udbredt ved de fleste kroer i Søllerød og omegn.¹⁸ Ved anmeldelse og efterfølgende sag pådømtes en kromand oftest bøde og sagsomkostninger og et beløb til fattigkassen. Kun i sin yderste, men sjældent anvendte konsekvens, kunne kromanden miste bevillingen. Det var ikke mange i faget, der kunne sige sig fri for ulovligheder i deres krodrift. På samme tid som retsagen for ulovligt krohold verserede mod Jochum Jensen, var der sager om uregelmæssigheder på nabokroerne i Ørholm, Brede, Rådvad og på Røjels Kro ved Kongevejen.

Kort efter Jochum Jensens overtagelse af svigerfaderens kro ved Nærum gadekær modtog pastor Nyholm klage fra nogle af konerne i Nærum over, at deres mænd kunne sidde i kroen under spil og drikkeri.¹⁹ Med et kendt udtryk: »Munterhed er en styrkelse – beruselse er en svækkelse« – er nogle gået fra kroen i munter stemning – andre usikre på benene og uklare i hjernen.

Der var andre, der observerede ulovlighederne og munterhederne på kroen. Justitsråd Graah havde et lille landsted lige overfor kroen. Dommeren havde på helligdagsaftener hørt støj derfra og havde mandag morgen set nogle beskænkede bønder på gaden.²⁰ En mandag eftermiddag kom de før omtalte bondekoner op til Colbiørnsens gård, hvor de vidste, at pastor Nyholm spiste til middag. De jamrede nu svært over, at deres mænd »atter sad på kroen og doblede og drak«. Colbiørnsen og Nyholm blev enige om at gå hen på kroen for ved selvsyn at se, hvor galt det stod til og eventuelt tale bønderne til rette. Overfor den veltalende Colbiørnsen må man nu forestille sig nogle »Nærum-Jepper«, der holder »blåmandag« i kroen. De er allerede langt henne i rusen, da »Hans Højvelbårenhed i følgeskab med Hans Højvelerværdighed« indfinder sig i det stærkt tilrøgede og ildelugtende lokale. Mens konerne klogeligt iler væk, holder Nyholm og Colbiørnsen et langt moralsk foredrag for »disse fulde bæster«.

I følge Colbiørnsen »forestillede« vi »dem de ulykkelige følger, som deres forledelse til svir og drukkenskab ville drage efter sig«. Og den salvesfulde Nyholm supplerer: »Vi gik i kroen, vi fandt disse mennesker ved drukkenskab fornedrede under dyret. Hans Højvelbårenhed forestillede dem for deres levnedes ulykkelige følger – jeg ligeledes«. ²¹ Når præsten og konferensråden taler om forledelse til svir, sigter de til kroholderen, Jochum Jensen. Hurtigt bliver de enige om, at noget må gøres ved det moralske forfald på Nærum kro. Men da Nyholm beder Colbiørnsen om at rejse sagen i Kancelliet, må den renfærdige konferensråd trods alt

henvise præsten til Amtet og Rentekammeret, hvorunder sager om kroholdsprivilegierne hører.²²

Snart udviklede begivenhederne sig. Det blev hævdet, at to Nærum-bønder, Niels Andersen den yngre og Peder Nielsen, ved druk og spil i Jochum Jensens kro havde formøblet deres formue og snart deres gårde, og så rullede sagen.²³

Kunne der mon ikke være andre grunde til de to bønders ulykke? Alerede da Jochum Jensen fik bevillingen i 1792, skyldte Niels Andersen

Jochum Jensens og Christian Colbiørnsens konflikt kan følges på Nærum-kortet fra 1771 (omtalt i Søllerødbogen 1994 side 17), og siden i det ældste matrikelkort. Det kort, der vises her, er en gentegning af det oprindelige kort fra 1771, med de omtalte gårde fremhævet:

Gård **G** (hvor kroen lå – formentlig det lille hus ved gadekæret, fremhævet ved en cirkel. Det samme sted, hvor den nye præstebolig ligger i dag) og **H** var i 1771 ejet af *Ole Hansen*. Hans datter *Anne Marie Larsdatter* (født 1777) blev i 1791 gift med *Jochum Jensen*, og han fik i 1792 bevilling til kroen. Se siden gård **F**.

Gård **D** var i 1771 ejet af *Anders Nielsen*. Den blev senere overtaget af sønnen *Niels Andersen (den yngre)*. I 1792 købte Colbiørnsen gården og opførte teglværk på jorden (se note 51).

Gård **E** var i 1771 ejet af *Niels Andersen (den ældre, død 1793)*. I 1784 købte sønnen *Peder Nielsen* gården. *Jochum Jensen* (gift med *Anne Marie Larsdatter*) købte gården efter *Peder Nielsens* fallit. Efter *Jochum Jensens* død 1801 overtog Colbiørnsen i 1804 gården.

Gård **F** ejedes i 1771 af *Morten Andersen*. Hans søn hed også *Morten Andersen* (død 1838) og han blev gift med enken *Anne Marie Larsdatter* 1802 (jfr. gård **E** og **G**). Deres ældste søn *Anders Mortensen* kendes som ejer af »Vognmandsgården« (gård **H**). Før 1811 må gård **F** være solgt til naboen (gård **E** m.fl.).

1781 havde Colbiørnsen købt Nærumgård (gård **I**), som hørte sammen med arealet **K** (senere Wesselsminde). Colbiørnsen opførte den ældste del af det nuværende Wesselsminde. 1802 solgte han Wesselsminde og i 1806 alle øvrige ejendomme i Nærum.

Ved matrikuleringen 1811 kunne herefter konstateres, at de tidligere gårde **I**, **D**, **E** og **F**, der var blevet samlet til een ejendom af Colbiørnsen, fik matrikelnummeret 2 (Nærumgård/Nærum Avlsgård, omkring 1920 erstattet af Fruerlund). Gårdene **G** og **H** fik matrikelnummer 7 (Vognmandsgården).

Samlingen af disse store arealer i Nærum fik stor betydning for byudviklingen i 1950-erne, idet kommunens køb af matr.nr. 2 (Fruerlund) i 1934 gjorde det muligt for kommunen at styre byudviklingen i Nærum efter anlægget af motorvejen.

over 1.300 rigsdaler væk, og Peder Nielsen var, flere år før Jochum Jensen overtog kroen, begyndt at låne penge. Der er næppe tvivl om, at dårligt landmandskab kan have været en del af grunden til de to bønders nedtur. Begge var 1. generations selvejere på deres gårde i Nærum, sønner af de to bønder, der i 1768 fik arvefæsteskøde på nabogårdene »D« og »E« sydøstligt i landsbyen. Den sikkerhed, som fæstesystemet havde givet krongodsets bønder i Søllerød sogn før landboreformerne, eksisterede ikke længere. Man var nu selv eneansvarlig for driften uden nogen sikkerhedsventil, hvis rentabiliteten af den ene eller anden grund var truet.

En del af de penge, som de to bønder nu var kommet i uoverstigelig gæld for, kunne selvfølgelig være brugt på kroen i Lars Olsens tid. Der var nemlig også ganske livligt omkring kroen, da Lars Olsen drev den. Således hændte det en gang i 1790, at en gårdmand ved navn Peder Larsen var kommet ind i Nærum kro hos Lars Olsen for at købe brændevin til husmand Anders Andersen i Nærum. Herefter foreslog Peder Larsen, at der skulle spilles kort om, hvem der skulle give det næste glas – åbenbart en brugt trafik. Skovfoged Jens Pedersen fra Rundforbi var også kommet ind i krostuen og ville gerne være med. Men lige da de havde sat sig for at spille kort, kom Jens Pedersens kone farende ind – tog kortene – og »stoppede legen, mens den var god.« Skønt Hans Ellekilde i sin afhandling om Nærum tillægger Lars Olsen stor »sømmelighed i krophold«, ²⁴ må man ved denne episode indrømme, at det ikke var kromanden, der udøvede dagens justits.

Det er ligeledes vigtigt at notere sig, at den unge Niels Andersen tidligt var begyndt at sætte sig i gæld, og dette såmænd hos en anden af vor histories hovedpersoner, selveste Chr. Colbiørnsen. Den 24. juli 1789 lånte Niels Andersen således 332 rd. af Colbiørnsen mod pant i sin gård som 2. prioritet og 1. prioritet i afgrøden. 2. prioriteten i gården skyldtes et tidligere lån på 400 rd. fra samme udlåner. Man må sige, at Colbiørnsen i høj grad kontrollerede Niels Andersens gård, og i hvert fald var han ikke en uvildig part i den senere retssag. Måske derfor kom disse lån slet ikke frem i dagens lys, da sagen rullede mod Jochum Jensen. Et andet lille eksempel på unge Niels Andersens tidlige gældsætning viser, at han d. 5. november 1792 dømmes til at betale Ole Nielsens enke i Nærum et mindre beløb for 7 års afgift af en vandgrøft: 4 rigsdaler og 4 mark. Selv om han havde lovet at betale hende pengene, måtte hun dog ty til retsvæsenet for at få dem. ²⁵ Alt i alt var Niels Andersens gældsætning begyndt mange år før, Jochum Jensen kom ind i billedet som kropholder i Nærum.

Colbiørnsen på Nærumgård må have haft nøje indsigt i, hvad der foregik i det lille Nærum-samfund. Det gik stærkt ned ad bakke for bonden

Niels Andersen og Colbiørnsen kunne snart for en beskeden indsats udvide sine besiddelser i Nærum. I løbet af 1792 var unge Niels Andersen kørt uhjælpelig fast, og sidst på året kom gård »D« på auktion. Her lykkedes det Colbiørnsen at overtage den gældtyngede gård for restgælden, godt 1.300 rigsdaler. Den nu forhenværende gårdejer, Niels Andersen, måtte tage job i Vedbæk som arbejdsmand, og Colbiørnsen havde reddet sig en billig gård. På dens jord opførte han allerede 1793 et teglværk med boliger til sine arbejdere. Det var ikke nogen lille bedrift, konferensråden byggede op. I sommertiden var der beskæftiget omkring 70 mand på Nærum teglværk.²⁶

*Peder Nielsens
nedtur*

Bonden Peder Nielsen havde begyndt sin gårdejerkarriere d. 16. november 1784. Et halvt år tidligere, den 16. marts 1784, havde han indgået en aftægtskontrakt med sine forældre om dispositionsretten til gården.²⁷ Peder Nielsen var enebarn, og det var en veldrevet og gældfri gård han overtog i 1784 efter sin fader, Niels Andersen (den ældre), der var den første selvejer på gården. Niels Andersen og kone flyttede ind i gårdens aftægtshus, men deltog fortsat i arbejdet på gården. Få år senere begyndte Peder Nielsen at låne fra højre og venstre. Intet tyder på, at Jochum Jensen havde nogen rolle i Peder Nielsens begyndende gældsætning, selv om lokalhistorikeren Hans Ellekilde tillægger »Jochum Jensen og hans snaskevæsen« et betydeligt ansvar for Peder Nielsens nedtur som selvejerbonde.²⁸

Så vidt det kan ses, begyndte Peder Nielsen sin låntagning den 5. maj 1789, da han gennem formynder, kgl. forvalter Nordenberg, lånte 100 rigsdaler. Disse penge var en arv, Else Olsdatter havde fået efter sine forældre, Ole Jørgensen og Marie Gundersdatter fra Trørød, hvem Peder Nielsen ikke var i familie med. Lånet må have været nødvendigt, men har måske ikke givet de ønskede resultater, for få år senere har det knebet med rentebetalingen og d. 22. august 1791 dømtes den unge bonde til at betale hele lånet tilbage.²⁹ Men det kniber stadig med økonomien og ved næste termin må der atter optages et lån. Den 11. december 1791 låner Peder Nielsen hos »Sognefogeden, agtbare Jochum Jensen« 150 rigsdaler, mod pant i sin gård. Peder Nielsens accelererende låntagning kan så tvivl om hans evner som selvejerbonde med det ansvar, der krævedes her. Faderen må fortsat have deltaget i driften – har vel ikke helt villet smide tøjlerne – måske for at bibringe sønnen lidt mere erfaring. I foråret 1789 havde gamle Niels Andersen for egen regning købt sædekorn hos en bonde i Buddinge, Hans Jensen. Men denne kornhandel slutter først 3 år senere i retten. Niels Andersen dømtes til at betale Hans Jensen fra Buddinge 11 rigsdaler, 3 mark og 8 skilling + omkostninger, 4 rigsdaler.³⁰

I gæld til kromanden Efter lånet hos Jochum Jensen i december 1791, havde Peder Nielsen ofte »hånden fremme« efter nye lån. Og restgæld på gamle lån blev betalt ved et nyt og større. F. eks. er følgende noteret i marginen i Københavns Amts Rytterdistrikts Birks skøde- og panteprotokol 1791 – 1795:³¹

»Anno 1792 d. 14. May er denne Obligation bleven sendt til Udslettelse med saadan Paategning: Da Debitor Peder Nielsen har indfriet denne Pandte Obligations paalydende Summa, saaledes, at han under Dags Datum paa en større Summa har givet mig en nye Obligation, saa kan denne Obligation af Pandte Protocollen udslettes.

Nærum den 8de May 1792

Jochum Jensen.

Hvorfor den og herved udslettes,

Ballerup d: 14de May 1792

Fogh.«

Peder Nielsen arbejdede sig længere og længere ned i det økonomiske morads. Man kan forestille sig, at han i sin håbløse situation har søgt trøst i snapseglassene på Nærum kro, hvor atmosfæren har været svanger af ram staldlugt fra hverdagstøjet – højrostatet snakken – træskotramp henover gulvet – uhæmmet råben blandt kortspillere – latter over groft vid – skænderier med forslidte koner, henne for at hente mændene, inden den sidste skilling var brugt. For Peder Nielsen var der nu ikke langt mellem nye lån, både i 1792 og 1793 var der bud efter rigsdaler. Den 9. marts lånte han penge af en mand, af hvem vi ovenikøbet har en beskrivelse:

Det var den 23-årige, smalskuldrede, ca. 165 cm høje – med blå øjne, brunt hår og korte ben – »velagte Christopher Nielsen, Ungkarl, opholdende sig hos sin Halvbroder Hans Jensen (Jochum Jensens broder), Gaardmand i Holte, den Summa 40 Rd. ...«, også mod pant i gården.

Her havde Peder Nielsen øjnet en chance for økonomisk forstærkning, idet han muligvis gennem Jochum Jensen har fået at vide, at gårdmandsslægten fra »Jensen-gården« i (Gl.) Holte havde fået udbetalt arveparter.³² Christopher havde således få dage tidligere, den 26. februar 1793, fået udbetalt sin arvepart i halvbroderen Hans Jensens gård i Holte efter moderen, Anne Malene Jochumsdatter, der var død d. 23. februar 1776 (60 rigsdaler) og faderen, Niels Christophersen, død d. 1. juni 1780 (140 rd.) og endelig 23 rd. og 3 mark efter den afdøde søster, Ane Magdalene

Af »Jeppe på Bjerget« – Jacob Skommager: »Vil du ikke betale forud, så får du ikke en tår«.

Tegningen (af Wilhelm Marstand) findes i en udgave af Holbergs komedier fra 1893. Vel er tegningen ikke samtidig med historien i Nærum og måske lidt karikeret, men kunstneren var dog væsentlig nærmere tiden end vi er.

Nielsdatter (død 1782). I alt 223 rigsdaler og 3 mark, hvoraf Peder altså nu lånte 40 rd.

I skatterestance

Den ny tids selvejerbønder skulle naturligvis svare skatter. Men også på det punkt havde Peder Nielsen vanskeligheder med betalingen. Den 8. april 1793 afsagde birkedommer Niels Sundbye således dom i en restancesag mod gårdejer Peder Nielsen, Nærum: Han afkrævedes 31 rigsdaler, 10½ skilling, som ikke rettidigt betalte afgifter til kongens kasse.³³ Men problemerne tårner sig op. Henne ved december-terminen i 1793 låner han så stort et beløb som 820 rigsdaler af kromand Peder Lund på Jægersborg og 80 rigsdaler hos smeden Erich Terkelsen på matr. nr. 40 i Nærum.³⁴

Med naboerne havde Peder Nielsen også problemer. I det tidlige forår 1793 havde han fældet nogle piletræer, som han påstod, at en nabo, assessor og apoteker Hagen, havde plantet så tæt ved hans ejendom, at de skyggede. Men selvfølgelig måtte Peder Nielsen ikke øve selvtagt, så han blev dømt til at betale 10 rigsdaler til »Nærum Byes Fattige« og sagens omkostninger med 4 rigsdaler.³⁵ Derimod nåede han til et fornuftigt forlig med naboenovre på den anden side af kærret, Christian Colbiørnsen. I en sag, dateret den 7. december 1793, blev der nemlig gennemført en aftale om en grøft mellem Colbiørnsens ejendom og Peder Nielsens gård.

Jochum Jensen overtager Peder Nielsens gård

Det skulle imidlertid ikke vare længe, før Peder Nielsen på grund af sin elendige økonomi måtte forlade den fædrene slægtsgård. Om han selv tilbyder gården til Jochum Jensen, eller om Jochum Jensen har presset på for at overtage den, ved vi ikke. Der nævnes ikke noget om uvenskab mellem de to Nærum-folk. Mon Colbiørnsen var interesseret? Han var jo hurtigt på pletten, da han fik Niels Andersens gård for restgælden. Man kan ikke fortænke Colbiørnsen i ønsket om at udvide sine tilliggender på Nærums sydvendte marker ned mod det areal ved Mølleåen, som han ejede, og hvor han netop omkring 1790 lod opføre avlsgården Wesselsminde.³⁶ Men i første omgang var det altså Jochum Jensen, der fik Peder Nielsens forsømte og med kvæg mangelfuldt besatte gård for 1.000 rigsdaler, hvorved der blev 26 rigsdaler tilbage til sælger.

Gælden i Peder Nielsens gård var:

1. Til kromand Peder Lund på Jægersborg	820 rigsdaler
2. Til smed Erich Terkelsen, Nærum	80 rigsdaler
3. Til Søren Hansen i Kajerød (ved dom)	74 rigsdaler

Knap et år efter faderen, den ældre Niels Andersens død d. 28. april 1793, var Peder Nielsen således kommet af med gården med 26 rigsdaler i

behold – de sørgelige rester efter 10 års ejerskab af en gård, der ved hans overtagelse i 1784 var veldrevet og gældfri.

Køber og sælger lavede i indbyrdes forståelse en aftægtsaftale om, at sælgerens moder, Anne Pedersdatter, fik »Huusværelse« i et til gården hørende lejehus resten af livet.

Hun skulle årligt have til hver mikkelsdag (29. sept.) og hvert års fastelavn: en tønde rug (ca. 100 kg.), 5 skæpper byg til hvert års mikkelsdag og fastelavn – 3½ skæpper malt til hvert års mikkelsdag og påske – et fedt svin på 4 lis pund til hvert års jul, samt hvert års mikkelsdag 12 læs tørv, tørre og velrøgtede og frit leveret. Hun skulle desuden have et stk. have til »fornøden Kaal og lidt Kiøkenurter.« Når Peder Nielsens moder døde skulle (der ændres på) det hus på 7 fag, som ved »min Moders Død formeeres til 8 Fag, som da opføres paa et Stk. af Gaardens Jord og tillægges et lidet Stk. Hauge Jord, til Beboelse for mig Peder Nielsen min Livstid, som af mig selv holdes ved forsvarlig Stand, hvilket Huus ved min, Peder Nielsens Død, tilhører igien Gaardens Eyere.« Endelig »..besørger Jochum Jensen efter daværende Eyer, min Moder, en sømmelig Jordefærd...«.³⁷

Peder Nielsen tog arbejde som medhjælper hos skovfoged Jens Pedersen i Rundforbi, og dermed var hans gårdmandskarriere forbi. Gårdhandelen var altså ikke foregået ved tvangsauktion, og man må medgive Jochum Jensen, at han er gået ind på en sømmelig og god aftægtsordning for Peder Nielsen og dennes moder Anne Pedersdatter. Gælden på 820 rigsdaler til kromand Lund på Jægersborg fik lov at blive stående i ejendommen i Jochum Jensens tid. Skødet blev underskrevet d. 8. februar 1794.

KROSAGEN UDVIKLER SIG

Men der lurede andre farer på kroholderen. Mens Jochum Jensen overtog Peder Nielsens gård arbejdede pastoren i kulissen, og skønt konferensråden havde henvist ham til Rentekammeret, landede sagen alligevel på Kancelliets bord, hvor Colbiørnsen, »bonden fra Nærum«, som han yndede at kalde sig, var første mand.

Der var sket følgende. Få måneder efter at Jochum Jensen på legal vis havde overtaget Peder Nielsens gård og sørget for en temmelig gunstig aftægtsordning for den gamle gårdmandsenke, klagede Peder Nielsens moder, Anne Pedersdatter, sin nød til præsten. Hun havde selvsagt ikke

*Pastor Nyholm
engagerer sig i en ny
sag, 1795*

grund til at se med milde øjne på gårdens forsvinden ud af slægten. Allerede i foråret 1793 havde hun i øvrigt overfor pastor Nyholm klaget over, at sønnen Peder Nielsen i fuldskab og under kortspil på kroen havde solgt nogle af gårdens kreaturer til Christian slagter i Nærum.³⁸ Nu blev det til en sag mod Jochum Jensen, der dog erkendte at have udøvet ulovligt krohold. I sommeren 1794 blev han idømt en bøde på 10 rigsdaler, og dermed skulle sagen så være slut.

Men nu havde Nyholm fået noget at gå efter. Den forurettede gårdmandsenke blev afløst af langt stærkere kræfter. Den 28. maj 1795 rejste Christopher Nyholm tydeligvis efter aftale med Colbiørnsen påny anklage mod Jochum Jensen for ulovligt krohold: Nyholm skrev til Det danske Kancelli. Skrivelsens fulde ordlyd er ikke til at misforstå:³⁹

»Dersom ofte gientagne kierlige Formaninger og alvorlige Forestillinger kunde udrette noget, skulle jeg ikke have dristet mig til at foruleilige det høie og naadige Cancellie med følgende Andragende:

I Nærum Bye gives en Kroe, som ikke har Tilladelse, saavidt jeg veed, at skienke for Andre end Reisende og Herskabers Domestiker; alligevel frister den Byens baade Gamle og Unge til at hendrive Dage og Nætter der, i høie Spil forspilde deres Velfærd, i stærke Drikke tilsætte deres Helbred, forarme deres Familie, og skabe Græmmelse i deres Forældres Sjæl. Ofte haver Mænds Koner og Børns Forældre anmodet mig, paa min Samvittighed at raade Bod paa denne ødelæggende Uorden. Jeg har hidtil ikke brugt anden Maade, end ved Formaninger og Advarsler at standse dette Onde. Det har ikke vildet hielpe. Jeg har troet det Pligt, at gaae lige til de Statens Mænd, som jeg er overbeviist om, ville glæde dem ved at formindske Menneskers Plager, naar disse ikke besidde Klogskab og Retskaffenhed til at følge de viise og velgiørende Love, som nødvendig maatte gjøre dem, naar de ville efterleve dem, lykkelige. Jeg kunde andrage det for Amtets Øvrighed; men derfra vilde det, hvilket jeg ved andre Leiligheder haver erfaret, hedde: at det var paa Præstens Andragende, Lovens Overtrædere bleve enten straffede eller tiltalte. Derved paadrager jeg mig kuns Had, Bonden vedbliver sin Levemaade, og mit Embeds Nytte bliver mindre. Det naadige Cancellie ville maaske, uden at jeg bliver blandet deri, lade Vedkommende undersøge, hvad jeg af redelig Bekymring for mine Sognefolks Vel, underdanigst har andraget. Det vilde tilholde dem, at være aarvaagnere for at vedligeholde den borgerlige Sædelighed, end hidtil er skeet.

Søllerød den 28de Mai 1795. Underdanigst
Christopher Nyholm.«

Søllerød Sø med Drewsens Hospital og Søllerød Kirke. Malet af Claus Anton Kølbe (1827-1872), 1853. – Privateje.

Sagen ruller videre

Colbiørnsen havde siden travlt med at benægte, at han direkte involverede sig i sagen. I en brevveksling 1799 mellem Nyholm og Colbiørnsen er begge herrer rørende enige om, at Colbiørnsen på Nyholms opfordring til at tage sig af sagen havde svaret, at »Opsynet med Politivæsenet hører under Amtmanden, og (jeg) derfor nødig vil blande mig i denne Sag«. Hvorfor Nyholm så alligevel sendte brevet til Kancelliet, kan man kun gisne om. Hvorom alting er, Kancelliet videresendte sagen til Rentekammeret.⁴⁰

Amtmand Scheel v. Plessen modtog d. 20. juni 1795 brev herfra om forholdene i Nærum kro og påbød derefter birkedommeren i Ballerup, Hans Jørgen Bang, at foranstalte en undersøgelse ved et politiforhør, der holdtes den 30. juni 1795 i Taarbæk. Jochum Jensen nægtede sig skyldig i uordentligt eller ulovligt krohold. De tilstedeværende vidner, Anders Mortensen, Anders Andersen og oldermændene Jens Larsen, alle fra Nærum, synes ikke at have været til større gavn i anklagesituationen. Birke-

Christian Colbiørnsen (1749-1814) malet af C.A.Lorentzen (1746-1828) omkring 1790, da han stod som en af de mest indflydelsesrige personer i Danmarks styre og nød stor popularitet som reformvenlig. Han er klædt i en rød uniformsjakke og bærer på brystet storkommandørkors af Dannebrogordenen med bryststjerne og på reversen ridderkors af Dannebrogordenen.

dommeren fandt ikke noget holdbart og mente ikke der var grundlag for en sag.

Men nu blev der røre i Det kongelige danske Kancelli, der ellers ikke havde noget med politisager at gøre: »Man kunne aldeles ikke anse dette

ufuldkomne og ubetydelige forhør, hvoraf Rentekammeret havde indsendt en udskrift, tilstrækkeligt og hensigtsmæssigt nok til sandhedens oplysning; og da Kancelliet har pålidelig efterretning om de misbrug, som øves af denne kromand, samt de uordener, der foregår samme sted, så ville hr. birkedommeren uopholdelig der på stedet optage et politiforhør«. Kancelliet forlanger i skrivelsen af 12. november 1795, at dommer Bang foranlediger politiretten sat på selve Nærum kro.⁴¹ Der ønskes flere vidners udsagn og pastor Nyholm anmodes om at uddybe klagerne over kroholdet. Det gør han i et brev af d. 21. november 1795 med følgende indhold:⁴²

*Nyholms
2. klagebrev*

»At nogle af Nærum Byes Quinder har ført mundtlige Klager til mig over deres Mænds og Børns Ophold i Kroen, hvor de hele Dage og Nætter henbragte Tiden med Sviir og Spil, forsømte de huslige Forretninger og forødte, hvad de skulde bruge til deres Families Underholdning. At af-døde Niels Andersen med hans endnu levende Hustru klagede bitterlig over deres Søn, Peder Nielsen, som den, der ruinerede dem ved sin Sviir og Liderlighed. At unge Niels Andersens Hustru for et Par Aar siden klagede over sin Mands Sviir og Drukkenskab. At begge disse har havt Gaarde, hvilke deres uordentlige Levemaade har bragt dem til at sælge. Alt dette er Sandhed, jeg under Embeds Eed bevidner. Tvende Gange har jeg været i Kroen og seet sørgelige Beviiser paa, at Konerne ikke klagede uden grund. Det er bekiendt nok, at larmende Trætter have stundom gienlydet fra Kroen.

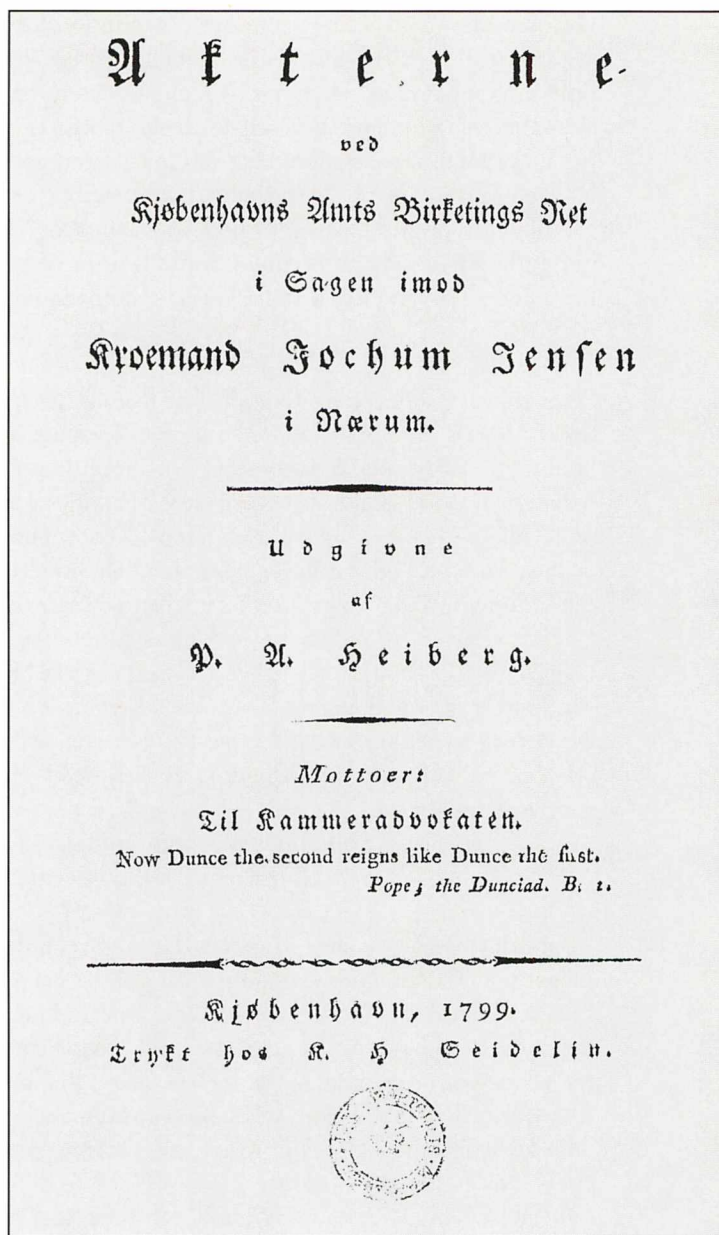
Søllerød den 21. November 1795
Christopher Nyholm.«

*Politiforbør på
Nærum kro,
november 1795*

Et politiforhør nogle dage forinden, d. 16. og 17. november, har ikke bragt meget nyt. Vidneudsagnene har næppe kunnet bruges af anklagemyndigheden. Husmand Anders Andersen kom i vidneskranken. Han fortalte om den gang i 1790 – altså i Lars Olsens tid – hvor gårdmand Peder Larsen fra Virum gav en sobgen (slurk, fra »at søbe«) brændevin til skovfogeden i Rundforbi, Jens Pedersen, hvis kone var kommet og havde stoppet omtalte kortspil om brændevin. Men Anders Andersen vidste ikke, om der ellers blev spillet kort i kroen.

Jochum Jensens egne tjenestefolk afhørtes, idet birkedommeren forelægger dem »seks opgivne spørgsmål, der viser stor kendskab til Nærums indbyggere og lokale forhold«. ⁴³ Men til trods for det omstændelige forhør af ikke mindre end 24 vidner kommer der ikke andet frem end, at Jochum Jensen af og til har skænket brændevin for betaling, og at der

Titelbladet af »Ak-
terne ved Kjøben-
havns Amts Birke-
tings Ret i Sagen
imod Kroemand
Jochum Jensen i
Nærum«. De er
udgivet af P.A.Hei-
berg i 1799. Gen-
givet i sand stør-
relse. — Det kgl.
Bibliotek.

ligeledes nogle gange var spillet kort i kroen, som det synes, mod hans vilje. Han nægtede ikke at have holdt en »disk, hvorfra han solgte viktualier«, men han undskyldte sig med, at han havde tilkøbt sig dette salgspri-

vilegium af en mand i Nærum, der ikke selv benyttede det. Dette dokumenterede han. Al snak om Nærum-bøndernes demoralisering og tilsidesættelse af deres velfærd ved kromandens forlokkelser var tilsyneladende ren sladder.⁴⁴

Om præstens embedserklæring af d. 21. november – forlangt af øvrigheden – havde større værdi i retsmaskineriet end de her nævnte implicerede familiers vidneudsagn i retten, kan nok drages i tvivl. I hvert fald svarer Peder Nielsens moder, Anne Pedersdatter, ofte benægtende og uvidende »..om hendes søn, Peder Nielsen og unge Niels Andersen havde tilsat deres formue ved drik og spil i kroen og derfor måttet gå fra deres gårde?« Hertil svarede hun at have hørt tale om det, men kan ikke selv give oplysning herom. Men hun kan bekende, at Jochum Jensen har solgt sukker og kaffe i kroen. Unge Niels Andersens kone, Cecilie, siger som vidne, at hun ikke kender til udskænkning af brændevin til byens borgere. At kromanden skulle have åbent om natten, har hun kun hørt af andre, ved dog ikke hvem og ved selv intet til oplysning herom. Hun ved heller ikke, om Peder Nielsen har måttet gå fra sin gård på grund af drukken-skab. Hun fortæller dog at have hørt ude i byen, at hendes egen mand, Niels Andersen, flere gange har været på kroen, men husker ikke, hvem der har fortalt det, og hun ved ikke, hvad han har lavet der. Hun ved, at kortspil aldrig har været hans store interesse – måske en gang »styrvoldt«, men om han så har spillet om penge, ved hun ikke. Når de har måttet afhænde gården efter stor gældsætning, har det skyldtes udbetaling af megen arv – køb af kreaturer – og at de har fået mange børn. Men hun ved, at kromanden sælger hokervarer uden tilladelse.

Vidnerne

Niels Andersens moder, Anna Christophersdatter, ved heller ikke ret meget i anklagemyndighedens favør, men fortæller det interessante, at hun én gang har set sin søn på kroen for 4 á 5 år siden, altså i Lars Olsens kroejertid.

Unge Niels Andersen selv forklarer som vidne, at hans dårlige økonomi skyldes udbetaling af arv til familie – at han har måttet underholde sin moder – han har også haft uheld med sin besætning, idet flere dyr var døde. Men han ved ikke, om Peder Nielsen har sat sin formue til i kroen.

Vidneudsagn fra andre af byens borgere gavner heller ikke anklagemyndigheden. Nogle har bemærket, at der blev solgt hokervarer i kroen. En snedker Steinmann har dog bemærket udskænkning af brændevin for betaling til nogle lokale beboere omkring ved påske 1795. En gårdmand Anders Andersen ligeså – det har han selv set – en sobgen for en skilling. Skovfoged Jens Pedersen kunne ikke præcisere tidspunktet for udlevering af brændevin – og om der blev betalt for den, vidste han ikke. En tjene-

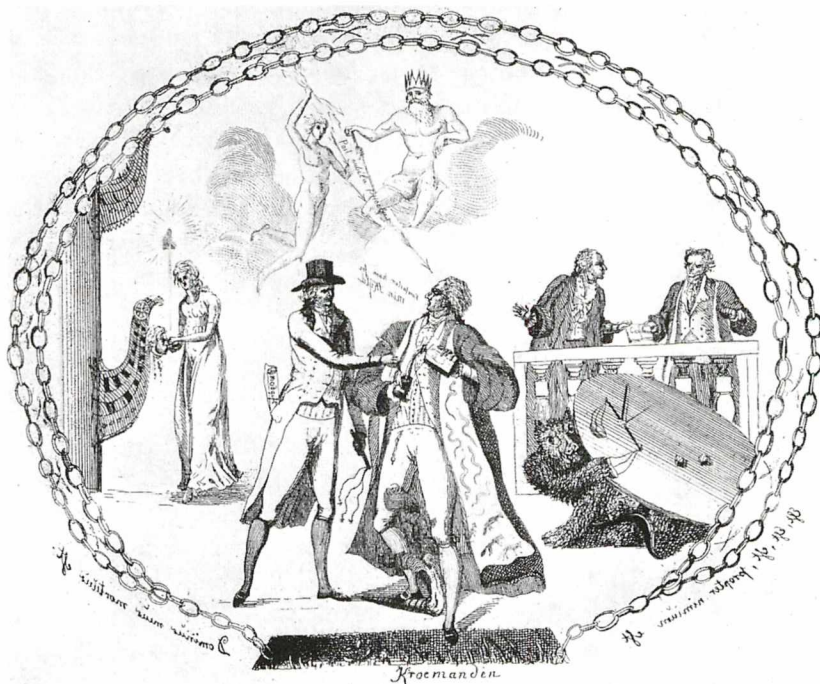
stekarl nævner også året 1795, hvor han har bemærket Jochum Jensen udskænke brændevin for nogle af Nærums beboere – ved dog ikke hvem og ej heller, om de blev afkrævet betaling.

I endnu et forhør den 28. november drejede spørgsmålene sig om kortspil i kroen. Igen er der udpræget tilbageholdenhed hos vidnerne. Men man huskede ganske godt Jochum Jensens handel med hokervarer – uden bevilling – hvad der dog regnedes for en mindre forseelse end udskænkning af brændevin.

Det kan ikke hævdes, at der på nogen måde var tale om en stor og usædvanlig sag mod kromanden fra Nærum. Men ulovligheder var der selvfølgelig blevet begået, og i 1796 indledtes sagen ved Underretten, idet birkedommer Bang den 9. maj dette år efter ordre fra Danske Kancelli gennem amtsforvalteren stævnedes Jochum Jensen for Københavns Amts birketing, som afholdtes i Ballerup d. 23. maj 1796.

Anklageren, fuldmægtig Klocher, afgav på amtsforvalter Peter Andersens vegne sit indlæg den 6. juni 1796. Noget væsentligt for ham var pastor Nyholms embedserklæring, og han krævede dom med fratagelse af Jochum Jensens bevilling og desuden idømmelse af bøde samt betaling af sagens omkostninger.

*Sagen ved
Underretten*

Kromandens forsvarer, prokurator Peter Ewald Beyer, fremlagde sit indlæg den 4. juli 1796. Han mente ikke, at vidnernes udsagn kunne bære en dom om fratagelse af bevilling, højst kunne der blive tale om en bøde. Han langede kraftigt ud efter pastor Nyholm og hans attest, at den »ikke fortjener mindste Troeværdighed, fordi den er udstædt af en Præst, da han ved Lovene ikke er tillagt nogen større Troeværdighed end enhver anden af hans Medborgere. Naar Hr. Nyholm vil udgive for evangeliske Sandheder det, som angaaer andres private Affairer, eller hvad gamle Quinder mueligen kan have bundet ham paa Ærmet, da tilkommer ham ikke mindste fortrinlig Troeværdighed, men større Mistroe... Hvis det kom til Bededigelse af Præstens Forklaring, vilde Hans Velærværdighed, uden at fornærme sin Embeds Eed, bekiende, at han veed aldeles intet til Oplysning i denne Sag.«

Den 5. september 1796 pålagde birkedommer Bang anklageren at oplyse, på hvilke tider den anklagede Jochum Jensen havde solgt brændevin til Nærums beboere. Herefter indkaldte anklageren, fuldmægtig Klocher, en del vidner. Nogle kunne fortælle, at de havde bemærket udskænkning af brændevin for betaling omkring ved påsketid 1795, andre kunne ikke huske, hvornår og atter andre vidste ikke, om der var betalt for brændevinen.

Forsvareren Beyer sluttede den 26. september sit sidste indlæg med følgende:

»Skulle Dommeren imidlertid antage, at her er Bevis mod Indstævnte til herefter at dømme ham, da tør jeg bede anført i Dommen, hvorfra dette Bevis hentes og hvilke Vidner især, der antages for fuldt Bevis, for at Overretten i fornødent Fald kan erfare Dommerens Grunde og bedømme deres Værd.«

Dommen

11. november 1796

Sagen endte, som det oftest skete ved anklage for forseelser af denne art, med en bøde: »Til Kongens Fiscum 10 Rdl.«, og til »Søllerød Sogns

»Kroemanden«. Satirisk tegning af G.L.Lahde, stukket i kobber 1799. Gudernes bandstråle rammer den arrogante embedsmand, P.F.Skibsted, som var regeringens tro tjener i striden mod tidens frihedsideer. Han træder oplysningsfaklen ud og hans kappe er foret med ræve og snoge. Manden, der dypper sin pen i embedsmandens blækhud er formentlig Heiberg. Han har et skrift i lommen med titlen »Modgift«. Bjørnen (= Colbiørnsen) vælter forhandlingsbordet med terninger og rettens vægtskål, mens dommerne bag skranken spørger, hvem der har fordel af alt dette. Til venstre truer revolutionens Marianne stats-skibet ved fremvisning af et afhugget hoved fra guillotinen. Kromanden fra Nærum, som er tegningens titel, glimrer ved sit fravær – han kan opfattes som den part i sagen, som Heiberg kunne bruge i sin kritik af Colbiørnsen. – Frederiksborgmuseet.

Indræbte blev afsagt følgende Dom.

*Jochum Jensen blev først den 11. januar 1792 forvundet i Højesterets
Domstol forbrudt. I Højesterets til den 11. januar 1792 forvundet i Højesterets
P.O. blev Indræbte dommen med Mærke af Højesteret. I Salario for Højesteret
P.O. Indræbte Jochum Jensen til Højesteret Advokaten 2000 —*

#

#

#

#

#

Udsnit af protokol-
len fra Højesterets
sag nr. 395 afsagt
lørdag den 18. no-
vember 1797, vedr.
sagen »Kammer-
Advokat Schön-
heyder contra Kro-
mand Jochum Jen-
sen, Nærum«. Af
protokollen vises
oplægget, begyn-
delsen af voterin-
gen, som fylder næ-
sten tre sider i pro-
tokollen og til slut
dommens fire li-
nier. — Rigsarkivet.

*Jochum Jensen for
Højesteret*

Fattigkasse 20 Rdl., samt »denne Processes Omkostning med 12 Rdl.«
Dommen afsagt d. 11. november 1796.⁴⁵

Vidneafhøringerne havde tydelig vist, at den lokale befolkning »ikke
vidste ret meget« om de stedfundne uregelmæssigheder. Man kan sikkert
deri fornemme, at vidnerne et stykke hen ad vejen har »holdt hånden
over« det lille samfunds kendte og respekterede bysbarn, den tidligere
sognefoged, gårdejer og kromand Jochum Jensen. Men der er heller intet,
der tyder på, at han har overskredet de normer, der var gældende i dati-
dens landsbysamfund. Jochum Jensens problem var, at han havde større
fjender. Det var ikke almuen, men borgerskabet, der stod over for krohol-
deren i Nærum, og det var hans bevilling, man var ude efter.

Sagen mod den gode Jochum Jensen var langt fra slut. Colbiørnsen var
ikke den eneste jurist, der havde landsted i Nærum. Vi har tidligere mødt
Graah overfor kroen. Han var dommer i Højesteret, og oppe ved hoved-
gaden havde kammeradvokat Schönheyder et lille beskedent hus med
udsiget over herlighederne nede ved gadekæret. Det var Schönheyder, der
nu fik ordre til at anklage den sølle kromand for Højesteret.

Mærkeligt nok gik sagen udenom Overretten og direkte til Højesteret.
Her fremlagde Schönheyder en ny »fuldstændig afskrift af Jochum Jen-
sens privilegium, da den, Underretten havde dømt efter, var mutileret«. ⁴⁶
Jochum Jensens ødelagte dokument manglede nemlig den tidligere ci-
terede vigtige passus om, at kroholderen forpligter sig til i alle måder at
rette sig efter loven og ikke må åbne sin kro til tidsspilde og fylderi for
egnens bønder under sin bevillings fortabelse. Det fremlagte dokument
indeholdt den pågældende paragraf, men at dette generelle påbud, der

kunne genfindes i de fleste krobevillinger fra tiden, skulle kunne ændre ved sagens præmisser, var alligevel utænkeligt. Ikke desto mindre var det lige præcis, det der skete, skønt de begavede og belæste højesteretsjurister ikke var enige.

Dommerne i Højesteret var: Stemmann, de Falsen, Levetzau, Feddersen, Sporon, Drewsen, Holtermann, Jacobi og Treschow.⁴⁷ Det fremgår af voteringsprotokollen 1797, at Sporon, de Falsen og Jacobi gik ind for bødestraf – efter almindelig praksis, mens de øvrige, flertallet, stemte for »forbrudt bevilling.« Stemmann havde endog slået til lyd for forbedringshus, fordi Jochum Jensen en gang før havde fået en bøde på 10 rigsdaler.

Bag voteringen fornemmer man, at især Falsen ikke rigtig har brudt sig om pastor Nyholm. Til præstens attest over konernes klager har Enevold de Falsen følgende kommentar:

»....Præsten har vel attesteret, at Koner har klaget over deres Mænds Forhold med at sidde paa Kroen, men en Attest, der ei er grundet paa Ministerial Bog, kan ei paa Grund af Præstens Embede tillægges Troværdighed.«

Det behøver altså ikke at være mere rigtigt, fordi præsten siger det. Det er i øvrigt værd at bemærke, at Colbiørnsen netop på denne tid havde en større tvistighed løbende med flere af de dommere, der dømte i Jochum Jensen-sagen. Seks af Højesterets 14 medlemmer havde nemlig i 1794 fremlagt en betænkning om muligheden for at afprøve øvrighedsdomme ved de lokale domstole. Blandt de seks talte man Treschow, Sporon, de Falsen, Stemmann og Peder Hersleb Graah, der havde et landsted i Nærum, men alene optrådte som vidne i krosagen. Som enevældens mand gjorde Colbiørnsen betænkningen til genstand for sin skarpeste kritik i Kancelliet.⁴⁸

*Dommen
18. november 1797*

Flertallet holdt imidlertid på, at Jochum Jensen skulle miste sin bevilling. Det blev bekræftet ved dommen, der faldt d. 18. november 1797. Jochum Jensen blev dømt fra sin næring og skulle desuden betale 20 rigsdaler samt sagens omkostninger. »Hvilket spektakel for en æggekage! Gik det således med en skikkelig kromand på de tider, hvorledes må da ikke himlens lynild og torden bryde løs over de usikkelige«, skrev H.Schwanenflügel 100 år senere i sin kommentar til dommen.⁴⁹

*Hans Ellekildes
vurdering,
Søllerødbogen 1951*

I sin stort anlagte artikel om Nærum og Christian Colbiørnsen har den kendte lokalhistoriker Hans Ellekilde givet sin version af krosagen. Ellekilde er ikke i tvivl om skyldsspørgsmålet, og i hans indgående behandling af sagen findes en lang række interessante karakteristikker af hovedpersonen fremsat af Hans Ellekilde godt 150 år efter, at sagen fandt sted:⁵⁰

«...den onde kromand...» – »...den snu kromand Jochum...» – »...edderkoppen Jochum Jensen, der havde de mange fluer hængende i sit lumske net...» – »...den usle kromands ofre...» – »... denne blodsuger Jochum Jensen...» – »...snapsevært Jochum Jensen...» – »...Jochum Jensens Jacob Skomager-virksomhed...» – »...Jochum Jensen og hans snaskevæsen...» – »...skadedyret Jochum Jensen...».

Det bliver ligesom skåret ud i pap af den gode Ellekilde.

EGNENS KROLIV EFTER DOMMEN

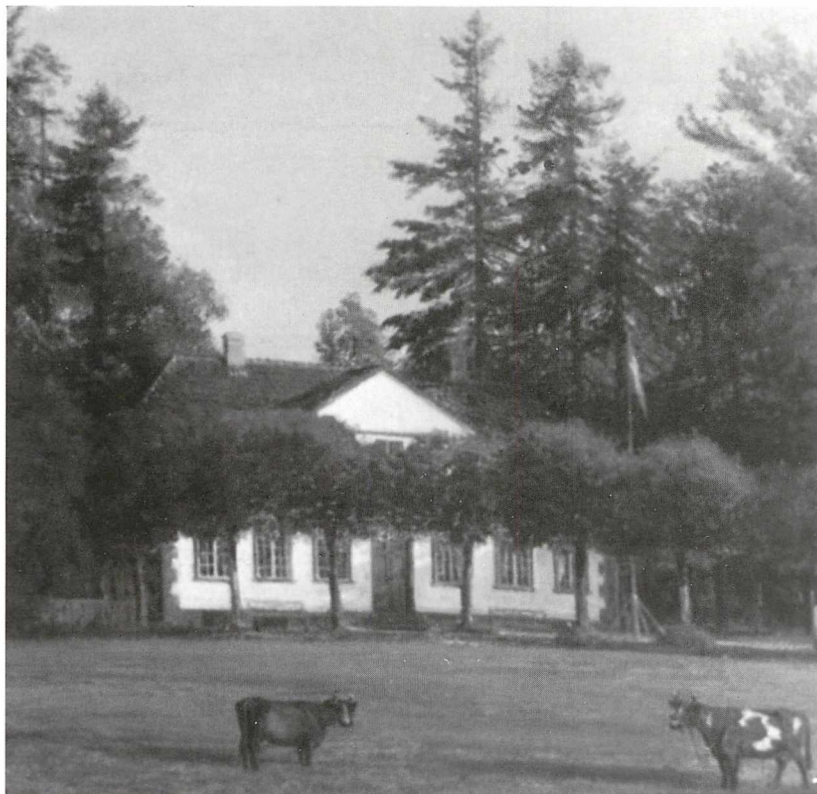
Som nævnt havde Chr. Colbiørnsen i 1792 overtaget den forgældede Niels Andersen den yngres gård og allerede i 1793 opført et teglværk på dens jord. En arbejdsstyrke på 70-80 mand indgik i driften. Teglværkets nøjagtige beliggenhed på gårdens jord kendes ikke.⁵¹ Men under alle omstændigheder skulle Colbiørnsens arbejdsfolk have noget at spise og strengt taget også noget at drikke. At hans arbejdere har søgt Jochum Jensens kro for forskellige fornødenheder er der ingen tvivl om. Men nu var kroen lukket, måske af samme grund. Og hos Colbiørnsen var der ikke langt fra tanke til handling. I overensstemmelse med hans effektive væsen ville et marketenderi også give ham bedre styr på folkenes færden, så de ikke behøvede at tage udenbys for at købe varer med deraf følgende tids-spilde. En indkøbstur til København til fods varede en hel dag.

*Colbiørnsens
marketenderi i
Nærum*

Den 5. marts 1798 søgte Colbiørnsen om et privilegium, der til forveksling lignede det, man i november 1797 havde fratrækket kromanden. Begrundelsen var, at Colbiørnsen ikke alene drev et teglværk, men også et stort agerbrug og en planteskole ved sin gård i Nærum. Ansøgningen var stilet til Det kgl. Rentekammer, hvor Reventlow var chef. Og 3½ måned efter dommen over Jochum Jensen fik Colbiørnsen bevilling til at drive marketenderi på den del af gården D's jord, som vendte ind mod den sydøstlige del af Nærum by. Skønt Nærumfolkene er kendt som sendrægtige, må nogen have undret sig!

For en sikkerheds skyld lader Colbiørnsen sin forvalter og marketender højtidelig bevidne, at Colbiørnsen selv ikke har den mindste fordel af marketenderiet ved teglværket. »Det kan gerne troes, men derom er heller ikke tale. Der spørges blot, om det ikke var til fordel for hans ejendomme i Nærum, at han fik dette privilegium, og det indrømmer både han og hans forvalter, idet hans mange arbejdsfolk, efter at den gamle kro var nedlagt, savnede et sted, hvor de kunne få mad og drikke...»⁵² Selv i sin ansøgning af marts 1798 kan Colbiørnsen ikke tilbageholde sin uvilje mod kromanden.⁵³ Man kan sige det kort: »Historien om kromanden i Nærum er en plet på Colbiørnsens blanke skjold...»⁵⁴

Wesselsminde 1877.
Udsnit af maleri af
Nordahl Grove
(1822-1885).

*Ulovligheder på
nabokroerne efter
dommen*

Få måneder efter at Jochum Jensens sag blev endeligt afgjort ved Højesteret, kan man i Københavns Amts Journal for januar 1798 finde sager om ulovligheder hos kromand Niels Wennicke på Ørholm, kromand Johannes Siang (Jean) på Brede og hos en kromand Bendtsen på Rådvad. Ligeledes er den gal hos Jens Madsen Dreier i Røjels kro ved Kongevejen og Geels skov. Her er det kollegaen Siang fra Brede, der anklager Dreier for ulovligt krohold. I Røjels kro skulle kromanden før have fået en mulkt for sin forseelse, men var alligevel fortsat med ulovlig adfærd. Jo, man vogtede nidkært på hinanden.⁵⁵

Hvis man troede, hvad vel ingen gjorde, at dommen over Jochum Jensen betød mere lovformelige tilstande i krolivet, så tog man fejl. Livet i Nærum fortsatte ganske som før – og udover de stadigt forekommende ulovligheder hos kromændene på egnen, var der også andre, der kunne dække behovet for »en lille een.« Politi- og domprotokoller taler deres tydelige sprog i en lang lang række forskellige sager:

Omkring 4 måneder efter dommen over Jochum Jensen, forekommer d. 14. marts 1798 en ny sag: Kromand Jens Madsen Dreier i Røjels kro angiver en privat mand, den 80 år gamle forhenværende løjtnant, nu pensionist Fr. Chr. Stramboe, for ulovlig handel med brændevin.⁵⁶ Et antal vidner blev udspurgt. Jens Tønnesen, Nærum, tjenestekarl hos Jochum Jensen, forklarede, at han omkring Nytår 1797-98 havde set Stramboe sælge en pægl (ca. $\frac{1}{4}$ liter) brændevin til en pige for 6 skilling. Dette vidne havde selv flere gange købt hos Stramboe. Vidnet Niels Sørensen fra Nærum havde også været snapsekunde hos løjtnanten – endda flere gange siden midten af februar 1798. Løjtnant Stramboe, som her nævnes at bo til leje hos en murer, kaldet Peder Murer, havde fortalt, at han kunne skaffe ikke blot en sobken, men pæglevis – ja, $\frac{1}{2}$ potter, $\frac{1}{4}$ potter – endog en halv tønne brændevin, hvis man ønskede det. Vidnet havde set Stramboe sælge til »Indvaanere i Nærum« fra 1 sobken til flere potter for betaling. (1 pot = ca. 1 liter). Et nyt vidne, Svend Andersen, også der fra byen, havde en søndag knap en måned senere kunnet købe en pægl brændevin og set, at en anden mand fra Nærum købte og betalte $\frac{1}{2}$ pægl af den anklagede. Den 31. marts 1798 afsagde birkedommer Bang dom, efter hvilken løjtnant Stramboe skulle betale 20 rigsdaler til angiveren Jens Madsen Dreier i Røjels kro og til dommeren 48 skilling og stævningsmændene fik 4 mark.⁵⁷

Allerede d. 2. maj samme år var Stramboe igen anklaget for ulovlig handel med den eftertragede drik. Han var angivet af en Peder Rosendahl, der havde set ham sælge brændevin fra d. 10. til d. 14. april til nogle af Nærums beboere. Et vidne havde set, at varen blev solgt pæglevis. Sagen sluttede dog med, at Rosendahl begærede sagen hævet, hvad den blev. Men at Stramboe igen havde været ude i den formodentlig lukrative forretning, som handel med brændevin var, derom er der næppe nogen tvivl.⁵⁸

Vi går videre i rækken af ulovligheder – den 21. august, også 1798 – var selveste Colbiørnsens marketender og kromand Niels Møller på anklagebænken for at have solgt brændevin i pæglemaal til »Nærum Byes Indvaanere, som ikke henhøre under det ved Nærum Bye værende Teglværks Arbeidere...«. Det er den fuldstændig samme forseelse, som kostede Jochum Jensen hans bevilling. Men her klaredes ulovligheden med en bøde på 10 rigsdaler, hvoraf halvdelen tilfalder angiveren, Søren Nielsen, og halvdelen går til »Kongens Fiscum«.⁵⁹

Få dage senere, den 26. august 1798, er der atter vrøvl med løjtnant Stramboe og hans brændevin. Denne gang er han pudsigt nok angivet af Colbiørnsens kromand, Niels Møller, der jo lige var kommet fra retten.

Anklagen var støttet af vidner, og retten ses at optage sagen til doms. Der ses dog intet herom i politi- eller domprotokollen.⁶⁰

Birkedommer Bang kan ikke have manglet rutine i »snapsesager«, for d. 20. november 1799 er han atter på plads i embedet. Colbiørnsens åbenbart observante kromand, Niels Møller, havde denne gang angivet en enke, Maren Andersen kaldet »lille Jenses«. Hun tilstod at have udskænket den populære drik mod betaling, men påstod at være tilskyndet dertil af – ja, naturligvis, løjtnant Stramboe – Han burde også betale hendes bøde, da hun ingen penge havde. Stramboes rolle i sagen kunne dog ikke bevises, og ved dommen lænsedes enken for en bøde på 20 rigsdaler til Niels Møller og omkostninger, 3 mark til dommeren og 4 mark for stævningens forkyndelse.⁶¹

Men så var det også igen Niels Møllers tur. I en langvarig sag i 1800 er han atter anklaget for ulovligt krohold i Nærum kro, som stedet nu kaldes.⁶² En maler, Anders Echfeldt, var midt i februar i Nærum kro, hvor han på forlangende fik en sobken brændevin af en pige i kroen. Han blev ikke afkrævet betaling af hende, men lagde selv pengene på disken – han må have været der før og altså kendt prisen. Men på grund af mangel på vidner slap Niels Møller for bøde denne gang.⁶³

Ser man på de lokale krosager fra 1790'erne, er der ikke megen tvivl om, at Jochum Jensen mistede sin bevilling efter en retssag, der på næsten alle punkter adskilte sig fra normal retspraksis på det omtalte område. Det var manden og hans kro, man gik efter. Moralen, de fallerede bønder og de andre fattigrøve glemte konferensråden og den nidkære præstemand hurtigt.

COLBIØRNSSEN, TRYKKEFRIHEDEN OG P. A. HEIBERG

Men selv om Jochum Jensen var færdig som kromand, og den ædle jurist og den lokale præst havde sejret over sædernes forfald ved Nærum gadekær, var der én, der ikke kunne holde sin mund. Det var poeten og satirikeren P. A. Heiberg (1758-1841), der i forvisning om de liberale tider talte om, at »Ordner hænger man på Idioter« og i sit tidsskrift »For Sandhed« i 1798 i stærke vendinger og med bidende satire angreb Colbiørnsen for magtmisbrug i krosagen fra Nærum.

Skønt fortaler for tidens spirende frisind, så hyldede Colbiørnsen det sunde princip om oplyst enevælde. Landboreformerne havde han været med til at forme og det samme gjaldt den større pressefrihed, som den 3. december 1790 blev udmøntet i den berømte trykkefrihedsforordning.

Men nu var ikke blot dønningerne fra den franske Revolution nået til

P.A.Heiberg (1758-1841). Tegnet og stukket af Lahde 1794.

Danmark, forvovne personer begyndte ligefrem i skrift og tale at drage Colbiørnsens renfærdige motiver i tvivl i den banale sag fra Nærum. Grænsen var nået, og da samtidig selveste Zaren, Poul I. af Rusland, presede på for begrænsninger af trykkefriheden, blev en ny forordning udstedt i 1799. Den frisindede Heiberg var den første til at reagere, men løbet var kørt. Jochum Jensen var snart glemt, og når Heiberg rettede skytset mod både Colbiørnsens gamle transaktioner omkring toldkammeret og mod Reventlow, der blev skoset for sin adelige tyske baggrund, så havde han selv bedt om følgerne i 1790'ernes Danmark, der nok vidste at hylde sine store mænd.⁶⁴

Forvisningsdommen blev afsagt Juleaften 1799 ved en ekstra ret:

»Jeg er dømt efter Paragr. 2 i Forordningen af 27. Septr. 1799 til Forviisning fra Kongens Riger og Lande. Jeg har acquiesceret (taget med ro) ved Dommen«, skriver Heiberg omkring landsforvisningen i et brev til sin bror Ludvig dateret den 24. december 1799.⁶⁵ Heiberg noterer teksten på den paragraf, han er dømt efter:

»Dersom nogen i et trykt Skrivt, laster, forhaaner, eller søger at udbrede Had og Misnøie imod disse Rigers Constitution, eller imod Kongens Regiering, enten i Almindelighed, eller i enkelte Handlinger, da straffes han med Landsforviisning; og dersom han efter at være ført uden for Grændserne igien indfinder sig i Kongens Riger og Lande uden dertil at have erholdt Tilladelse, bør han at arbeide i Jern, sit Livs Tid.«

P.A. Heiberg hævdede, at forordningen, der indskrænkede pressefriheden, var formuleret af Colbiørnsen som hævn for og værn mod hans offentliggørelse af akterne i sagen mod kromanden i Nærum. Måske har han ret. I hvert fald er der ikke i Rytterdistriktets politiprotokol indført forhør og sagsbehandling vedrørende Jochum Jensen-sagen, hvad der ellers var hel normal praksis. Næsten alle andre større sager fra perioden er yderst udførligt behandlet i protokollerne fra Københavns Amts Rytterdistrikts birk.

Af brevene til broderen fremgår det, at Heiberg undgår fængsel i sin sidste tid her i landet på grund af en lægeattest om et sår på benet. Til gengæld har han hele tiden en vagt hos sig. Han morer sig over kammerjunker Schrödersee, en major ved fodgarden, »som kommer snigende på måneløse mørke aftener for at bedyre sit venskab«. Heiberg anser ham for udsendt af Colbiørnsen for at udspionere »hans tanker og udtalelser«. ⁶⁶ Han glæder sig over den store folkelige sympati og de utallige venskabsbesøg hver dag i denne tid. Han roser sig ligefrem af uro og murren i de offentlige kontorer. Et sted skriver han:

P.A.Heiberg udgav
fra 9. marts til
16. september 1799
»Læsning for Publi-
kum« – i form af 37
små skrifter, fortsat
pagineret, i alt 592
sider, hvori han pole-
miserede kraftigt
mod regering og
retsvæsen. Hans form
kan minde om vor
tids Carl Madsen.
F.eks. afskaffer han
det anonyme »N.N.«
og erstatter det med
»C.C.« – som læses
»se – se«, men som
selvfølgelig står for
Chr. Colbiørnsen. På
det viste udsnit (der
er i det oprindelige
format) ses indled-
ningen til nr. 7, hvor
han citerer sit eget
skrift »Sprog-
Granskning«. Her
vises ordene »abso-
lut« (der er et hip til
den enevældige
konge/regering), og
det berømte om
»Dansk«. Uddrag af
siderne 97 og 99 i
»Læsning for Publi-
kum« i sand stør-
relse.

L æ s n i n g for P u b l i k u m.

No. 7.

Malam in rem hinc ibis.

Ter. Eun. Act. 3. Sc. 3. til C. C.

Paa Dansk.

— — — Gaae du til Ganden

Med dine Hundepølser hen!

Besl. B. 2. S. 87. til C. C.

Sprog-Granskning.

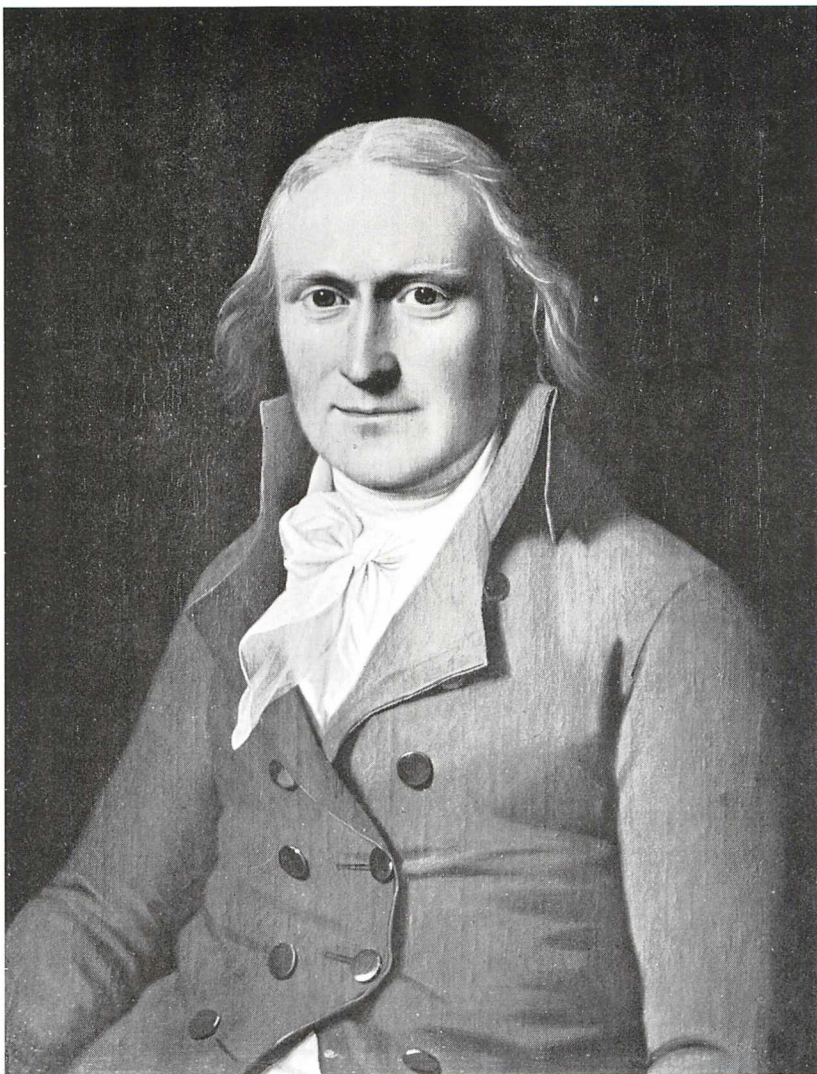
S. 194.

Abсолют. Saaledes hedder den stør-
ste Juvel i den Danske Konges Krone.
Det er ikke den, som Struensee beskyl-
des for at have solgt; thi den Juvel, hvorom her ta-
les, skal være betroet til eet eller flere af
de Kongelige Collegier; og at den ikke er ud-
sejlet, men virkelig findes, derom tvivler ingen.

Sammest. S. 202.

NB. Dansk. En Plet paa et velop-
draget Menneſke, og som gjør ham udue-
lig til et vigtigt Embede i Dannemark.
Kan vel nogenlunde afvaskes, men luns i uden-
landske Vand, og efterlader sig altid en Skold.

P.A.Heiberg, malet af Jens Juel (1745-1802) 1795. – Frederiksborgmuseet.

»...man savner mig her i Byen og mangfoldige vigtige Forretninger maae ligge, fordi ingen kan udføre dem. Notarius skal efter sigende være bleven kied af sit Embede.«

Uroen giver ham styrke, og han tager sin situation med oprejst pande. I et brev af d. 7. januar 1800 fortæller han om sine rejseplaner til broderen: Først vil han rejse til Amsterdam, hvor han vil blive et par måneder –

*Heibergs afrejse,
februar 1800*

derefter til Paris og siden en tur til Sydfrankrig og måske Genua. Senere igen til Paris, og først da vil han træffe beslutning om sit fremtidige faste opholdssted.

Den 7. februar 1800 forlod P. A. Heiberg Danmark under stor opmærksomhed: Da Heiberg fra sin lejlighed i St. Kongensgade kom ned på gaden, vrimlede det med mennesker, der hilste ham med leveråb. Vægteren satte sin kabuds (hue) på enden af morgenstjernen og svang den begejstret og skrålede sammen med mængden. Vennen Knud Lyne Rahbek, der ledsagede Heiberg i vognen, ville folk hale ud i den tro, at han var øvrighedens mand, men Heiberg fik beroliget optøget. Det støjende demonstrationstog begav sig mod Vesterport. Her måtte Heiberg atter tysse på de mange ledsagere, der truede med at »brække portene op«. Mængden fulgte ham et stykke på vej, men vendte så om og drog i procession forbi Colbiørnsens hus i Rådhusstræde. »Her knuste de ruderne og forskrækkede i den grad den arrogante herre, at han søgte tilflugt på sit loft«. Ved forhør i politiretten næste dag blev vægteren på St. Kongensgade spurgt, hvorfor han ikke havde splittet pøblen. Han svarede, at det ikke var pøbel, men velklædte folk, der vidste, hvad de gjorde...⁶⁷

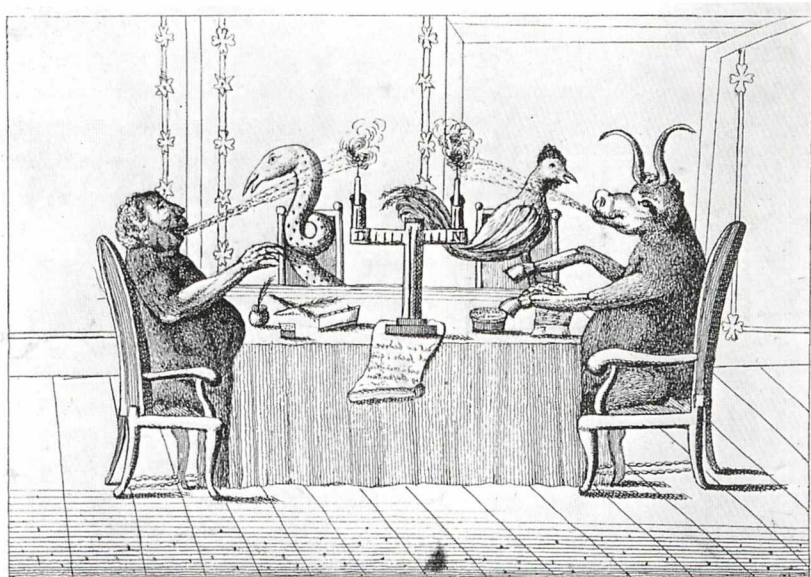
Heiberg slog sig ned i Paris, hvor han ved sine gode sprogkundskaber skaffede sig ansættelse i udenrigsministeriet. Efter Napoleons fald afskedigedes han med en anstændig pension og anvendte sit otium til adskillige afhandlinger af politisk og juridisk karakter. I sine sidste år plagedes han af en øjensygdom. Svagtseende famlede han sig frem ad Paris' gader. Han endte blind og døde 83 år gammel i Paris 1841, ensom og glemt.⁶⁸

JOCHUM JENSEN SOM BONDE

Historien er ikke slut uden en omtale af, hvordan det siden gik den så hårdt dømte kromand. Jochum Jensen vendte tilbage til bondetilværelsen. Han blev gårdmand på den gård, han i februar 1794 havde købt af den fallerede Peder Nielsen. Fra sin barndom og ungdom på faderen, Jens Hansens gård i (Gl.) Holte, var han jo tilmed givetvis fortrolig med landbrugsbedriften, som den oplevedes på de nye selvejergårde i Søllerød. Bemærkelsesværdigt er det i øvrigt, at svigerfader Lars Olsen igen overtog den fædrene gård, altså kroen, som han nu drev videre med landbruget alene som indtægtskilde.

Peder Nielsens gård i Nærum blev Jochum Jensens og hans kone Anne Marie Larsdatters basis for deres fremtidige tilværelse. Gården (»E« på udskiftn. kortet 1771, og siden sammenlagt med gård »F« og »D« = matrikel nr. 2) var på godt 5 tdr. hartkorn. Der har sikkert måttet arbejdes

Trykkefrihedskommissionen. Et satirisk kobberstik fra 1798. »Kommissionen« består af en lanket abe og tyr for bordenderne, som er i færd med at slukke forstandens lys. På bordets langside en slange og en hane. På papirrullen, der holdes fast af lysestagen står: »Det er bedre at falde i Guds end i menneskers og bæsters hænder« – et tilpasset citat fra Heibergs *Forerindring til Procedure og Dom ved Hof- og Stadsretten etc.*, 1795. – Det kgl. Bibliotek.

Særskind af een - Commission, i Aaret 1798. etc. —

hårdt efter den forudgående forsømmelighed. Og ved overtagelsen var Jochum Jensen kommet i gæld til kromand Peder Lund på Jægersborg, der lod de 820 rigsdaler, som Peder Nielsen havde lånt af ham, blive stående i ejendommen. Denne forpligtelse var senere kommet op på 1.200 rigsdaler på 2 panteobligationer og 200 rigsdaler ekstra.

Jochum Jensens gård i Nærum

Ved at gå en smule frem i tiden, kigger vi i skiftedokumenterne efter Jochum Jensens tidlige død i maj 1801.⁶⁹ Her får man et ganske godt indtryk af såvel gårdens ydre rammer som bondehjemmet i Nærum omkring år 1800: Gården var firlænget, stråtekt, med bageovnshus og et udlejningshus på grunden. En stuehuslænge på 10 fag var indrettet med køkken, spisekammer, dagligstue, sovekammer,orstue, gæstekammer og endnu et kammer. Der var murstensydervægge og som tømmer var anvendt eg og fyr. Skillevæggene var af rå sten (tørrede – ikke brændte) – der var fyrretræslofter, 2 skorstene og 2 kakkelovne.

En søndre længe var på 16 fag af ege- og fyrretømmer med klinede vægge og indeholdt 3 lader, 1 port med portrum og en tærskelo. Gårdens vestre længe var af samme størrelse som søndre og havde skærelø, heste- og kostald samt svinestald og karlekammer.

En længe mod øst málte 10 fag og indeholdt fårehus, lo, en lade og et

huggehus (gårdens værksted – særligt for tømrerarbejde) – desuden var der et 4 fag stort bagerhus med ovn og skorsten og ligeledes et udlejningshus på 4 fag. Som det ses, har gården været selvforsynende med brød. Der var på gården en besætning på 5 malkekøer, 4 ungkreaturer, desuden 7 heste, 11 får med hver et lam, 1 vædder, 1 griseso med 7 pattegrise, 2 gæs, 1 gase og 13 gæslinger, 1 and og 1 andrik. Denne besætning i hovedsagen oparbejdet af Jochum Jensen.

Husstanden på Jochum Jensens gård bestod i 1801 af 3 karle, 1 tjenestedreng og 1 tjenestepige foruden husfaderen selv, hans kone og de hjemmeboende 3 børn fra Jochum Jensens første og andet ægteskab.⁷⁰

Stuehusets møblering

Dagligstuen var møbleret med et langt fyrrebord og et par lange bænke. Der var et par hængeskabe og et stueur, desuden et lille bord, der manglede en klap. Et asketræschatol og en gammel fyrrekiste med lås, et par gamle stole og et spejl med forgyldt ramme samt et af gårdens skilderier fandt man i stuen. Det ser ud som om denne stue har været til hverdagsbrug: Her var god bordplads og mange siddepladser. Der har været flere kakkellovne i stuehuset, de nævnes under bygningsvurderingen og ikke som de andre ting under løseurvurderingen.

I kammeret stod et gammelt fløjbord og en fyrretræs kistebænk. Desuden en stol med ryslæder, dvs. rødgarvet læder af kalveskind (der garvedes med pilebark og blev gnedet med vellugtende olier importeret fra Rusland). Endelig var der en himmelseng af egetræ med en del sengetøj af både olmerdug og bolster.

I spisekammeret var der 2 små fyrreborde, et gammelt bord og en stol.

I storstuen fandt man en grønmalet egekiste, et malet chatol med forskellige tøj af vadmel, damask og skind. Her stod »Jernvindovnen« (en kakkellovn), og her hang 8 skilderier, desuden var her et konsolbord, en egedragkiste med konens gangklæder samt 2 ryslæderstole og nogle betrukne stole.

I gæstekammeret fandtes et fyrretræssengested, hvor der var sengetøj af bolster, hørlærred og olmerdug. (Det sidste var ret dyrt, til sammenligning var sengestedet vurderet til 5 rigsdaler, mens olmerdugsdynen gik op i 8 rigsdaler). Desuden var her en gammel fyrretræskiste. I sengen var 2 underdyner, 2 hovedpuder og 2 lagner. Der var plads til et par gæster i dette kammer.

Gården havde et stort køkken – med mange redskaber – og kun få møbler: 1 fyrrebord, 1 gammel bænk og 1 fyrregåsebænk (i denne udklækkedes gæslinger om foråret).

På gården fandtes ikke mindre end 3 salmebøger. Jochum Jensen har altså formodentlig kunne læse. En bibel havde familien dog ikke, men en

7 familie	Jochum Jensen	Job bonde	43.	2 ægtefælle	Gaardmand
	Ane Marie	Jensens	24.	1 ægtefælle	
	Jens	deres	7.		
	Ane Birgitte	Børn	5.		
	Charles Peter Jensen	Tjenestefolk	18.	ugift	
	Jens Niels Jensen	Tjenestefolk	47.	ugift	
	Tine Christensen	Tjenestefolk	22.	ugift	
	Jens Christensen	Tjenestefolk	18.	ugift	
	Christine Christensen	Tjenestefolk	25.	ugift	
8 familie	Morten Mortensen	Jensens	53.	enke	Gaardmand
	Morten	Jensens	25.	ugift	Jordbruger
	Niels	Jensens	15.		
	etc	Jensens	11.		
	Christen	Jensens	22.	ugift	
	Christine	Jensens	25.	ugift	
	Christen Christensen	Tjenestefolk	26.	ugift	
	Christen Christensen	Tjenestefolk	26.	ugift	

Uddrag af folketællingen 1801 for Nærum.

Som den 7. familie er Jochum Jensens husstand optegnet:

Jochum Jensen	Husbonde	43 (år)	2. ægteskab	Gaardmand
Ane Marie	Hustruen	24 (år)	1. ægteskab	
Jens	deres	7 (år)		
Ane Birgitte	Børn	5 (år)		

– samt 5 tjenestefolk –

I den følgende familie, den 8. familie, finder vi

Morten	husmoder	53 (år)	Enke	Gaardejer og Jordbruger
Morten		25 (år)	Ugift.	

– samt hendes øvrige fire børn og en tjenestekarl.

Efter Jochum Jensens død senere samme år giftede hans enke Ane Marie sig med den jævnaldrende søn på nabogården, Morten.

lærer With havde været så venlig at låne et eksemplar til disse formodentlig troende mennesker. Til de mere verdslige fornøjelser hørte et damspil, hvorimod man ikke hører noget om et kortspil.

Jochum Jensen og Anne Marie Larsdatter havde altså ikke så lidt indbo, hvoraf en del dog var ret gammelt. For husbond har det først og fremmest drejet sig om driften af gården – det, som gav brød på bordet. At visse ting var så gamle, at de ligefrem var ramponerede, viser »et lille blaat Bord – den ene Fløj borte.« Et sted nævnes en »raadden Fjerdning« og »5 gl. Fjerdinger«. Et stueur blandede sine klangfulde lyde med husets andre lyde og forkyndte, at »tempus fugit«. Jochum Jensen var ejer af et sølv-lommeur – begge ure vurderet til samme pris: 10 rigsdaler. Gårdens sengetøj var både af bolster og hør, og en del var af det dyre, næsten uopslidelige olmerdug.⁷¹

Der var flere kobbirting. Ligeledes en del tintallerkener og enkelte ting af sølv. Der fandtes en spinderok, men ingen væv. Man har indleveret sit garn til forarbejdning hos landsbyens væver. En bikube fortæller om udvinding af den søde honning og om biernes markarbejde. Man havde tørvespader, så man har selv fremstillet tørvebrændsel i engen. Der var kun en brugbar gammel le på gården, men desuden var der også en le uden skaft i huggehuset, den har sikkert været til reparation.

Godt nok kunne man reparere meget selv, men smeden Anders Nielsen fra Nærum har udført sværere arbejde for Jochum Jensen. Ved skiftet ligger der en regning fra denne smed dateret 14. maj 1801 på 20 rigsdaler.

Gårdens indbogenstande og redskaber fortæller lidt om livet på stedet. Ikke mindst vidner de om en relativ velstand på gården hos Jochum og Anne Marie. Det var ikke en knækket mand, der havde drevet gård »E« i Nærum.

ARVEN EFTER JOCHUM JENSEN

På trods af Ellekildes meget ensidige vurdering af den uheldige kromand Jochum Jensen, får man i de samtidige kilder ikke indtryk af, at den forhenværende kromand har måttet snige sig langs husmurene for ikke at blive set i Nærum. Tværtimod, han var stadig en respekteret gårdejer i den lille landsby:

*Jochum Jensens
sidste år*

I begyndelsen af 1797 havde han nogle samtaler med gårdmand Anders Mortensen om et fælles problem. De blev i foråret enige om at søge en form for godtgørelse for nogle gangstier gennem deres jorder til indgangene i rækværket omkring Dyrehaven. Men det fik de ikke noget ud af. Rentekammeret sagde nej!

Twistigheder kunne let opstå. Folk benyttede af og til retsvæsenet selv ved små sager: Om det var en husmand, Peder Olsen, eller Jochum Jensen, der råbte højest i et skænderi, er ikke let at sige, men Peder Olsen har dog følt sig så forurettet, at han d. 28. november 1797 har klaget over Jochum Jensen, der har skældt ham ud for en tyveknægt.

Den 11. juni 1799 er Jochum Jensen indkaldt som vidne i en sag, anlagt mod hans karl, Søren Nielsen, der har øvet grov vold mod kromand eller marketender Niels Møller i Nærum (ved teglværkets marketenderi). Formentlig er der tale om den samme Søren Nielsen, der året før anklagede og fik dømt Niels Møller for ulovligt krohold.⁷²

Den 2. december 1799 hjælper Jochum Jensen en ung mand fra Nærum med et lån. Man forestiller sig den unge mand, Friedrich Hofman, 25 år gammel, på vej gennem Nærum for om muligt at låne 20 rigsdaler af den velstående gårdmand, som alle i byen vidste var »ved mønt«. Friedrich var søn af fhv. grenader, husmand og tømrer Andreas Hofman og hustru Marie Friedrichsdatter, begge af Nærum. Efter et langt slidsomt arbejdsliv var forældrene indtrådt i »almisselemmernes« rækker.⁷³ De havde nok et lille hus ved Nærum gade, men penge var der ingen af. Friedrich Hofmans gang fra Jochum Jensens gård hin decemberdag 1799, var dog let og ubesværet. Han var blevet budt indenfor, havde hurtigt opnået lånet af den venlige bonde og måtte naturligvis underskrive et dokument:

» ...2. December 1799, Friedrich Hofman boende i Nærum ... skyldig til velagte Gaardmand, Jochum Jensen i Nærum den Summa 20 rdl...«

Tre år senere, en februar dag 1802, er vor vandrende ven Friedrich atter på tæerne, denne gang for at betale sin gæld. Jochum Jensen så dog aldrig sine penge igen. Friedrich betalte dem til enken: »...20 Rdl. er mig rigtig betalt, hvorfor jeg quitterer...

Nærum d. 9de Februarii 1802
Anne Marie Larsdatter
Enke efter Jochum Jensen.«

Anne Marie var ikke som så mange andre analfabet, men underskrev selv.⁷⁴

Således var den dag kommet, da Jochum Jensens fodtrin ikke længere hørtes over gårdspladsen – i maj 1801 ebbede hans liv ud – 42 år – 5 md. – 16 dage gammel – han blev begravet den 12. maj 1801. I boet efter ham var der efter hans målrettede indsats et pænt plus.

Jochum Jensens enke Anne Marie Larsdatter var endnu ikke fyldt 15 år, da hun den 6. november 1791 blev gift med den næsten 20 år ældre Jochum Jensen. Nu sad hun, 23 år gammel, i enkestand på en veldreven gård med mange tjenestefolk, et solidt indbo og en god besætning. Der kan ikke have manglet bejlere. 1½ år efter Jochum Jensens død indgik hun den 14. november 1802 sit andet ægteskab. Den udvalgte, den 25-årige ungkarl Morten Andersen, var gårdmandssøn fra nabogården (»F« på udskiftningskortet 1771). Omtrent samtidigt overtog det nygifte unge gårdmandspar gamle Lars Olsens ejendom, den tidligere kro og Anne Marie Larsdatters barndomshjem. Med sammenlægningen blev Morten Andersen den største gårdejer i Nærum by.⁷⁵

*Colbiørnsen flytter
fra Nærum*

Uddrag af Søllerød
Sogns Kirkebog
1756-1823 (bind II)
med indføring af
døde i året 1801.
2/3 nede på siden
ses Jochum Jensens
indførsel:

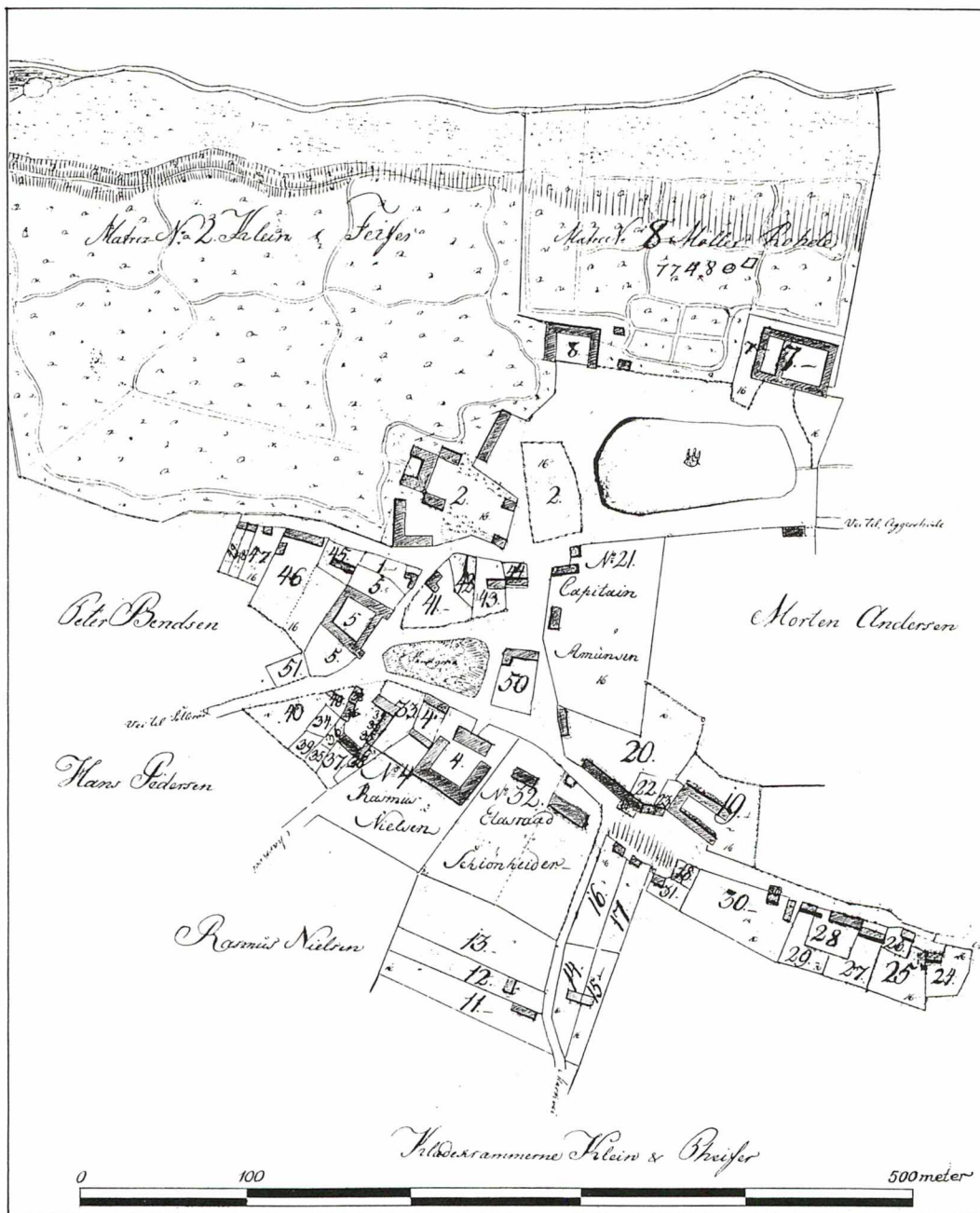
*May 12. Jochum
Jensen i Nærum . . .
42 Aar 5 M. 16
Dage.*

Pastor Nyholm fra-
trådte embedet den
9. januar samme år,
hvorfor han givetvis
har indledt pro-
tokolsiden. Men
han fik ikke lejlig-
hed til at indføre
Jochum Jensen !

Tiden som storbonde i Nærum varede dog kun få år. Den 13. december 1804 solgte Morten Andersen og Anne Marie Larsdatter nemlig gården (»E«) til den »Høivelbaarne Hr. Konferenceraad Christian Colbiørnsen« for 3.500 rigsdaler. Resterende gæld på 1.200 rigsdaler indfries og kontantsummen blev således det ikke ubetydelige beløb, 2.300 rigsdaler.⁷⁶ Ringen var sluttet, Colbiørnsen havde endelig nået sit mål, idet begge de gårde, der efter sigende var blevet spillet væk på Nærum kro i begyndelsen af 1790'erne, nu var kommet i hans besiddelse. Men allerede 1½ år senere i sommeren 1806, solgte Colbiørnsen alle sine besiddelser i Nærum til en grev Trampe. Til Colbiørnsens øvrige kvaliteter føjede sig her også dygtigt købmandsskab. Salget indbragte Colbiørnsen 57.500 rd. for de ejendomme, som han havde købt for i alt 12.500 rd. For Trampe var der tale om en temmelig uheldig handel, der endte med hans fallit og selvmord på Nærumgård året efter, den 27. juni 1807. Han døde, som der står i Søllerød kirkebog, »ved et uheldigt Selskud med en Pistol«. Hans Nærum-ejendomme afhændede arvingerne for 40.000 rigsdaler.⁷⁷

Colbiørnsen slog sig ned på det smukke landsted Enrum i Vedbæk, som han erhvervede i juli 1806.⁷⁸ En af vennerne fra Højesteret, Jacobi, fremhævede i et hyldestdigt i tidens svulmende stil, at Colbiørnsen nu ville forlade »sit Nærum«, hvor han med indsigt, flid og smag havde tryllet en Paradisets have frem. I sit ikke mindre lyriske sverdigt påstod Colbiørnsen: »Du bruger Hovedet – jeg ikkun mine hænder«.⁷⁹ Den stakkels mand kan nu næppe have været særlig populær blandt håndens arbejdere i Nærum.

Morten Andersen døde den 10. februar 1838. Anne Marie Larsdatter overlevede sin anden mand med 5 år, og levede sine sidste år på aftægt på gården. Morten og Anne Marie fik 6 børn sammen. Deres ældste søn Anders Mortensen arvede gården (i vort århundrede kaldet »Vognmands-

I 1825 malede industrihistorikeren O.J.Rawert (1786-1851) denne akvarel af Nærum(gård). Man fristes til at antage, at han har siddet ved Jochum Jensens kro og tegnet. Forrest er gadekæret og i baggrunden ses hele det anlæg, der kan genfindes på kortet forrige side omkring Nærumgård.

Del af det ældste matrikelkort over Nærum fra 1811. Øverst på matrikelkortet over landsbyens jorder er selve byen tegnet i en større målestok, formentlig fordi det rummer så mange detaljer. Det er senere blevet overstreget, måske da det blev gammelt og ikke var holdt a'jour. Overstregningen er her retoucheret bort ligesom bygningerne er skraveret. Der står både matrikelnumre og ejernavne på – for de store grundejere – småfolkens navne, de bor på de høje numre, er der ikke plads til. Nr. 2 er Nærumgård, nr. 7 er Vognmandsgården – tilhørende Morten Andersen (de tidligere gårde G og H). Det lille hus over »M« i Morten er formentlig den omstridte kro. Af de huse, der ses på kortet eksisterer endnu nr. 20 (Nærum Hovedgade 39-41) og nr. 23 (Nærum Hovedgade 45). Gården nr. 5 brændte i 1815 og dér blev Nærum Almueskole bygget i 1818. Der var skole i huset frem til 1901, i dag rummer det Nærum Kro.

gården«), og sørgede for at give sin moder en sømmelig begravelse på Søllerød kirkegård den 6. november 1843.⁸⁰

*Jochum Jensen i
Danmarkshistorien*

Jochum Jensens navn er udødeliggjort i historien om hans fatale krosag, der vel blev særlig interessant på grund af Colbiørnsens og pastor Nyholms og ikke mindst P. A. Heibergs interesse i og for den. Havde Jochum Jensen haft en af de andre kroer i sognet end lige netop den i »Colbiørnsens by«, Nærum, havde han velsagtens endt sine dage som kromand, der af og til havde betalt en bøde til kongens kasse, som de andre kromænd i området. Da den nye marketender og kromand, Niels Møller, kom til Nærum, ses »almindelig praksis« genindført, skønt forholdene fra Jochum Jensens tid ikke havde ændret sig.

Nu endte Jochum Jensen som gårdmand, og som sådan var han ganske dygtig. Den forgældede gård, som han havde overtaget i 1794 gav 10 år senere et ganske pænt overskud til sælger, da Colbiørnsen få år efter Jochum Jensens død endelig overtog gården og fik sammenlagt sine besiddelser i Nærum fra Wesselsminde ved Mølleåen til Nærumgård ved Nærum gadekær.

NOTER

1. Eiler Nystrom (udg.): B.W.Luxdorps Dagbøger, bd. II. (1774-1788). 1925-1930, s.16.
2. Hans Ellekilde: Søllerøds Sognepræster i luthersk Tid, Søllerødbogen 1948, s. 31. Christopher Nyholms farfader var forpagteren på Bavelse og Giesegård, Jochum Nielsen (d. 1729). Han stammede fra landsbyen Nødholm i Glumsø sogn, heraf navnet Nyholm. En søn af Jochum Nielsen, Christopher Nyholm blev sognepræst i Slaglille og Bjernede (1712-1768) var fader til Christopher Nyholm i Søllerød.
3. Niels Peter Stilling: Søllerødpræsten på Galgebakken, (3/3 1791). Lokalposten for Lyngby og Søllerød 20/3 1991.
4. Nyholms tilbagebetaling af lån fra Colbiørnsen: Kbh.s Amts Rytterdistrikts Birks skøde- og panteprotokol 1791-95, fol. 72, lån underskrevet 11/12 1791, tilbagebetalt af provst Høeg til ny panthaver, Rosenvinge Kollerup, 14/12 1801. Nyholm kom til Nyborg og blev garnisonspræst der. En søn af ham, Christopher Nyholm, fulgte ham i embedet som garnisonspræst og virkede med anerkendt dygtighed som feltpreest ved det danske troppekorps, der deltog i besættelsen af Frankrig efter Slaget ved Waterloo 18. juni 1815. (Salmonsens Konversations Leksikon, bd. 18, s. 289. P.B.Grandjean).
5. Eiler Nystrom: Søllerød Sogn i Fortid og Nutid. 1911, s. 70. Jfr. også Aage Roussell: Danske Slotte og Herregårde (2.udg.).Bd 1, 1963, s. 233-238.
6. Historikeren Claus Bjørn, der for nylig har udgivet en stor biografi om

- Chr. D. Reventlow, »Den gode sag«, 1992, arbejder for tiden med en egentlig biografi over Colbjørnsen. Claus Bjørn har givet en grundig beskrivelse af Colbjørnsens liv og virke i 3. udgave af Dansk Biografisk Leksikon, bd. 3, 1979, s. 457-62.
7. Julius Ree: Chr. Colbjørnsen og P.A. Heiberg. Illustreret Tidende 1871, s. 176-77. Edvard Holm: Kampen om Landboreformerne i Danmark i slutningen af 18. Aarhundrede, 1888. Samme: En Episode af Kristian Colbjørnsens Liv, Historisk Tidsskrift, 6. række, bd. 1, 1888, s. 426 ff. Samme: Nogle Bemærkninger om Peter Andreas Heiberg, Historisk Tidsskrift, 6. række, bd. 3, 1891-92, s. 477 ff. Man bemærker i øvrigt, at Colbjørnsen kan staves på mange måder. Anders Sandøe Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie. Bd. 1, 1851, s. 69ff. Troels G. Jørgensen: Danmark-Norges Højesteret 1790-1814. 1930, s. 39ff. H. Schwanenflügel: Peter Andreas Heiberg, en biografisk Studie. 1891, (Doktordisputats).
 8. Erik Kjersgaard i en artikel »Bonde på Nærum« i Weekendavisen den 28/2 1992.
 9. Thomas Thaarup, (1749-1821), dansk digter, medlem af »Danske Litteraturselskab«, skrev kantater, prologer, sange, festspil; meddirektør v. Det kgl. Teater 1794-1800.
De citerede tekster er fra H. Schwanenflügel, 1891, s. 462-464. Th. Thaarups hyldestdigt til Colbjørnsen: »Thaarups efterladte poetiske Skrifter«, s. 398-99. Jfr. Edv. Holm: Kampen om Landboreformerne, 1888, s. 199.
 10. H. Schwanenflügel, 1891, s. 466. Jfr. Edvard Holm, 1888 og Claus Bjørn i Dansk Biografisk leksikon.
 11. Om Colbjørnsens sind, jfr. H. Schwanenflügel, 1891, s. 466. og Edv. Holm: Kampen om Landboreformerne, 1888, s. 138ff. – Samme i Historisk Tidsskrift, 1888, s. 426-434.
 12. Langt op i 1800-tallet rullede dønningerne efter Jochum Jensen-sagen. Schwanenflügel fremhæver i sine studier, at striden mellem Colbjørnsen og Jochum Jensen begyndte med uenighed om en vej eller overkørsel mellem deres ejendomme i Nærum. De fleste historikere har dog vægret sig ved at acceptere, at Colbjørnsen alene på dette grundlag kom i konflikt med kromanden i Nærum: Anders Sandøe Ørsted i Berlingske Tidende, 1841 og sprogforskeren og historikeren Niels Matthias Petersen (1791-1862) og flere andre. En kraftig stillingtagen i Colbjørnsens disfavør mødte man dog »paa hvert Kaffehuus og i enhver Kælder Byen over«, ifølge Carl Ploug i »Fædrelandet« i 1841: Carl Ploug (1813-1894), digter, journalist og politiker, redaktør af det liberale blad »Fædrelandet«.
 13. P.A. Heiberg (udg.): Akterne ved Kiøbenhavns Amts Birketings Ret i Sagen imod Kroemand Jochum Jensen i Nærum. 1799.
 14. Hans Ellekilde: Christian Colbjørnsen og Nærum. Søllerødbogen 1951, s. 27-31.
 15. Jfr. Svend Balslev: Caroline Mathildes Søllerød 1771. Søllerødbogen 1994, s. 16-17, og Jens Johansen: Fra seks landsbyer til syv bydele. 1988 s. 31-33.
 16. Landsarkivet for Sjælland (LAS): Kbh.'s Amts Rytterdistrikts Birk, skøde- og panteprotokol 1791-95, fol 109.
 17. Hans Thueslev: Thurah og Holtegaard. Ejendommens drift, landbrug, bryg-

- geri og brændevinsbrænderi i midten af 1700-tallet. Søllerødbogen 1987, s. 26ff.
18. LAS: Kbh.'s Amts Rytterdistrikts Birk, politiprotokol:
 - 1) 1795-97, fol. 271 ff., dom 22/2 1797.
 - 2) 1797-99, fol. 47, dom 30/12 1797.
 - 3) Samme, fol. 61 og flere foregående, dom 24/1 1798.
 - 4) Samme, fol. 62, frifindelse (manglende bevis).
 19. Ellekilde, 1951, s. 31.
 20. Johan Martin Schönheyder: Noget til Oplysning for Publicum angaaende Translateur Heibergs Fortælling om den Nedrighed og Underfundighed, som af Chr. Colbiørnsen skal være forøvet imod Jochum Jensen med tilhørende Bielage. 1799, s. 28.
 21. Schönheyder, 1799, s. 30-31.
 22. Schönheyder, 1799, s. 14.
 23. Ellekilde, 1951, s. 32ff.
 24. Ellekilde, 1951, s. 31.
 25. LAS: Skøde- og panteprotokol F2, 1787-91. fol. 526. Domprotokol 1791-1808, fol. 48.
 26. Gregers Begtrup: Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark, bd. 2, 1803 (1978), s. 363-64. Eiler Nystrøm: Fra Nordsjællands Øresundskyst, 1938, s. 336.
 27. LAS: Skøde- og panteprotokol 1787-91, F. 2, fol. 310.
 28. Ellekilde, 1951, omtaler ikke den gæld, Peder Nielsen stifter, for Jochum Jensen kommer ind i billedet.
 29. LAS: Domprotokol 1791-1808, fol. 10.
 30. LAS: Domprotokol 1791-1808, fol. 35.
 31. LAS: Skøde- og panteprotokol 1791-95, fol. 72, margin.
 32. LAS: Skøde- og panteprotokol 1791-95, fol. 236.
 33. LAS: Domprotokol 1791-1808, fol. 56.
 34. LAS: Skøde- og panteprotokol 1813-15, P. 1, fol. 352.
Smeden Erich Terkelsen boede på det grundstykke, der i henhold til den senere, i 1811, foretagne matrikulering af smedens ejendom er nr. 40 af Nærum by. Terkelsen havde overtaget det 4 fag lange hus den 14/2 1780 og solgte det den 9/5 1814 for 170 rigsdaler og 80 skilling til bagermester Johan Gothelf Otto, der tidligere havde ejet den såkaldte »Bagergård« i Nærum. I dag ligger et supermarked på smedegrunden i den sydvestlige udkant af den oprindelige landsby.
 35. LAS: Domprotokol 1791-1808, fol. 73.
 36. Om Wesselsminde og Colbiørnsens besiddelser i Nærum, se især Gunnar Sandfeld: Søllerød – som det var engang, bd. 7, 1980, s. 200. Her får Sandfeld i øvrigt også korrigeret Nystrøms fejlagtige antagelser om Colbiørnsens jordbesiddelser i Nærum. For fuldstændighedens skyld bør bemærkes, at to kvinder i 1801 blev dømt henholdsvis livstidsstraf i tugthus og to år i forbedringshus for mælketyveri fra Colbiørnsen. Kvindernes brøde bestod i 3 gange at have sneget sig til at malke konferensrådets køer, der græssede i Dyrehaven ud for hans avlsgård Wesselsminde. Om denne retssag, Se Hans Thueslev: Ulovligheder og retssager på Søllerødeggen i 1700-tallet. Søllerødbogen 1990, s. 46-48.

37. LAS: Skøde- og panteprotokol 1791-95, fol. 344, skøde af 8/2 1794. De i dokumentet omtalte skæpper, er et mål for tørre varer, 1 skæppe = 17,4 liter.
38. Ellekilde, 1951, s. 32.
39. Her gengivet fra Ellekilde, 1951, s. 32-33.
40. Schönheyder, 1799, s. 14. – Anders Sandøe Ørsted kalder Colbiørnsen »Sjælen i Cancelliet«, jfr. H.Schwanenflügel. 1891, s. 470.
41. Ellekilde, 1951, s. 34-35.
42. Ellekilde, 1951, s. 35.
43. P.A.Heiberg: Akterne ved Kiøbenhavns Amts Birketings Ret i Sagen mod Kroemand Jochum Jensen i Nærum, 1799, s. 11-13.
44. Vidneudsagnene på Nærum kro er grundigt refereret hos Ellekilde, 1951, s. 35-46.
45. Ellekilde, 1951, s. 51-52.
46. Schönheyder, 1799, s. 9. – Ellekilde, 1951, s. 53.
47. Højesteretsdommerne, der dømte Jochum Jensen var følgende:
 - 1) *Jørgen Christoffer Drewsen* (1746-1801) farbroder til Johan Chr. Drewsen (1777-1851), Strandmøllen, assessor i Hof- og Stadsretten 1773, i Højesteret 1781. En stolt mand og en stiv aristokrat. Som en af dem, der forbød bladet »Vækkeren«, påkaldte han sig menigmands vrede. »Vækkeren – Et Blad for Meenigmand« var et lille ugeblad udgivet af den unge Malthe Conrad Bruun (1775- 1826) i 1794. Heri fremsatte han sine friheds- og lighedsideer inspireret af Den franske Revolution. Bladet blev konfiskeret, da der var udkommet tre hefter. Bruun blev ved højesteretsdom udvist for sine satiriske skrivelser den 19/12 1800 og fulgte vennen P.A.Heiberg til Paris.
 - 2) *Enevold de Falsen* (1755- 1808). Tidligt student, juridisk kandidat 1771, som 22-årig assessor i Norges Overhofret, lægmand i Nordland og Finmarken 1789, assessor i Højesteret i Kbh. 1791, dramatiske og litterære interesser. Tilbage til Norge 1802 som justitiarius ved Aggershus Stiftsoverret.
 - 3) *Peter Feddersen* (1750- 1822), juridisk kand. 1770, protokolsekretær i Højesteret, assessor i Hof- og Stadsretten 1778, i Højesteret 1782, konferensråd 1811, efterfulgte Colbiørnsen som justitiarius i retten.
 - 4) *Knud Holtermann* (1737- 1815), juridisk kand. 1771, samme år assessor i Hof- og Stadsretten, justitssekretær i Højesteret 1772, medlem af retten 1774, konferensråd 1802, medlem af den overordentlige tiendekommission 1811.
 - 5) *Chr. Frederik Jacobi* (1739-1810), juridisk embedseksamen 1760, udenlandsrejse 1762, udviklede her sine litterære færdigheder i retorisk retning. Lektor hos Chr. VII. i 1772, i dir. for Det kgl. Teater 1773, sekretær i Videnskabernes Selskab. Oversatte skuespil. Teatrets prosceniumindskrift »Ei blot til Lyst« tilskrives ham. Assessor i Hof- og Stadsretten 1770-1771, assessor i Højesteret 1772.
 - 6) *Niels Krag Levetzau* (1756- 1815), juridisk kand. 1776, kammerjunker og assessor i Overhofretten i Norge 1779, assessor i Højesteret 1783, kammerherre 1812.
 - 7) *Frederik Gottlieb Sporon* (1749-1811), stud. teologi og jura. Assessor i Hof- og Stadsretten 1777, i Højesteret 1782. Etatsråd 1802.
 - 8) *Poul Chr. v. Stemmann* (1764-1855), indskrevet v. universitetet 1780, under manuduktion af Chr. Colbiørnsens broder, professor J.E.Colbiørnsen, fik ju-

- ridisk embedseks. allerede 1781, administrativ løbebane, ekstraordinær assessor 1789, ordinær assessor 1796, amtmand i Sorø Amt 1798.
- 9) *Michael Treschow* (1741- 1816), juridisk embedseks. 1764, sekretær i Danske Kancelli 1766, assessor i Højesteret 1772-1799. I 1775 på videnskabelig udenlandsrejse, i nogle år medlem af Det kgl. Teaters dir., konferensråd 1784, forstander for Selskabet for Fædrenelandets Historie og Sprog, leverede flere bidrag til det af dette udgivne *Nye danske Magasin*.
48. Troels G. Jørgensen: *Danmark-Norges Højesteret 1790-1814*, 1930, s. 39-51.
49. H. Schwanenflügel, 1891, s. 473.
50. Ellekilde, 1951, s. 33 ff. Gunnar Sandfeld, 1980, s. 200, kalder formentlig ironisk Jochum Jensen for »den slemme Jochum«.
51. Teglværket lå på gård »D«s jorder, der omtrent følger en linie mellem nutidens Lindeallé – Egevej og Nærumgårdsvej. Området har aldrig været arkæologisk undersøgt. I forbindelse med ombygningsplanerne for Brül & Kjærgrunden bør en sådan undersøgelse foretages med henblik på lokalisering af det betydelige teglværks nærmere placering.
52. Ellekilde, 1951, s. 65 ff.
53. Rigsarkivet: Rentekammerets ekspeditionsprotokol 1798, nr. 633. Se også Ellekilde, 1951, s. 54-55.
54. H. Schwanenflügel, 1891, s. 475
55. LAS: Københavns Amts Rytterdistrikts Birk, politiprotokol 1795-97, fol. 271 og 1797-99, fol. 47 og fol. 61-62, samt Københavns Amts Journal, 3/1 1798.
56. I folketællingen 1801 for Søllerød sogn (udgivet af Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune, 1984) optræder Friederich Christian Stramboe i husstand 58 i Nærum. Han var da 83 år gammel og opgiver, at han er enkemand, »Afskediget Lieutenant og Pensionist«. Han må ikke forveksles med den Johan Henrik von Stramboe, der optræder i samme folketælling i Vedbæk. Sidstnævnte var grundlægger af gården i det nordlige Vedbæk opkaldt efter ham selv, Henriksholm, også han oplyser, at han er »afskediget Lieutenant«. Der har dog givetvis været en familiemæssig relation mellem de to herrer. »Gamle Stramboe« drak sin sidste snaps i 1803 og blev i følge Søllerød Sogns kirkebog begravet den 4. sept. 1803.
57. LAS: Kbh.'s Amts Rytterdistrikts Birk, politiprotokol 1797-99, fol. 89.
58. LAS: Samme, politiprotokol 1797-99, fol. 110.
59. LAS: Samme, politiprotokol 1799-1800, fol. 1.
60. LAS: Samme, politiprotokol 1797-99, fol. 169.
61. LAS: Kbh.'s Amts Rytterdistrikts Birk, domprotokol 1791-1808, fol. 72
62. Eiler Nystrom, Søllerød Sogn i Fortid og Nutid, 1911, s. 88.
63. LAS: Kbh.'s Amts Rytterdistrikts Birk, politiprotokol, 1799-1800, fol. 184.
64. Jfr. også Ole Feldbæk: *Den lange fred 1700-1800* (Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, bd. 9), 1990, s. 317-326.
65. Johan Ludvig Heiberg (udg.): *Breve fra Peter Andreas Heiberg*, 1883, s. 33 ff.
66. Poul Ingerslev Jensen: *P.A. Heiberg, den danske Beaumarchais*, 1974, s. 16.
67. Samme, 1974, s. 17.
68. H. Schwanenflügel, 1891, s. 585-592. Jfr. også Ole Feldbæk, 1990, s. 324.
69. LAS: Københavns Amtstue. Amtsforvalterens Forsegings- og Registreringsprotokol 1798-1804, fol. 318-25.

70. Folketællingen 1801, Søllerød sogn, Nærum, husstand nr.7. (udgivet 1984, jfr. ovf. note 56).
71. En slægtning på nærværende forfatters mødrene side, vævermester i Nysted, Jens Peter Ditlevsen (1771-1833), fremstillede sengetøj af slidstærkt olmerdug omkring 1800, der endnu var i brug vor familie i 1970'erne.
72. LAS: Kbh.'s Amts Rytterdistrikts Birk, politiprotokol 1797-99, fol. 261.
73. Folketællingen 1801, Søllerød sogn, Nærum, husstand nr.55. Hos det gamle ægtepar var enken Karen Broders indlogeret, også hun levede af almisse. Familien Hofman optræder også i Folketællingen 14 år tidligere, 1787, (udgivet af Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune, 1983). Dengang boede husmand og tømrer Andreas Hofman med kone og den da 12 årige søn Friedrich i eget hus i Nærum (husstand 47).
74. LAS: Kbh.'s Amts Rytterdistrikts Birk, skøde-og panteprotokol 1799-1802, fol. 161. Tilbagebetalingen er anført i marginen på samme folio.
75. LAS: Skøde- og panteprotokol 1799-1802. Skødet på gården er dateret den 20. September 1802, men først »læst i Retten 8de Maj 1805...« og protokollet i litra K? pag 659,1.
76. LAS: Skøde- og panteprotokol 1805-08, fol. 705.
77. Ellekilde, 1951, s. 78-79. Jfr. Louis Bobé: Nærumgaard (Danske Slotte og Herregårde, 2. udg., 1963) bd. 1, s. 235-236. Søllerød Sogns kirkebøger 1756-1896 findes alle i kopi på Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune.
78. Ellekilde, 1951, s. 79-80, jfr. Niels Peter Stilling: Miramare – Et stykke Danmarkshistorie ved Vedbækkysten, 1992, s.10-12.
79. C.F.Jacobi: Samlede Skrifter, 1817, s.255-259.
80. Søllerød Sogns Kirkebog 1835-55, under »Døde Quindekøn«: Død 30. Oktober 1843, begr. 6. November 1843, Ane Marie Larsen, Gmd. Morten Andersens Enke i Nærum, 68.

Vi blev nødt til det

Erindringer fra det sidste år af besættelsestiden

Af Eiler Worsøe

Der skete mange dramatiske ting omkring Holte i krigsårene. Krigen var for mange af os – ikke mindst på gymnasiet i Holte – opgøret med den såkaldte nationalsocialistiske eller nazistiske drøm om et arisk tusindårsrige. Mange følte sig nødsaget til at deltage i det opgør i takt med, at terroren mod befolkningen øgedes. Jeg og mine kammerater fra gymnasiet havde svært ved at affinde os med, at alt for mange mente, at man godt kunne leve med den tyske besættelse.

Her 50 år efter er det nok ved at være sidste udkald for at få erindringer frem fra tiden. Mange er allerede døde. Så jeg prøver, kort og uden alle detaljer, at fortælle om perioden, som jeg husker den fra mit udgangspunkt i Holte. Fra 6. april 1933 til 1. juli 1950, hvor jeg var 25 år, boede jeg på Kastanievej 16 i Holte. I dag bosat som naturvejleder i Værum ved Randers. Har tidligere sammen med Erik Oksbjerg skrevet om Rude Skov: »Søllerød sogns grænseland anno 1682« i Søllerødbogen 1985. Forfatter til flere skov- og kulturhistoriske værker.

Baggrunden

Min far blev født dengang, da man endnu huskede 1864. Han blev en god, national mand, der ikke ligefrem elskede tyskerne. Han var konservativ som sine rødder i den sydsjællandske landsby. Han gav mange af sine følelser videre, for han var en rar mand og en sød far. Dertil kom, at han

VEJRUDSIGTEN:
Efterhaanden slagen-
de, nordøstlig og nord-
lig Vind, overvejende
med Frost og isen
eller kun lidt Sne.

Berlingske **Tidende**

Grundlagt Aar 1749.

ABONNEMENTSPRISER
Berlingske Tidende pr. Kvartal 10.00
pr. Halvår 18.00
Berlingske Tidende pr. År 37.00
pr. Halvår 18.00
I Hovedstaden pr. Uge:
Berlingske Tidende 0.50, Berlingske
Aftenavis 0.50

191. AARGANG

KØBENHAVN, LØRDAG MORGEN DEN 18. MARTS 1939

NUMMER 77

Chamberlain om Verdens Chok ved Invasionen i Czekernes Land

„Med et Slag er det spirende Fredshaab
i Europa knust, og man spørger sig om
Betydningen af den nye tyske Kurs“

holdt Nationaltidende også til tider kaldet Dagens Nyheder. Det blev vigtigt for mig, for jeg læste tidligt avis. Og den avis kunne heller ikke lide tyskerne.

Siden var der drengebøgerne, og ingen af dem var tyskvenlige. Også i skolen blev det engelske trukket frem. Det amerikanske kunne ses i horisonten. Man hørte og læste om 1. verdenskrig. Det var oplagt, at tyskerne startede den. Allerede da optrådte de som krigsforbrydere. Det vidste vi fra »Klokke Roland«, Johannes Jørgensens bog om tyske ugeringer i Belgien.

I sidste halvdel af 30'erne var Nationaltidende vel den eneste store avis, der ikke pålagde sig selv censur i forhold til Tyskland og Italien. Her fulgte vi krigen i Abessinien med spænding og forargelse – ikke mindst over, at ingen ville hjælpe negerene. Siden fulgte borgerkrigen i Spanien. Fordi nazisterne og fascisterne hjalp Franco, måtte vi drenge holde med de røde. Det hjalp dem nu ikke meget. Så fulgte de tyske overgreb: Østrig, Sudeterland, Tjekkosllovakiet, Memel, Danzig og så Polen. Man måtte sige, at der ikke fandtes undskyldninger for Det tredje Rige.

Vi hørte også rygter fra folk, der havde rejst i Tyskland. Første gang imponeredes de af den herskende orden. Anden gang kunne de se terroren, som vores matematiklærer Frederik Dahlkilde gjorde det.

Den søndag, da tyskerne gik ind i Polen, legede vi store drenge med tinsoldater ude i haven, hvor vi førte avancerede, spilagtige krige. Da alvoren lød fra radioen, holdt vi op. Kort efter dukkede den dumme af vore legeskamrer op. Vi skulle følges op til Høje Sandbjerg for at se de engelske flyvere gå langs Øresund mod arvefjenden. Han fik nu lov til at køre derop selv.

Et par avisforsider fra før besættelsen: Berlingske Tidende den 18.3.1939 (hvor okkupationen af Tjekkosllovakiet skildres kritisk) og Nationaltidende den 9.4.1940 (før man ved, at Danmark bliver besat).

Vejrudsigten:
Noget under normal
Varme, hist og her
Taae eller Nedbør.
Pris: 3,55 pr. Maaned
10,50 - Kvartal

Nationaltidende

Dagens Begivenhed:
De skæbnets
Timer for Norden.

P. 12 Øre i Kbh. (Sæd. 15)
P. 15 Øre i Prov. (Sæd. 20)

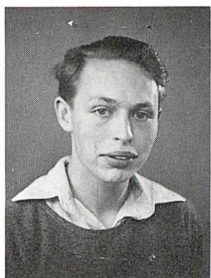
72. Aargang — Nr. 98

Dagens Nyheder

København — Tirsdag 9. April 1940

Stor Flaadeaktivitet ved Norge — Tre tyske Skibe torpederet

Vestmagterne har lagt Miner ud i norske Territorialfarvande
for at standse den tyske Skibsfart

Forfatteren. Pasfoto
fra 1945.

Siden gik den lange vinter 1939/40. Vi studerede pressen og særligt Billedbladet, der dengang var af en mere seriøs beskaffenhed end nu. Vi vidste alt om hærene og om flåderne. Vi kendte hvert eneste krigsskibs armering og topfart. Vi frydede os over general Wavells fremrykning i Nordafrika, fulgte slaget i alle detaljer. Alvoren spidsede til. Det var i særdeleshed Finlandskrigens skyld. På den tid lige efter de store udrensninger anså vi russerne for lige så forbryderiske som tyskerne, som de da også havde allieret sig med. Vi frydede os dybt, hvergang en motti blev udslettet. Men vi vidste godt, at det var bitter virkelighed, for vi kendte flere finner. Da så den 9. april kom, blev vi vel bekymrede, men gad vide om vi ikke på bunden ventede noget i den retning. Intet kunne man gøre. Krig var ikke for 15-årige – på det tidspunkt. Så vi ventede og ventede og ventede på at komme til. Indtil sensommeren 1944.

BEGYNDELSEN

Torben Andersen og jeg sad tit på Jørn Wermers værelse og hørte jazz-plader på rejsegrammofonen. Altid snakkede vi om at komme i gang. Vi lagde planer, men vi kunne nok se, at de var urealiserbare. Noget skulle der nu ske. Og jeg gad vide, hvad vi havde fundet på, hvis der ikke var sket noget. En af vores kammerater, jeg husker ikke hvem, fik kontakt med Stig Carstens, der var med i modstandsbevægelsen. Få dage senere var vi 2. gruppe i 4. deling i kompagni Lyngby. Anders Stig Andersen var gruppefører. Vi opfattede ham som en slags lederskikkelse. Vi begyndte at holde møder for at lære våben at kende. Det var næsten altid hjemme i vores gildestue i kælderen på Kastanievej 16. På det store bord lagde min far gerne en bunke hjemmeavlet tobak, så rummet fik en sælsom duft.

Moderne foregik vist altid om aftenen. Instruktør var som regel delingsføreren John Laybourn med kodenavnet Lassen. En sjælden gang kom også kompagnichefen, løjtnant af linien med kodenavnet Holst. Han hed i virkeligheden Hoelck og var lærer ved skydeskolen for håndvåben i Sønderborg. Det vidste vi selvfølgelig ikke dengang. Han skulle altid hentes et eller andet sted, gerne ved Holte station. Han blev ledsaget til mødestedet, så han ikke vidste, hvor han var. Det var en svært tillidsvækkende mand.

I begyndelsen havde vi ikke permanent nogen våben. De skulle lånes, hentes og bringes. Engang afleverede jeg en Waltepistol med ammunition i Brede brugsforening, hvor den illegale virksomhed siden ulykkeligtvis blev afsløret. En anden gang skulle jeg aflevere et Madsen-rekylgevær oppe på Kongevejen over for Vasevej. Jeg gik med det over skulderen i

Våben

Studenterholdet fra Holte Gymnasium juni 1944 omkring rektor Oskar Schlichtkrull. Fire af artiklens aktører optræder her: 1: Anders Stig Andersen, 2: Henrik Olsen, 3: Carl Erik Sjøgren og forfatteren Eiler Worsøe er nr. 4.

den mørke aften. For ikke at blive overrasket, gik min lillebror et par hundrede meter foran med en lygte, så han kunne blinke for ugler i mosen. Vi fik afleveret det til en sortklædt mand i en mørk indkørsel.

På et tidspunkt blev vi alle vaccineret af en lægestuderende, Ulrik Feldthusen. Det foregik i en villakælder i Holte. Senere, i foråret 1945, blev vi vaccineret igen for en sikkerheds skyld, hvis vi skulle havne i en Kz-lejr. Dennes gang foregik det hos et lægeægtepar i Brede, hvor vi mødte op efter tur og plan.

TRÆNING OG VÅBEN

Inden længe begyndte træning i terrænet, som regel i skovene omkring Holte. Vi havde en god kondi og kunne holde til det meste. Og bedre blev det endda. Træningen gik fra løb og orientering over til noget mere kampagtigt, dog uden våben. Det var uundgåeligt, at vi ved øvelserne så nogle fra de øvrige grupper. De fleste kendte vi, så det hemmelige fik lidt af et

Studenterholdet fra Holte Gymnasium juni 1944 omkring rektor Oskar Schlichtkrull. Fire af artiklens aktører optræder her: 1: Anders Stig Andersen, 2: Henrik Olsen, 3: Carl Erik Sjögren og forfatteren Eiler Worsøe er nr. 4.

den mørke aften. For ikke at blive overrasket, gik min lillebror et par hundrede meter foran med en lygte, så han kunne blinke for ugler i mosen. Vi fik afleveret det til en sortklædt mand i en mørk indkørsel.

På et tidspunkt blev vi alle vaccineret af en lægestuderende, Ulrik Feldthusen. Det foregik i en villakælder i Holte. Senere, i foråret 1945, blev vi vaccineret igen for en sikkerheds skyld, hvis vi skulle havne i en Kz-lejr. Dennegang foregik det hos et lægeægtepar i Brede, hvor vi mødte op efter tur og plan.

TRÆNING OG VÅBEN

Inden længe begyndte træning i terrænet, som regel i skovene omkring Holte. Vi havde en god kondi og kunne holde til det meste. Og bedre blev det endda. Træningen gik fra løb og orientering over til noget mere kampagtigt, dog uden våben. Det var uundgåeligt, at vi ved øvelserne så nogle fra de øvrige grupper. De fleste kendte vi, så det hemmelige fik lidt af et

Mit barndomshjem
Kastanievej 16,
Holte, fotograferet
i vinteren 1942.

banesår her. Det skærpede dog forsigtigheden. Faktisk blev ingen fra delingen taget. Engang faldt jeg en mørk nat ned i et flere meter dybt hul i skoven. Man havde gravet en hund fri i en rævegrav uden at fylde hullet bagefter. Det gør til tider ondt i min skulder endnu, og minder således om, at der var andre farer end de rent militæriske ved at løbe rundt i Rude skov midt om natten.

Mest trænede vi to grupper sammen. Til allersidst, vel hen i april, trænede hele delingen på én gang og under ledelse af den tilfornordnede militære delingschef, marineløjtnant af reserven, vistnok Erik Christensen. Det drejede sig om gadekamp og foregik på vaskeriet Sodal, der med sit virvar af bygninger mindede om en rigtig by. Vi gjorde den erfaring, at det var farligt. Det må også have været i april, formentlig i påsken, at hele delingen i spredt orden drog til Gunderød nord for Donse. Her blev vi indkvarteret på en gård, hvor vi sov i halmen i laden. Derfra kunne vi usete drage samlet på øvelse og terrænløb i skovene ved Storedam. Vi boede der vel et par dage og nætter. Man glemmer ikke stemningen, da nogen i mørket begyndte at synge »Mandalay« og »Pigerne udi Spanien«.

Alt i alt lærte vi at lystre ordre, at dække os, at kaste håndgranater, at være helt stille meget længe. Vi øvede os mest i Geels skov, lejlighedsvis også andre steder, men altid uden våben, i det højeste pinde, grankogler og en håndgranatattrap.

Øvelser

På et tidspunkt startede vi så på skydeøvelser. To grupper mødtes i Rude skov ved Pindehuggergården i det nordlige Øverød. Skydningen foregik i en grusgrav lige ved. Den ene gruppe holdt vagt, mens den

anden skød og omvendt. Kom der nogen forbi, blev de holdt tilbage til forestillingens ophør. Vi så nu aldrig nogen tyskere i skoven.

Det blev kun til ret få skydeøvelser, der var ikke ammunition nok. Vi lærte dog at ramme ret godt med de lette Kaufmann-rifler. Sidst i april afholdt hele delingen en samlet skydeøvelse under ledelse af oversergent Jensen fra Høvelte. Det skete en tidlig morgen i skoven inde bag Rudegård. Den barske guttermand havde styr på ting og folk. Der var militær præcision efterhånden. Og alle elskede Jensen.

Der kom også folk fra København for at skyde i skoven. Det måtte de vist ikke, vi fik i hvert fald ordre til at overtale dem til at flytte et andet sted hen. Men vi fik – skønt uden våben – ikke lov til at komme i råbeafstand til dem. Problemet blev vist løst ad kommandovejen. Jeg har siden hørt, at det var noget med militærets radiostationer, der var installeret i Holte, så man ikke ønskede unødige tyskerbesøg.

*Et vådeskud og en
ny gruppefører*

Ikke længe efter starten i 1944 gik Anders Stig af som gruppefører. Han var ved at komme til at skyde mig med en karabin 89 af dem, vi havde lånt. Han kunne ikke nære sig for at lege med den oppe på sit værelse, mens jeg sad og snakkede med ham. Klodrianen sendte projektilet mellem min venstre arm og kroppen og videre gennem tre-fire vægge. Siden fik han en skideballe af sin far. Næste dag blev han pacifist og gik ud af modstandsbevægelsen. Han var nu også bedst på det åndelige plan. Således var han med til at trykke den danske udgave af »The Moon is down« (»Månen er skjult«), Steinbecks gribende bog fra 1942 om modstanden i Norge. Så blev jeg, der var undergruppfører, udnævnt til gruppefører, mens Torben blev næstkommanderende.

Det med skydeøvelser kom af, at vi fik egne våben ret hurtigt. Vi havde dem normalt i et depot i husvildehuset over for Søllerøds gamle rådhus på Søllerødvej. De lå i et rum på loftet, hvor ingen kendte lejereren. Ingen undredes heller over besynderlig natlig færdsel. Det var gerne Per Thuesen, der hentede og bragte dem i sække bag på cyklen. Nået frem til kriminelle vejkrøds stillede han cyklen, mens han rekognoscerede for skjulte hipoer og tyskere. Stod de på lur, tog han bare bagomstien i skovbrynet.

Efter en tid måtte vi af med nogle af våbnene igen til fordel for nogle aktive sabotører. Det fandt vi i sin orden og klarede os endda. Det varede nu ikke så længe, så fik vi nogle nye våben. Jeg husker ikke præcist, hvad vi disponerede over, men i hvert fald ét godt skydevåben pr. mand, halvdelen Kaufmann-rifler, halvdelen svenske maskinpistoler. Dertil et par Waltherpistoler og nogle håndgranater kaldet ananas.

Våbnene lå så vidt muligt i depotet. Det var nu ikke altid, vi orkede at få

dem derop straks. Så lå de under sengen eller i køksbunken. En grim nat fik jeg et mareridt: Gestapo holdt foran døren. Jeg bestemte, at jeg ikke turde slås. Pinligt. Tankevækkende. Men så vågnede jeg og vidste, at jeg var nødt til at kæmpe. Nå, men der var heldigvis ingen gestapomænd, da jeg kiggede ud på Kastanievej. Puh ha.

For at gøre det med våben færdigt, må jeg også fortælle om Ole Bendts brandflasker. Ole Bendts far havde været godslæge i Tranekær, men var død tidligt. Moderen var utroligt bekymret for sin drengs medvirken i modstandsbevægelsen. Derfor overgik han fra den almindelige trop til det mere »konstruktive«. Han skulle nemlig konstruere en brandflaske, anti-panservåbnet, som vi manglede. Det krævede lang tids eksperimenteren, lige noget for Ole Bendt, som var en stor kemiker og videnskabeligt indstillet. Han opfandt senere mere fredelige ting. Flasken skulle kunne sikres 100%. Den skulle kunne kastes afsikret uden at eksplodere, for den ramte målet, og så skulle den kunne stege indholdet i en kampvogn. Og sådan blev den. Godkendt af militæret ved et forsøg ved Bagsværd Sø. Tændsatsen var ret brændbar, lavet af sølvnitrat og jeg ved ikke hvad i et æterbad. Men den tændte bare, sprang ikke. Så trods idelig fusen, skete der ikke producenterne noget. Fremstillingen foregik på Kastanievej 16. De færdige flasker stod påfyldt tjære og benzin i ølkasser, til de kunne distribueres. Og det fortsatte besættelsen ud. Først den 4. maj kl. ca. 21 stoppede produktionen. Jeg kan ikke huske, hvor brændstofferne kom fra. Sølvnitratet stjal vi forskellige steder. Jeg huggede en masse på Landbohøjskolen, også en masse æter. Dengang flaskerne skulle fremvises for hæren, kørte jeg med en cykelkurv fuld af fyldte mp-magasiner. Ovenpå dem nogle brandflasker. Da, oh skræk, opdagede jeg på broen over Frederiksdal sluse, at en af flaskerne havde afsikret sig – elastikken var knækket. Jeg turde ikke prøve at sikre den igen, havde nok heller ingen elastik. Ud røg flasken med sine fire strittende ståltrådsfjedere i Mølleåen.

Der var altid bevæbnet vagt i haven, når vi havde ulovligheder for i kælderens. Min far tog det roligt, og min mor lod, som om hun intet vidste. De boede – vel uden helt at vide det – på en dobbeltbombe. Brandflaskelageret på den ene side, og faren for Gestapos hævn på den anden. Straffen var altid at få huset sprængt i luften med eller uden folk. Men intet som helst gik galt. Jeg vil her benytte lejligheden til at rette en tak til de højere magter.

Store planer

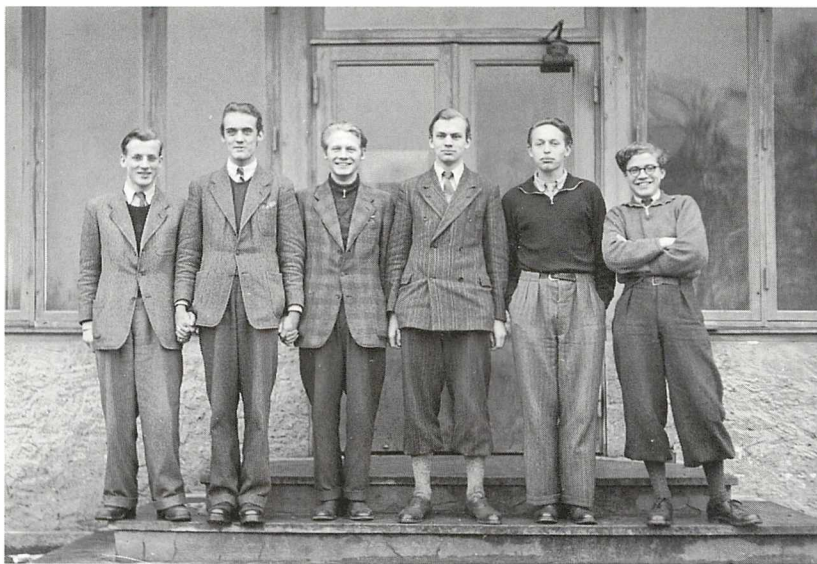
Det var én lang ventetid fra gruppens start til kapitulationen. Men tiden blev udfyldt af træning, våbenøvelser og spekulationer og, når det lod sig gøre, af nogle vældige gilder. Af og til skete der noget, som kunne minde om en begivenhed, det man husker. På godt og ondt. Kronologien har jeg ikke helt klar for mig, så jeg kan kun fortælle i tilnærmet rigtig rækkefølge. Præcise tidspunkter eller datoer er stort set glemte.

En kold vinteraften var vi på øvelse i Geels Skov. Om dagen havde tyskerne taget bogtrykker Egebjerg på Øverødvej og brændt hans trykkeri af, nu holdt de vagt ved resterne med skønsmæssigt syv mand. Vi havde meget stor lyst til at skyde dem, og det ville være en smal sag, syntes vi. Delingsføreren var med på tanken, ja, den var måske hans egen? Han ringede, formentlig til Holst, for at få lov. Han fik nej. Og godt det samme. Tyskernes hævn mod Holtes borgere havde været frygtelig. Det forstår vi bagefter. Hændelsen forblev således en pseudobegivenhed.

Aktion Frebold

I vor skole, Holte Gymnasium, gik to tyske søskende. Deres far, Frebold hed han, havde, også før krigen, været geologilærer ved Københavns Universitet. Men som tysk statsborger var han blevet indkaldt og bar nu den forhadte tyske uniform. Efter vore oplysninger havde han tre pistoler. Dem fik vi ordre til at hente, vel som en lille træning. Det blev Ib Carstens, Carl Erik Sjögren og mig, som fik opgaven og med ordre til, at der ikke måtte ske Frebold noget.

Seks af drengene fra 3 g mn (matematisk-naturvidenskabelig linie) på Holte Gymnasium i januar 1944. Den tredje fra venstre er Carl Erik Sjögren, mens forfatteren er nr. 2 fra højre. Vi var 17 i klassen, hvoraf de 14 var drenge.

En højlys formiddag maste vi os forummøde og under børns grinen op af trappen til 1. sal, hvor familien boede. Vi opdagede ikke, at hoveddøren var ulåst, for så havde vi nok overrasket ham. I stedet råbte Carl Erik, at vi var fra vandværket. Ingen åbnede. CE opdagede så den ulåste dør og gik ind. Så brød larmen løs. Han og Frebold skød løs på hinanden på tre-fire meters afstand. Carl Erik har siden fortalt, at »han sgu skød for at ramme«. Egentlig skulle jeg med min stengun have forskrækket Frebold, men jeg kunne ikke få sat skaftet på, og så kunne man jo ikke skyde. Håndgranaten, som Ib bar, kunne have ryddet det hele, inklusive CE og Frebold. Meget mod sin lyst måtte Ib holde sig i skindet. Vi tiltrådte så tilbageslaget, mens Frebold, den torsk, skød på os ned gennem gulvet på træaltanen og hoveddøren. Vi gjorde gengæld. Siden fyrede han løs, mens vi løb bort mod skoven. Ingen fik en skramme, men vi følte os som nogle kvægpander. Dog havde vi lært, at det er svært at ramme, særligt med pistoler. Det er også svært at slås, når man ikke må skyde fjenden. Siden havde man gestapobilerne på Holtes veje resten af dagen.

Nazister i Holte

I samme periode kendte vi flere nazister på egnen. Der var nu tale om ret forskellige typer. Vor flinke klassekammerat Peter Lemvig Müller var søn af redaktøren af det nationalsocialistiske blad »Fædrelandet«. Vi kom i hans hjem, vartedes op af hans mor, som var finne, så de flotte militærblades fotos og al propagandaen. Vi anså Peter for at være lidt af en barnerøv. Men han sladrede aldrig, selv om han må have set en masse. Lige før krigens ophør kom han til at sprænge villaen i luften med en hjemmelavet rørbombe. Det var ikke med vilje.

Nazisterne af lavere klasse havde mødelokale i en trævilla, der lå ved Rudebakken lige vest for, hvor boligkarréen »Holtebo« senere blev bygget ved Ernst Bojesensvej. Siden fik de et lokale i en tom butik i Holtebo. Den blev bestyret af den kasketprydede vinduespudder Sørensen. Her kom vi alene for at drille ham, en lille skæv gnalling af tvivlsom intelligens.

Der var også de to brødre Fischer. Den ene blev frikorpsmand og kom som de øvrige overlevende frikorpsfolk i fængsel efter krigen. Den anden blev lokket til at deltage i et bankkup i Hellerup, fordi man bildte ham ind, at det var for modstandsbevægelsen. Han endte også i spjældet. Men han var nu en flink fyr.

Cykelsmeden

Allerede fra tidligt i krigen generede unge mennesker nazist-cykelsmeden på Virum torv. Engang fik han et cykelstativ ind gennem spejlglasruden. Det virkede ret primitivt på mig, men folks følelser skulle åbenbart have luft.

Det var sivet ud, at cykelsmeden havde stukket flere grupper i Jylland.

Abonnement
Kvartal Kr. 9.50
Maaned Kr. 3.25
Læs-elig 15 Øre pr. Nr.

Fædrelandet

FOR · DANMARKS ÆRE · FRIHED · OG · RET

Telefon 1426
Omsætning til alle
Afdelinger
Provins og Udsland
kalder STAT 416

Nr. 299 ..

TORS DAG DEN 30. OKTOBER * SÆDEMAANED * 1941

3. AARGANG

FRITS CLAUSEN opfordrer Regeringen til at gaa...

Øverste del af den
national-socialisti-
ske avis Fædreland-
et fra den
30.10.1941.

Der gik så en jagt ind på ham. Det plejede at være Holger Danske, tror jeg, men i første omgang fik vi jobbet, nogle stykker fra 2. og 4. gruppe.

Nogle gange skulle jeg følge efter ham, når jeg så ham i toget, for at se, hvor han skulle hen. Hver gang kunne man følge ham og se, at han gik ind på Shell-huset, Gestapos hovedkvarter i København. Jeg tog jo på den tid de fleste dage ind på Landbohøjskolen, hvor jeg læste. Jeg snakkede også hyggeligt med cykelsmeden, en venlig, piberygende lille mand med blød hat. På et tidspunkt skulle vi sidde kagespisende i konditoriet på Virum torv og se uskyldige ud. Når han så gik forbi, skulle vi skyde ham, hvilket ikke burde være vanskeligt. Trods mange, mange dage på lur skete det aldrig, at han kom forbi, selv om han boede på anden og øverste etage oven over konditoriet blot adskilt af en fødeklinik på første sal.

Så en dag fik vi ordre til at holde pause i vagten, for cykelsmeden var rejst til Jylland, hed det. Da jeg ved middagstid trådte fra Holte station ud på Vejlesøvej, kom han imidlertid cyklende. Men jeg havde ingen pistol. Da Lassen noget efter ringede, kunne jeg fortælle ham om min iagttagelse. Så skete der ikke mere før om aftenen. Da var jeg til gilde hos naboen sammen med Carl Erik og Torben. Her blev vi alarmeret og skulle stille hos Scheibels i Skovridergårdskvarteret. Vor pludselige afgang fra festen må have virket noget påfaldende.

Hos Scheibel blev vi bevæbnet med forhåndenværende våben, og så drog vi til Virum torv. Man havde noteret sig, at når der lød skud ved torvet, så kom cykelsmeden altid ud på altanen for at undersøge årsagen. Planen var nu at placere to af vore folk på taget ovenover. De skulle så skyde ham på to meters afstand, når han kom ud. Stig Carstens og Gert Weichel kom op på taget. Lassen affyrede skud, men cykelsmeden kom ikke ud. Vi vidste, at der gik 19 minutter fra alarm til Gestapos ankomst til torvet, hvilket satte grænse for aktionens mulige varighed. For en sikker-

*Kampen om Virum
torv*

Carl Erik Sjøgren
som student i 1944.
Han var medlem af
4. deling i 4. kom-
pagni. Død i 1995
som 70-årig.

heds skyld var Torben Andersen og Jarl Bentzen sat i dækning i en nybygning lidt øst for banebroen. De to hårdt bevæbnede folk ville ingen gestapobil slippe blot nogenlunde hel forbi.

Da tiden var ved at være ude, blev angrebet afblæst. På det tidspunkt stod der fire af vore folk under broen for at dække cykelsmedens vinduer og altan. Gert og Stig var kaldt ned fra taget og var måske også nået ned til broen. Men ved døren til trappeopgangen stod CE og jeg hver med en elendig pistol, den ene med funktionsfejl. Meningen var, at vi skulle storme cykelsmedens lejlighed ad hovedtrappen, når han var skudt. Da han nu altså stadig var intakt, fik vi ordre til at løbe ned mod banebroen. Men i det samme brød helvede løs. Cykelsmeden skød fra altanen mod broen, hvorfra vore folk skød mod altanen. Det mindede næsten om Stalingrad. Det så også uhyggeligt ud i den månelyse, letskyede nat. Vi turde ikke løbe ned til broen midt i al den ild. Derfor trodsede vi ordren og løb under altanen. Derfra skulle vi så krydse den ene fjerding af det runde torv. Men vi regnede med, at cykelsmeden var optaget af at beskyde vore folk ved broen. Det var han ikke, eller også havde han en hjælper. Jeg tror, at vi skulle løbe i det højeste 50 meter. Hele tiden trak projektilerne hvide striber i vejbelægningen. CE løb forrest, og på et tidspunkt råbte han, at han var ramt i benet. Jeg råbte: »løb for helvede«, og han løb, og jeg løb. Og telefonboksens glas røg til alle sider. Og banken på hjørnet af Grønnevej fik splintret sine spejlglassruder i 1000 stumper. Det hele lød stygt og føltes langvarigt. Det kan nu kun have varet ganske kort.

Vel rundt om det sønderskudte hjørne sad CE på jorden temmelig chokeret. Men jeg fik hanket op i ham, og vi slæbte os sammen hen ad Grønnevej. Da vi var ud for vejvæsenets plads mellem Grønnevej og banen, hvor overkørslen engang havde været, så vi lysene fra gestapobilen komme hen mod os. Væk var vi i mørket mellem træer og jordbunker. Siden gik vi ad banen og Skovriderstien hen til mødestedet i skovkanten. Efter at have modtaget skideballen for vor forkerte færd, skulle vi til læge med CE. Gert og jeg blev sat til det. Det skulle ske uden våben, så vi ikke var mistænkelige, hvis vi blev set. Det var vi ikke meget for.

Vi nåede doktor Wøller, som boede i svinget på Søvej. Han var CE's læge og var fra sin tid i Indonesien vant til at ordne sårede folk. Han var ikke hjemme, råbte hans husbestyrerinde ud af vinduet. Så videre op til dr. Blichert på Margrethevej, Holtes fine læge. Han lukkede selv op, skønt det på den tid var ganske almindeligt, at terrorgrupperne skød folk, de mistænkte for modstandsarbejde, efter at have ringet på. Dr. Blichert rensede, forbandt og gav stivkrampeserum og trøstede os på bedste måde og instruerede os for den kommende tid. Det var en guttermand. Siden

Hos lægen i Holte

STIKKERHENRETTELSE

Det gaar haardt ud over Tyskernes Haandlangere for Tiden. Vi bringer her Navnene paa likviderede Stikkere i de sidste 14 Dage:

Frøde Nørbech, Hornbæk ved Randers. Reservefyrbøder Erik Buch Nielsen, Skanderborg. Købmand K.K. Knudsen, Dalumvej, Odense. Translatør Rottbøll, Kbhvn. Frk. Christensen, Visby, Sønderjylland, dræbt ved Aktionen mod Gestapohovedkvarteret i Esbjerg. Inge Villia Stobbe, Elmelundsvej, Kbhvn. Hun var forlovet med Stikkeren Flemming Larsen, der blev likvideret paa Vagtvernsstationen i Brønshøj. Efter hans Død angav hun de to unge Kemigrafer Jørgen Lemme og Finn Lorentzen. De to unge Mænd blev skudt af Hipofolk. Inge Stobbe blev skudt efter at have aflagt Tilstaaelse. Obersturmbannführer i Schalburgkorpsen Herluf Asklof, Kastrup. Den 24-aarige Ruth Petersen, Westend 20. Vægter Alfred Holm fra Vaabenarsenalet. Kommissionær Carl Larsen, Nordre Fasanvej 33 A. Tre SS Mænd: Unterscharführer Kaare Abrahams, Vagtmester Vilhelm Madsen og Trupführer Bjarne Bjelkested. Karruselejer N.E. Hansen, Demantsvej, Dalum. Hansen var efter 19. Sept. Leder af Politiet i Odense. Cykelhandler Frøde Jensen, Virum Torv, der var en meget farlig Stikker. Mekaniker Svend Aage Sønnichen. Har deltaget i Sprængningen af 3 Huse og Anholdelse af 31 Mennesker. Tidligere Politibetjent Schmidt og Hustru, Kbhvn. Schmidt var Medlem af Frikorps Danmark og havde deltaget i Kampene paa Østfronten. I Po-

Udsnit af det illegale blad »Studenternes Efterretningstjeneste«, Meddelelse nr. 141, den 22.4.1945, hvor man kan læse om stikkerhenrettelser. Blandt andet om »cykelhandler Frøde Jensen, Virum Torv, der var en meget farlig stikker«, og som i følge bladet var blevet likvideret i midten af april 1945. Han blev ifølge dagspressen likvideret den 11. april 1945.

viste det sig, at han sammen med datteren og svigersønnen, Præstrud, der boede på Elmevej i Holte, også var i modstandsbevægelsen.

Tilbage var der nu at få CE i seng. Så vi fortsatte til Kastanievej 16 med det stakkels menneske, som efter den lange tur havde ret ondt. Han blev indkvarteret i vores mødekælder, hvor han boede en tid lang. Siden blev han flyttet til Kastanievej 5 hos Torben. Endelig blev han placeret hos sin egen mor i al hemmelighed, for hun var husbestyrerinde hos en ældre og forsigtig mand, der ikke måtte vide noget. CE blev rask inden befrielsen og nåede at genoptage sit arbejde i vagtværnet.

Nogen tid efter, måske var det blot en uge, blev cykelsmeden skudt i S-toget nær Jægersborg station af nogle folk fra »Holger Danske«. Jeg tror, at slaget på Virum Torv fandt sted i sidste halvdel af februar 45. Torben er sikker på, at det var fuldmåne. Thorkild Hansen fandt i sin tid ud af, at det først var hen i marts. Selv mener jeg, at det lå langt forud for angrebet på Shell-huset, og det kan godt passe med omkring den 20. februar.

En følge af CE's arbejde i vagtværnet, som vel varede fra 1.10.1944, var, at vagtværnet først på vinteren 45 fik fat i to flygtede russiske krigsfanger. De var først blevet tvunget ind i general Vlassovs armé for at slås på tysk side. Derfra flygtede de, idet de bestak vagter og alle mulige andre med amerikanske cigaretter, som de havde stjålet fra værnemagten. Med dem kom de til Danmark og faldt i sortebørsfolkernes hænder. De sad indelåste på et loft og blev langsomt befriet for deres cigaretter. Jeg tænker, at når der ikke var flere, ville de selv være blevet solgt til tyskerne. Ved vagtvær-

nets mellemkomst, dvs. CE's, blev de indkvarteret hos Britta Holsts forældre på Gl. Dronninggårds Allé. Familien var nordmænd, de var hjælpsomme, og de var ikke bange. Her boede den ene af russerne krigen ud. Han var cand. mag. i sprog i Leningrad. Vi havde mange oplysende samtaler med ham på engelsk. Han så skævt til styret, selv om han var kommunistisk partimedlem. Han fik lov til at deltage i nogle af vore gruppeøvelser på den tid. Efter krigen tilbød vi ham at skaffe asyl, men han ville hjem. Det var det samme med den anden russer, som var blevet indkvarteret et andet sted, og som vi ikke kendte ret meget. De regnede med Sibirien. De lovede at skrive og få sendt brevet med alle midler, hvis de fik en chance. Det fik de ikke. Og det var folk man kunne stole på. Det bevirkede for mit vedkommende, at den smule tro på Sovjet, der var opbygget under krigen, forsvandt.

DRENGEBANDEN I STRID

Engang i foråret 1945 blev Ole Walbums gruppe sendt afsted for at afvæbne tre hipofamilier eller – koner, der boede ved siden af hinanden nær Virum station. Det var en barsk opgave for de gennemgående meget unge folk. De fleste har højest været 16 år på den tid. Nå, også i nutidens ulande vælger man gerne unge soldater. De bliver ikke så let bange.

I det første hus gik det efter planen. Jeg tror, at det var i det andet hus, at problemerne kom. Der var kun en dame hjemme, og hun skød ud gennem døren. Modstandsfolkene skød så ind gennem døren og ramte hende i maven. Jeg ved ikke, om hun døde. Men aktionen blev stoppet, og de samledes ude på vejen. Samtidigt kom fra Kongevejssiden Gestapo med blinkende udrykningslys. Med stor præcision skød gestapoerne den ungarske vagtsoldat på Banelinien. Uheldet skyldtes formentlig en forveksling, og det var vel snarere hipoer, der var i bilen. I hvert fald var det den episode, som gav forsinkelse nok til, at vore unge venner nåede at standse en forbigående murerlastbil, bestige den, og få den til at køre fanden i vold langt op i Nordsjælland, mens Gestapo hvilede på fuldendt gerning. Så vidt, så godt. Desværre havde de ikke lejlighed til at give den obligatoriske tilbagemelding om, at de var i sikkerhed. Nu var det sådan, at vi vidste, at deres gruppefører kendte til Stig Carstens bopæl. Derfor måtte det dér placerede våbenlager fjernes hurtigst muligt. Det lå i en stor kiste i et skjult hul i haven. Telefonisk blev de folk, man kunne få fat i, tilkaldt blandt andet Torben, Jørn og mig fra 2. gruppe. Vi mødte hurtigt op. Imens havde Stig fået fat i en trækvogn af den slags, som man skubbede. På den blev den blytunge kiste anbragt og skubbet op ad bakken på

Våbene skjules

»– udhvilede fra strid« – Torben Andersen til venstre og Jørn Wermer i foråret 1945. De blev studenter samme forår, forresten sammen med Thorkild Hansen, der i bogen »De søde piger« har skildret det glade gymnasieliv i Holte 1943-1945. Eksamen og de søde piger lagde større beslag på opmærksomheden end den tyske besættelse.

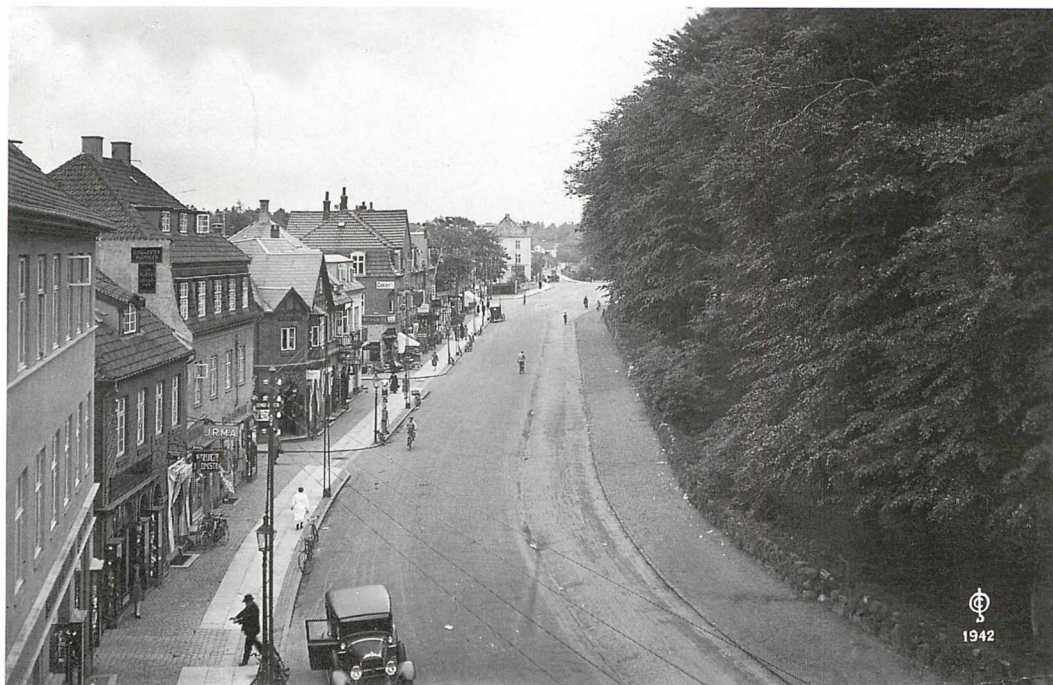
Kongevejen. De fleste af folkene gik skudklare i diskret afstand klar til at gribe ind, hvis nogen standsede trækvognen. Nu kunne man tro, at det sælsomme optog tildrog sig megen opmærksomhed. Men nej, sådan så alle flytninger ud i den billøse tid. Ingen drejede sig og gloede.

Og hvad gør man så med sådan en kiste. Jo, vi kørte op og anbragte den på en trækvognen i Torben Andersens fars garage. Det så hans mor. Med svær larmen og lamenteren fordrev hun hurtigt alle de svært væbnede modstandsfolk. Kun ikke Torben, der var specielt trænet i at ignorere hende. Vognen stod der, til det blev mørkt. Så kom Torbens far hjem og bad os om at se at få den væk. Men da var det jo ikke mere et problem, for så kunne ingen se, hvilken vej vi gik.

Da vognen var placeret i garagen, kom nogen i tanke om, at der vist også lå et våbenlager hos Ole Walbum. Vist skulle man tro, at våbene var med på aktionen. Men sikker kunne man jo ikke være. Nogle folk blev så sendt af sted til hans hjem i Virum, blandt andre Torben og mig. Den mest uskyldigt udseende, Stig, blev sendt over for at tale med Oles mor. Vi regnede egentlig med, at huset var besat af Gestapo, så vi dækkede ham skjult bag en hæk. Men moderen vidste, at der ikke var nogen våben tilbage. Fint. Så vi gik hjemad.

Idet vi fra Vejlesøvej drejede ned ad Dronninggårdsvej og under via-dukten kom op til Stationsvej, blev vi belagt med maskingeværild. Til vor undren ramte projektilerne helt oppe ved 1. sal på »Pedersborg«, det hus hvor boghandler Falkjær Pedersen havde forretning. Vi kunne se maskin-

*Skyderi på
Stationsvej*

Holte Stationsvej i midten af 1930'erne, set fra »Pedersborg« mod Kongevejen.

geværet oppe på pladsen foran stationen, og vi kunne høre, at det var et Madsen-rekylgevær. Så var sagen klar, det var hipoerne. Sådant et gevær kan ikke skyde så lavt, når det står på asfalten, så vi var slet ikke i fare. Derfor fortsatte vi hen ad Stationsvej til Rønnebærvej. Men pludselig kom to dørløse hipovogne kørende oppe fra stationen. På sekunder var vi nede i lyskasserne og omme bag rodebunkerne i de åbne gårde lige bag bager Rubow og grosserer Bærentsen først på Rønnebærvej. Hipoerne hoppede ud af bilerne og viftede meget med deres maskinpistoler. De var i danske uniformer, en af dem med briller og officerskasket, De prøvede ikke at følge efter os, men blev stående ved bilerne. Det var klogt af dem ikke at forfølge en indeklemt fjende. Siden drøned de rundt på Høltes veje, som blev overdænget med mange skud. Vi mødte dem igen, da vi siden måtte krydse Kongevejen for at komme over til Agnetevej, men vi nåede at hoppe i sikkerhed i en dér liggende bunkersindgang.

Det var så den dag. Den var lang, men den havde vist os, at vi ikke mere var bange for skud, for de rammer sjældent.

Jeg husker også den eftermiddag, hvor en af grupperne legede med brandflasker ude på Agnetevej, og vagtværnet kom og beslaglagde flaskerne. Det blev mig, der fik ordre til at prøve på at få dem igen, selv om

Også forfatteren
sejlede på Furesøen
– her om sommeren 1944.

jeg slet ikke havde haft med det at gøre – eller måske derfor. Der var også den dag, hvor jeg på Holte station mødte Stig, da han skulle ud af S-toget med en stor kakkelovn indpakket i aviser. Han havde fået nogle tyske soldater til at slæbe den ud. Og danke sehr, danke schön, schönes Wetter und auf Wiedersehen. Det var en bazooka med tilhørende granatkasse!

*Sabotagen på
Nordbanen, 26. juni
1944*

Endelig var der den frygtelige dag i sommeren 1944, det var vistnok før vor tid i modstandsbevægelsen, da der blev sprængt en bombe under et tog midt i Frederikslund Skov. Torben, hans veninde Eva og jeg badede nede i søen nær badeanstalten. Ved det voldsomme skyderi smed vi os i dækning i kanten af grøften og gik senere en omvej hjem. To kendte Holteborgere, ekviperingshandler Diderichsen fra Kongevejen og Jens Chr. Lauritz Jensen, der havde været på fisketur på Furesøen, var ikke så heldige. De blev dræbt af vildfarne projektiler ved Søbredden og på Rønnebærvej. Vi gik en stor omvej gennem Vaserne hjem. På den tur kom vi i tanke om, at vi havde set flere cykler liggende op ad banedæmningen lige neden for tunnelen. Det var selvfølgelig sabotørernes.

Naturligvis var der mange flere hændelser gennem den lange vinter 1944-45. De her nævnte er blot det mest dramatiske, og dem jeg husker.

Holte Gymnasiums elever var naboer til den så nidkært bevogtede jernbane. Efter samtidigt postkort.

DEN 4. MAJ OG NATTEN TIL DEN 5.

En lastvogn med chauffør

Vi havde vore våben ved hånden, da delingsfører Lassen dukkede op i kælderen på Kastanievej 16 ved 21-tiden den 4. maj: »Mødested Lyngbygård, hent lastbilen«, og væk var han. I god tid havde vi udset os en lastbil og en reservelastbil til brug ved kamphandlinger og lignende. Vognmændene var dog ikke orienteret om det. To mand blev sendt efter bilen henne hos vognmanden på Kastanievej 6. Desværre kunne vognmanden ikke få bilen i gang, hvilket meget lignede sabotage. Nå, så blev de sendt efter reserven. Her var vognmanden meget imødekommende, han gav dem en chauffør med til brug også i de kommende dage. Det var lige, hvad vi trængte til. Det sikrede da også delvis hans bil mod mis-handling.

Omkring midnat nåede bilen lasset med samtlige folk, våben og anden udrustning efter en stemningsmættet køretur frem til Lyngbygård, som ligger, hvor Lyngby dengang endte mod nordøst. Sært at se de mange folk samlet i det svage lys. Det lignede et maleri af en krig. Med så mange følte man sig stærkere. Den ene af kompagniets delinger var der ikke. Den var allerede et par dage før blevet sat på vagt ved Frederiksdalslusen. Den var et led i det nedlagte oversvømmelsesforsvar af København, men kunne stadig fungere. Man sagde at i løbet af en time ville der være halvanden meter vand i Lyngbys gader. Skulle nu tyskerne fra Høvelte finde på at blande sig i kampe i København, ville de altså her kunne møde en slem forhindring – hvis vi da ellers var gode nok til at hindre en overgang.

Fra Lyngbygård blev folkene fordelt til forskellige kvarterer. 4. deling blev sammen med kompagniledelsen anbragt på Lyngby gasværk, der lå

blot 300 m borte. Der blev sat vagter ud, også på telefoncentralen lige ved siden af. Resten af folkene fik så lov at sove i nogle CF-lokaler på gasværket. Regnen silede ned alt imens, og et par folk blev sendt hen på politistationen på Lyngby rådhus for at hente nogle CF-kapper til beskyttelse mod regnen. Stedet var velvalgt, der var god dækning i koks-bunkerne – gad vide hvordan koks ville gøre, hvis de blev ramt af projektiler? Fjerne skud fyldte natten, hele natten.

På vagt – i regnvejr Da det begyndte af lysne, stod jeg vagt i porten, mens det øsede ned. Dødtræt og dog vågen. Det virkede ret gribende, da en forbipasserende »morlille« stoppede op, tydeligt nok på vej til arbejde, og sagde »velkommen igen«. I øvrigt klarede vejret op i løbet af formiddagen.

DEN 5. MAJ

Om formiddagen fik nogle ordre til at ledsage prins Knud fra Sorgenfri til Amalienborg. Prins Knud var en skæg fyr med pilsnere i bagagerummet. Det lignede nærmest starten på en skovtur. Torben var en af de heldige deltagere. Ved samme tid blev jeg sat i sidevognen på oversergeant Jensens motorcykel. Der skulle inspiceres. Hold da kæft, hvor folk råbte og skreg, vinkede og svingede med flag. Det lignede en film. Vi kørte blandt andet til den befæstede sluse ved Frederiksdal.

Arrestationer i Virum søndag formiddag den 6. maj 1945.

*Tyskerne kommer!
eller går?*

Vel tilbage på gasværket var der stor forvirring. En patrulje havde iagttaget 3.000 tyskere på march mod København. De havde dog ikke bemærket, om det var i strækmarch. Alle blev sendt i dækning på den lille bakke, der udgør Lyngby kirkegård. Sådan set en god stilling, men uden frit skud og med fare for splinter fra de mange gravsten. Snart fandt dog en ny patrulje ud af, at det blot drejede sig om en lille afdeling ungarske soldater. De var ikke en fare. Vi havde både på højt plan og lokalt aftaler om, at de ikke skød på os. Til gengæld blev de forsynet med mad. I Holte havde vi i lang tid skaffet dem franskbrød. For øvrigt havde de kun fem patroner hver til deres lange rifler fra omkring 1890.

Der verserede alle slags rygter: Om hvor galt det gik i København. Om hvorledes Hipo havde fundet ud af vort feltråb »rulle-gardin«, så det måtte ændres og mange andre ting, der smagte af manglende oplysninger og træthed. Mad fik vi, jeg kan dog ikke huske hvordan. Sovet fik vi ikke. Om eftermiddagen fik vi ordre til at sende en patrulje til Virum torv, hvor kompagniets depot lå i brugsens kælder. De følte sig truet af de mange nazister, der med særlig forkærlighed havde bosat sig i Virum. Depotet var bevogtet af vor tidligere skoleinspektør og løjtnant Theisen, der var bevæbnet med en salonriffel. Dertil en spejderdreng som udkigspost. Vores ordre lød på at arrestere nazisterne efter en liste.

Arrestationerne

Vi tog fat fra en ende. Fangerne blev låst inde i brugsens kælder. Et par damer truede os ud af vinduet med pistoler. Men mens jeg dækkede vinduet, stormede to andre op og hentede dem, uden at skud blev løsnet. En enkelt mand var stukket af og havde gemt sig i den stadigt voksende folkemængde. Han blev bleg, da vi genkendte ham. Pudsigt var tilfangetagelsen af to hipoer. De boede sammen i en enligt beliggende boligblok, der let kunne bevogtes af to mand placeret diagonalt. To af vore, Torben og Henrik Olsen, blev så sendt op i lejligheden efter dem, men de var der ikke. Folk sagde, at de var gået op på loftet. Det var et kæmpestort loft med ét møbel, en stor kasse. Vore friske fyre gik så hen og snakkede meget højt om, at de vist hellere måtte gennemhulle kassen. Op af dynerne kom så de to hipomænd. Jeg kan ikke engang huske, om de havde nogle våben.

Lynchstemning

Da vi havde fanger nok, og eftersom folk hele tiden var ved at lynche dem, ringede vi efter lastbilen for at få dem ført væk. Det kneb at holde folk på afstand under læsningen. De smed med sten og spyttede, så vi måtte støde dem hårdt i maven med kolberne. Det føltes næsten som om, de regnede os med til nazisterne. Det er det uhyggeligste, jeg har oplevet i mit liv. Dansken er ikke altid en dejlig mand. Nej, Fy for fanden.

Siden skulle vi have mad i brugsen. Vi sad på nogle sukkersække, hvor jeg faldt i søvn og blev båret til bords. Vi sov der til næste morgen, hvor vi

Arresteranter ankommer på ladet af en lastvogn til Maglegårdsskolen i Hellerup den 7. maj 1945.

så blev hentet hjem til Lyngby. Da vi kom hjem, var kvarteret blevet flyttet over på den anden side af Kongevejen til den gamle underskole, hvor der var bedre forhold. Her sov vi på gulvet i gymnastiksalen. Ellers gik vi vagt og kørte patrulje for at arrestere nazister. Om aftenen, og det må jo nu være blevet den 6. maj, stod jeg vagt ud mod Kongevejen og oplevede at se en del af Brigaden køre mod København. Det er vist den slags, der kaldes store øjeblikke.

RESTEN AF TIDEN TIL 15. MAJ

Flere anholdelser

Fra skolen udgik forskellige arrestationstogter, som jeg dårligt nok kan huske fra hinanden. Et togt foregik en meget tidlig morgen, vist nok til Lundtofte. I hvert fald drejede det sig om at arrestere en del mennesker, der boede i to rækker rækkehuse på hver side af en lille vej. Nogle af navnene var kendte nazistnavne, men de fleste var stukket af og havde ladet konerne alene tilbage. Vi var mange og kom såvel fra havesiden som fra vejen, så de havde ikke en chance. Selv skulle jeg sammen med en anden hente en dansk officer. Vi ringede på, og han stod straks efter i den åbne

Arresteranter under
bevogtning ved
Lyngby Gasværk
den 7. maj 1945.

dør med en rytterpistol model 1910, et kæmpemonstrum. Men da han blev klar over, at der stod en svært bevæbnet person på hver side af døren, lod han pistolen falde og gav op. Påklædningen af ham og hans kone skete under bevogtning. Det virkede helt gestapoagtigt, men det var jo uundgåeligt.

Mere fornøjeligt var det, da vi skulle arrestere en nazistvenlig dansk officer, der, så vidt jeg husker, havde været med Frikorps Danmark ved østfronten. Han boede i et nyopført rækkehus, hvor vejen fra Kongevejen gik ned til Brede, sådan omtrent. Vi var en 3-4 stykker og stormede huset fra begge sider. Det var ikke så svært, for der var ikke et øje. Vi fandt nogle uniformsdele, skjorter med mere, som vi beholdt. Jeg kunne endnu mange år efter krigen gå med en nazigrøn skjorte. Vi fandt også et kæmpelager af sprut, tobak og kakao i huset. Tobakken og kakaoen delte vi sammen med brugsuddeleren fra Virum Torv. Sprutten lod vi afhente af kompagniets lastbil. Der var så meget, at selv om hver fik en halv flaske og meget blev hugget, så var der til en kompagnifest for alle folkene en måneds tid senere. Det må have været en af de største blæsere i verden. Alle overlevede det dog.

På Eremitagesletten

Uhyggelig var en tidlig morgen, hvor vi blev sendt ud efter en sort DKW med hipofolk. Den skulle være kørt ind i Jægersborg Dyrehave øst fra. Vi kørte i en Anglia eller lignende med en fremmed civilist som chauffør. Han brød sammen af skræk allerede inden Hjortekær og blev sat

af i vejkannten. Siden kørte Torben, der engang havde prøvet at styre sin fars bil. Det gik helt fint. Vi kørte op mod Eremitagen. Oppe fra slottet kom mod os en sort DKW!

Vi fortsatte langsomt mod hinanden og holdt så. Vi var først ude af bilen med to mand på hver side af vejen. Per blev sendt frem i højre vejgrøft for at tale med dem og sikre sig deres identitet, før vi skød. Vi havde for resten også allerede vundet ved at være først ude og i skudstilling. Det var bare ikke Hipo, men nogle begavelser, der også kørte i sort DKW uden mærke eller noget, selv om de godt nok var modstandsfolk.

MONTGOMERY KOMMER

Frihedssangen læres

Montgomery, som nu havde brudt hver front med tyske lommer i, var på vej til København. Han skulle vel besøge kongen – og hilse på folket. Det var meningen, at han også skulle køre en tur gennem byen i åben vogn. Her kom kompagniet og mange andre ind i billedet som vagter i en tæt række langs hele hans rute. Begivenheden var samtidig en slags afslutning for de mange, der nu stod for hjemsendelse. Og for at sætte stemning på, lærte vi at synge frihedssangen. Det dér med sang mens de dramatiske begivenheder sker, hører vist hjemme på film. Frihedssangen kendte man i bedste fald alene fra radioen.

Indbankningen af sangen blev iscenesat på Engelsborgskolens legeplads. Hele kompagniet var i mellemtiden blevet forlagt hertil. Indpiskerne var vore kendte og skattede kompagnimedlemmer Lau Lauritzen og Poul Reichhardt. Det lykkedes i løbet af formiddagen for de fleste at lære alle tre vers udenad og synge dem, mens de prøvede at gå i en slags takt. Ekcersits var jo ligesom heller ikke udbredt blandt modstandsfolkene.

Paraden for Monty

Om eftermiddagen blev vi så kørt ind på Lyngbyvej et sted omkring Emdrupvej. Her havde alle modstandsfolkene taget opstilling, tusinder. På en eller anden måde blev vi stillet i rækker, og det lykkedes tilmed at marchere, mens vi sang. Vist var det ikke det samme, de sang ned gennem rækkerne, mens vi bugtede os afsted ud over verden ligesom midgårdsormen. Om de sang frihedssangen. Ja, men ikke kun den. Alle slags fædrelandssange og gamle kommunistiske kampsange blev afprøvet. Til sidst lykkedes det at få alle på plads langs gaderne i den indre by. Kompagni Lyngby stod i Store Kongensgade, hver anden med ansigtet mod gaden, hver anden med skarpt blik op mod tagene, hvorfra snigskytter kunne lure. Så kom Monty, og så var krigen forbi. Sejren var vor, en ny og bedre verden ventede på os alle sammen – så længe det varede.

Poul Reichhardt
taler fra taget af en
bil til hele kompagniet
på Engelsborg-
skolens legeplads,

– og derefter skriver han – den
kendte skuespiller
og tilmed frihedskæmper – auto-
grafer til de store
dreng, hvor den
ene har den be-
rømte RAF-hue på.

Lørdag den 12. maj 1945. Feltmarskal Montgomery ankom til Kastrup kl. 11.30 og kørte direkte til Rådhuspladsen og Dagmarhus. Efter en lunch her hentede kongens bil ham til Amalienborg, hvor han spiste frokost med kongeparret. Montgomery fortsatte ud til Langelinie for at inspicere britiske krigsskibe. Derefter kørte han ad Esplanaden (hvor bodegaen stadig ligger på nr. 4) lige før han drejede ned ad Store Kongensgade og fortsatte gennem Strøget til Rådhuspladsen og Dagmarhus.

POLITIKERNE VENDER TILBAGE

Underhåndsforhandlingerne mellem modstandsbevægelsen og de gamle politikere hørte vi ikke meget til. Der kom bare en blandet regering med fælles mål, som vi ikke kendte. De fleste af os blev hjemsendt omkring den 15. maj, og snart fik vi andet at tænke på. Mange skulle til eksamen og glemte for en tid de store problemer. Selv var jeg oppe til 1. del af dyrlægeeksamen på Landbohøjskolen. Jeg bestod kun, fordi jeg kunne huske det væsentligste fra gymnasiet. Mange blev studenter fra HG alene på grund af lærernes sympati. De skulle bare have vidst, at det var os, der med en falsk nøgle en mørk nat var brudt ind på skolen og havde hugget alle lærernes tjekkiske stålhelme.

En del modstandsfolk var dog blevet inde. De skulle bevogte flygtninge

Eksamenstid

Jørn Wermer og
Thorkild Hansen
foran bager Knud-
sens Konditori
(Sahl's Efterfølger),
Kongevejen 62,
som nybagte stu-
denter, juni 1945.

og måske andre ting. Da jeg var nået gennem eksamen, blev der søgt aflosere. Det skulle være modstandsfolk, der nu skulle arbejde for betaling med bevogtning og den slags. Femten kroner om dagen og frit ophold lokkede, så jeg meldte mig sammen med flere andre af kammeraterne som for eksempel Carl Erik.

På Breidablik

Vi blev indkvarteret i en stor, hvid villa, »Breidablik«, omgivet af en gammel parklignende have langt ude på Vejlesøvej. I huset havde den nationalsocialistiske ungdom (N.S.U.) holdt til under besættelsen. Der havde vist nok stået en maskinkanon på altanen, og man mente at dele af haven var mineret, og at der fandtes et stort, hemmeligt våbenlager, der skulle sikre nazisternes tilbagevenden ved passende lejlighed.

Bevogtning af de tyske flygtninge

På skift bevogtede vi flygtninge på tre skoler. På Lyngby statsskole boede vi i en villa overfor skolen, og en mand stod vagt ved porten. Om aftenen rev vi med en rive omkring om bygningen, så vi kunne se, om nogen havde været ude, og så sov vi på skift. På Gentofte statsskole husker jeg mest, at vi boede i en bunkers med vand på gulvet, så vi måtte sove

oppe på bordet. På Lindevangsskolen opnåede jeg aldrig at komme. Ty-skerne, overvejende kvinder, invalider og ældre mænd samt en del børn, var såmænd flinke og medgørlige, dødtrette af krigen og af nazisterne. De administrerede i øvrigt i hovedsagen sig selv. De kunne få lov til at komme ud, hvis de skulle til læge og den slags. Vagttjenesten gik med ét døgn vagt, ét døgn øvelse og ét døgn fri. Nogen begejstring var der ikke mere. Det var lønarbejde og rutine. Nogle stjal af våbnene og solgte dem. En enkelt blev knaldet og afskediget med brask og bram.

Besættelsestidens stærke moral gik lige så stille i opløsning. Ind imellem hørte man så om de gamle politikere og deres nye politik. I en periode hørtes nogen rumlen affødt af stridigheder mellem modstandsfolkene i regeringen og politikere med deres gamle metoder. Vi tog det ikke tungt, for vi var unge og havde fremtiden foran os. Modstandsbevægelsen havde gjort sit, det mulige. Tiden var virkelig inde til at nedlægge den.

Et liv i Søllerød gennem et halvt århundrede

Erindringer fra Nærum og omegn

Af Marie Louise Gunder Hansen

For 50 år siden, i krigsvinteren 1944, flyttede forfatteren til nærværende artikel til et nyopført rækkebus i Nærum. Artiklen handler om familiens liv på Søllerød-egnen og især om forfatterens virke som lærer og skolebibliotekar ved Søllerøds skoler i Nærum og Gl. Holte.

Forfatteren, der er født i 1913, bor i dag i Lions Park. Hun er mag.art. i litteraturhistorie, 1939, og siden uddannet som folkeskolelærer i 1954. Fra 1955 til 1980 ansat som lærer og skolebibliotekar i Søllerød Kommune. Har tidligere skrevet artiklen »Sommergæster i Søllerød« i Søllerødbogen 1993.

FRA RUMÆNIEN TIL NÆRUM, 1944

Hjem fra Rumænien

Den 26. maj 1944 kom jeg 31 år gammel hjem fra Rumænien, hvortil jeg var rejst 2 år før, den 20. maj 1942, idet min mand var legationssekretær ved den danske legation i Bukarest. På grund af de stadig hyppigere bombardementer af den rumænske hovedstad var det ikke et sikkert sted at bo med et mindreårigt barn. Vor datter Rigmor var på det tidspunkt 2 år gammel. Min mand ledsagede mig og vort to-årige barn til København, hvorefter han tog tilbage for at passe sit hverv under stedse forværrede forhold.

Da min mand havde sagt farvel til mig og Rigmor, havde ingen af os regnet med, at der skulle gå halvandet år, før vi igen fik livstegn fra ham og den øvrige repræsentation i Rumænien. Men nu rasede krigen på alle fronter, og det var ikke længere muligt at få kurerpost frem. Det er jo diplomatens lod at blive på sin post, selv om det går hårdt til.

I begyndelsen boede jeg hos mine svigerforældre i Silkeborg, men i september tog jeg til København for at finde et varigt sted at bo, til familien kunne samles igen. Jeg kom til at bo hos min søster i Herringgade i nærheden af Nordhavn station og Riffelsyndikatet, der lige var blevet sprængt i luften (22. juni 1944). Under mit ophold dér oplevede jeg

Vores rækkehus i
Nærum, Bøgevejen
26, set fra vejen i
1946.

Rækkehuset set fra
haven, også i 1946
– endnu ganske
bart.

folkestrejken omkring 1. juli på nært hold og overværede »skinalarmen«, mens tyskerne den 19. september 1944 overfaldt det danske politi og førte det til de tyske koncentrationslejre.

På langt sigt var det naturligvis meningen at finde et mere blivende sted i København eller omegn. Men den byggeaktivitet, der havde været i

trediverne, hvor der var blevet bygget etagelejligheder på Bispebjerg og på det yderste Frederiksberg, var nu tilsyneladende gået i stå på grund af krigen og mangel på byggematerialer. En dag ser jeg så i avisen, at der er ved at blive opført en kædehusbebyggelse i Nærum. Jeg satte resolut Rigmor op i klapvognen og kørte med S-tog og »grisen« til Egevang trinbræt. Da jeg stod af, tog jeg fejl af retningen og nåede helt til Svalegabebet, inden jeg opdagede fejltagelsen og fik vendt klapvognen den rigtige vej. Jeg nåede frem, og det jeg så, tiltalte mig. Det var frie og rolige omgivelser for et lille barn at vokse op i. Dertil kom, at jeg havde gode minder fra ophold i Nærum på Nærumvang, hvor min mor i 1931 og siden min far i 1940 havde været på rekreationsophold. I 1940 var vi derude i påsken, så vi gik nogle dejlige ture i den kønne omegn. Endelig var det ikke nyt for mig at bo i et rækkehusområde. Fra mit 15. til mit 27. år havde jeg boet i Thorkild Henningsens kendte rækkehusbebyggelse på Fuglebakken. Nærumkædehusene lå mellem Nærumgårdsvvej 76 – 124 og de nyopførte veje Ahornstien, Bøgevejen, Egevejen og Fyrrevejen.

*Kædehusene i
Nærum, november
1944*

Det hus, vi kom til at bo i fra 1. november 1944, lå på Bøgevejen 26 og hørte til en helt ny bebyggelse. Den var opført af arkitekt Jens Houmøller Klemmensen for Søllerød Boligselskab i årene 1943-45. De sidste huse var altså ikke færdige, da jeg flyttede ind. Det drejede sig om udstykninger fra den nærliggende gård Fruerlund (Nærumgård). Lige ud for bebyggelsen lå Blegdammen, hvor områdets børn løb på skøjter om vinteren. Rigmor prøvede, da hun var 5 år gammel, om isen kunne bære. Det kunne den ikke, og hun måtte luske hjem som en druknet hund og klædes om fra inderst til yderst. I 1950 blev Nærumgårdskolen opført på en del af det omtalte område.

Kædehusbebyggelsen lå meget smukt placeret i terrænet, og på byggetidspunktet kunne den ses helt oppe fra Gl. Holte, da de røde treetages huse på Skodsborgvej endnu ikke var opført og kunne tage udsynet. Fra et æstetisk synspunkt var der ikke noget at udsætte på husene. Men det var jo krigsbyggeri. Husene var dårligt isolerede. Når det blev frostvejr, frøs vandet til is i vandrørene. Man måtte lægge varme klude om dem, før man kunne vaske sig i det lille baderum oppe under det skrå tag. Gulvflakken lugtede af fisk og var længe om at tørre. Gulvene så forfærdelige ud efter kort tid. Vi måtte lade være med at anvende stueetagen i vintertiden, da vi ikke havde brændsel nok. Jeg var altid bange for, at det skulle gå ud over det fra Rumænien hjembragte Bösendorfer-klaver, selv om det var forsvareligt indpakket i tæpper.

De nye lejere i kædehusene var alle tilflyttere fra København. Det var nyuddannede jurister, arkitekter og lærere med små børn. Tilflytterne var

Stuen i rækkehuset en forårsdag i 1947. Selv om huset var lille, blev der alligevel plads til Bösendorfer-klaveret. Foto fra en stille og afslappet stund.

på en måde et fremmedelement og skabte en ny situation for det gamle Nærum omkring Hovedgaden og afstikkeren ned til Nærum Hotel og Kro, med kirken og gadekæret. Nærum var en gammel landsby, hvor alle kendte alle og ofte var i familie med hinanden. Den nye invasion skabte allerede på det tidspunkt, da jeg kom til byen, store problemer for skolevæsenet, men det opdagede jeg først, da Rigmor i 1949 skulle begynde i skolen.

STRENGE TIDER I 1940'ERNE

Vanskelige forhold

Forholdene var vanskelige for alle grupper som følge af krigen og varemanglen. Det var som tiden var skruet 30 til 40 år tilbage. Brændsel i form af briketter hentede jeg et par gange om ugen i en trillebør nede fra kommunens brændselsskure, der lå foran aldersrenteboligerne ved Byageren. Det var tungt at komme op ad den stejle Bøgevej med den fuldt læssede trillebør. Endnu i 1947 kneb det med at få brændsel nok til at fyre op med. Så listede jeg over i skoven for at finde nogle kviste. Det var vist ulovligt, når man ikke havde skaffet sig et sankekort, men det var jeg lykkeligt uvidende om. Brændet var nu ikke meget værd. Det var fugtigt og osede slemt. Der var gasvaskekedel, men gassen var stærkt rationeret. Det var ikke nemt, når der var små børn, som hele tiden skulle have rent tøj. Der var nerver på, når måleraflæser Jellum fra kommunen kom for at

aflæse gasmåleren. Mon man havde brugt mere end det tilladte? Når vi skulle bage, anbragte vi en jernbageform på gasblusset. Den var formet som en randform og egnede sig bedst til sandkage og rosinbrød. Gasgruekedlen, der stod i udhuset mellem kædehusene skulle tændes med et vågeblus. En gang glemte en af mine naboer at slukke vågeblusset efter vask med det resultat, at hun i lange tider måtte have sit tøj vasket på skift hos naboerne, fordi hendes ration var opbrugt.

Mens vi boede på Bøgevejen, kom der hver dag en mælkevogn, og en gang om ugen dukkede fisker Sørensen op med sin hestevogn for at sælge fisk, han havde hentet i Vedbæk. Hans datter, der blev kaldt »Fiske-Marie« hjalp den gamle far med ekspeditionen. Da der senere åbnede en fiskeforretning på Hovedgaden, hjalp »Fiskemarie« til i butikken. Indehaveren af butikken hed Nikolajsen og var en stor stout mand, der foruden at være fiskehandler var formand for Søllerød Folkedanserforening.

Det var ikke nemt at komme til København, især ikke i weekenden hvor den generatorfyrede »gris« overhovedet ikke kørte. Vore gæster måtte tage cyklen, når de skulle besøge os. Men det var jo friske unge mennesker, som ikke regnede den tur for noget. Jeg har selv en gang været en tur i København på cykel. Min søster havde skaffet mig en cykel, men den var ikke meget bevendt. Inden jeg skulle besøge mine venner, der boede ved Svineryggen, ved Skt. Jørgens sø, måtte jeg have lappet hos en af de mange cykelreparatører, der stod parat med en spand og cykellapper ved alle indfaldsveje. Sent om aftenen tog jeg turen hjem igen i den mørke-lagte nat. Man var åbenbart ikke bange den gang, og krigens voldshandlinger syntes at være langt væk.

Gymnastik i SNIK

Der var ikke så mange adspredelser under krigen, så det var let at overtale mig til at melde mig til gymnastik hos Edith Andersen fra SNIK. Jeg fulgtes med min nabo fra nr. 24 på Bøgevejen. Undervisningen foregik en gang om ugen i gymnastiksalen på Nærum skole. Det var især morsomt at deltage i amts-gymnastikopvisningen i Hillerød. Vi deltog sammen med de lokale folk fra Hovedgaden. Blandt dem kan jeg huske fru manufakturhandler Olsen, fru Falkenberg Nielsen fra Købmandsgården (den tidligere gamle skole i Nærum kro), Harriet Clasen, senere skoleinspektør ved Nærumgårdskolen og fru malermester Wärme. En aften midt i den kolde vinter 1944-45 var der stor ståhej og fnisen, da jeg kom ind i omklædningsrummet. Den forrige gang havde de cyklende damer fra Trørød og Vedbæk på hjemvejen på Grisestien fundet tørt, som de havde samlet op i cykelkurvene. Da de kom hjem og ind i lyset og varmen, opdagede, at de havde samlet frosne kokasser op!

Da jeg ikke vidste, hvor lang tid der ville gå, inden min mand nåede

Gymnastikholdet foran Nærum Hotet i 1947. Selv står jeg helt til venstre i billedet.

hjem, begyndte jeg at arbejde på Rådhuset i Holte. Jeg havde taget et kursus i maskinskrivning på Roepstorffs kursus i København, og via det blev jeg antaget. Jeg arbejdede først i teknisk forvaltning, hvor en dygtig dame, Gerda Barnholdt Andersen hjalp mig, når der ti minutter før lukketid kom nye sagsakter, der skulle skrives med 7 gennemslag. Gerda var meget dygtigere end mig til at skrive på maskine. Havde man lavet en fejl, skulle det hele ud af maskinen og hver fejl rettes særskilt. Det var jo før slettebånd og kopieringsmaskiner for slet ikke at tale om edb havde holdt deres indtog. Siden kom jeg til skatteforvaltningen, hvor jeg fik nogle spændende, mærkelige og dramatiske måneder i pengeombytningens tid.

Der gik meget få busser, så jeg gik ofte hele vejen fra Nærum til Holte, men vejen føltes ikke så lang, hvis jeg kunne følges med Kjeld Lund, som var assistent på Rådhuset. Han skulle samme vej som jeg, og hans kone passede Rigmor sammen med sit eget barn. Min søster havde som omtalt skaffet mig en cykel. Den havde blot den fejl, at den ikke kunne bremse. Så når jeg nåede frem til Rådhuset, hvor jeg skulle dreje til venstre, måtte jeg råbe til buschaufføren, at han skulle holde tilbage, til jeg havde passeret. Jeg har en gang kørt ned ad den stejle bakke ved Frederiksdal med

Rigmor på bagsædet uden at kunne bremse. Heldigvis fandt cykelhandleren i Nærum efter krigens ophør en bremse, der virkede.

Da min mand endelig sidst på året 1945 kom hjem via Paris med et stort transportfly, holdt jeg op med at arbejde. Efter de voldsomme oplevelser i Bukarest under 2. verdenskrig forlod min mand udenrigstjenesten. Han sluttede sin erhvervsaktive karriere som sekretariatschef i Kjøbenhavns Frihavns Aktieselskab i begyndelsen af 1970'erne.

På Hovedgaden i Nærum lå en filial af Handelsbanken, hvor Marie Jensen, steddatter af skovfoged Nielsen på Rundforbi, var bankkasserer. Hun var uddannet som husholdningslærer, men hun forstod sig også på tal. Via sit arbejde kom hun i kontakt med mennesker, både de lokale folk og de nye ude fra kædehusene. Det var Marie Jensen, der foreslog, at vi dannede en lokal folkevirkeafdeling, hvor vi kvinder kunne mødes en gang ugentlig og diskutere samfundsforhold. Disse nye tankers ophavsmand var Bodil Koch, som med sin mand professor Hal Koch var forstandere på Krogerup Højskole. Kredsen kom til at bestå af fru skomagermester Lundberg, Zenia Petersen, radikal forstanderfrue på Iagttagelseshjemmet Egevang, husholdningslærerinde Elly Smith, gymnastiklærerinde Edith Andersens mor, fru Børsch, fru adjunkt Bennicke, fru Venge, m.fl.inclusive forfatteren. Der blev diskuteret aktuelle emner, og vi lærte at optræde for en forsamling. Ved juletid holdt vi fest på Egevang, hvor nogle fra gruppen underholdt med violin og klaverspil. Kredsen blev i de første år ledet af Marie Jensen, men da hun kom i kommunalbestyrelsen og snart efter blev viceborgmester, måtte der findes en afløser. Marie Jensen foreslog mig at tage på et lederkursus på Krogerup for vordende folkevirkeledere. Jeg tog til Krogerup i efteråret 1948, hvor man til stor forbløffelse opdagede, at der fandtes en folkevirkeafdeling i Nærum, som man slet ikke kendte noget til i hovedkvarteret. Jeg blev kort efter Krogerupopholdet opfordret til at deltage i en radiodiskussion, hvor jeg skulle fortælle om arbejdet i en omegnskommune. Bagefter kom programsekretæren ind og roste mig for min gode radiostemme. Det var iøvrigt den senere direktør for Danmarks Radio og nu afdøde hofchef hos dronning Margrethe, Hans Sølvhøj. Det havde jo været meningen, at jeg skulle dygtiggøre mig til lederhvervet, men jeg fik mere ud af at deltage i en gruppe hos højskolelærer Thora Vest, der holdt seminar om moderne skoletanker. Det var året før Rigmor skulle begynde at gå i skole, og jeg syntes det var vigtigt at vide, hvad der var sket på dette område, siden jeg selv gik i skole. Det har vist allerede den gang strejft mig, at jeg kunne få glæde af at blive underviser selv.

Året før jeg kom til Nærum, havde der været store problemer med at få

Folkevirke

*På Krogerup
Højskole*

I Dyrehaven ved Rundforbi sommeren 1950 med vores ældste datter, Rigmor (8 år). I barnevognen er vores yngste datter Irene (1 år).

Nærumgårdskolen oprettes

plads til de store årgange i Nærum skole. Man havde tumlet med forskellige muligheder, bl.a. en udvidelse af skolen på dens egen grund. Men store protestmøder, der blev afholdt på Nærum Hotel havde afværget denne mulighed, og sognerådet gik i gang med at finde et egnet sted at bygge en helt ny skole, der kunne rumme 750 elever.

Man fandt også den egnede grund på Nærumgårds jorder (Frøerlund), men både mangel på arbejdskraft og mangel på materiale forsinkede byggeriet, og først i 1950, året efter at Rigmor var kommet i skole, blev arkitekt Henry Krygers rødstensbygning indviet. Indtil da havde Nærum kun haft én skole: Nærum skole, der var den første af de tre kommunale skoler, der opførtes efter den nye skolelov i årene 1901-03. I den gamle Nærum skole kom en stor procentdel af eleverne fra det nærliggende børnehjem ved gadekæret. Det tilhørte Københavns kommune, men skolemæssigt hørte børnene til i Nærum. De var let kendelige på deres frakker af uniformsstof og deres træsko. Der blev vist ret tit ført bandekrig mellem de private og børnehjemsbørnene.

LÆRER I NÆRUM

Genåbning af Nærum gamle skole

Befolkningsekspllosionen fortsatte og førte til, at Nærum skole, der ellers var blevet nedlagt, åbnede igen efter 2 års forløb, først som anneks for de tre, senere fire første årgange, fordelt på fire spor. De store årgange forår-

sagede naturligvis også, at der blev brug for flere lærere til at undervise dem. Under en samtale med Rigmors klasselærer forhørte jeg mig om muligheden for at blive vikar for at se, om det var noget for mig. Jeg kontaktede frk. Clasen, som var blevet konstitueret som skoleinspektør under skoleinspektør Suanings lange sygdomsfravær.

Lærervikar

Hun tilbød mig Suanings 11 undervisningstimer, og det passede mig godt, da jeg havde mand og efterhånden 2 børn (Irene f. 1949) at se til. Der var kun den hage ved det, at jeg ikke var læreruddannet. Jeg var i sin tid (i 1939) blevet magister i sammenlignende litteratur, men det kunne ikke bruges i folkeskolen. For at blive accepteret som fuldgældigt medlem af lærerkorpsen og fagforeningen måtte jeg rundt om N. Zahles Seminarium.

2. bolig i Nærum

I 1947 var vi flyttet fra Bøgevejen til en rødstensvilla i murermesterstil. Den lå på Frølundsvej 14 (nu: Nærumhusvej 11), og der boede vi de følgende 18 år. Det var en rummelig bolig med en stor have. I en sidefløj havde den forrige ejer indrettet hestestald. Da vi ikke havde heste, brugte

Vores hjem fra 1947, Frølundsvej 14 i Nærum, set fra luften i 1950. Den lange bygning ved husets ene gavl er den forrige ejers hestestald, som gav os så god plads.

vi stalden som værksted og hobbyrum, ligesom der var god plads til frugten fra haven. Vi spiste i de år fyldte æbler på 100 måder og fik fra den tiloversblevne nedfaldsfrugt æblemost, som Usserød Bryggeri producerede til os. Vi prøvede også nogle år at fremstille vores egen vin med vekslende held.

Huset lå lige over for den gamle Nærum station, som var bygget af DSBs berømte arkitekt Heinrich Wenck, der havde stået for opførelsen af Københavns hovedbanegård og stationerne på Kystbanen. Den var opført i år 1900 i samme stil som disse med de karakteristiske tagkarnapper og de røde og grønne bemalinger på træværket. Jeg var i begyndelsen nervøs for, at de mange ankomster og afgangene ville forstyrre os. Men vi vænnede os hurtigt til støjen og blev kun generede af den ved pinsetid, når der var stort rykind af gæster, der havde aflagt skovløberhusene i det nærliggende Jægersborg hegn et besøg.

*Læreruddannelse på
Zables seminarium*

Jeg begyndte min læreruddannelse i 1952 på Zahles Seminarium, der lå på Nørrevold lige ved Nørreport og på det tidspunkt lededes af Poul

Hele familien i haven på Frølundvej i 1952. Da var den mindste, Irene 3 år og Rigmor 10 år.

Min mand og jeg spiller sydamerikanske rytmer med Rigmor som glad tilhører i huset på Frølundvej, 1949.

Hartling, den senere stats- og udenrigsminister og flygtningehøjkommissær. Jeg kendte ham, idet jeg havde gået til filosofikum sammen med ham hos professor Victor Kuhr. På grund af lærermanglen var der blevet oprettet nogle toethalvårige studenteruddannelser. De var så korte, fordi der var mulighed for at overføre visse karakterer fra studentereksamenen. Der var dog den betingelse, at studentereksamenen ikke måtte være taget senere end 4 år før optagelsestidspunktet. Min studentereksamen var på det tidspunkt 20 år gammel. Men da jeg havde en magistergrad i litteratur, lovede Hartling mig, at jeg kunne blive optaget, hvad jeg også blev.

De toethalv år gik hurtigt. Men det var en anstrengende tid, da jeg jo også havde en del at lave på hjemmefronten. Jeg stod op hver morgen kl. 5 for at fyre op og smøre madpakker til hele familien, hvorefter jeg fulgte den yngste på 3 år til den kommunale børnehave, der i 1949 var blevet oprettet på Nærum Hovedgade 60. Når jeg havde afleveret hende, for jeg på cykel til Skodsborg station. Heldigvis gik det ned ad bakke mod stationen, så jeg nåede toget, der afgik fra Skodsborg station kl. 7.12. Jeg læste alle mine lektier i toget. Når jeg nåede Nørreport, var klokken ikke ret

mange, så jeg kunne nå at købe ind på det store grønttorv, der dengang lå lige bag seminariet ved Linnésgade. Seminariet havde til huse helt oppe på 5. sal, så jeg gad ikke slæbe varerne helt derop, men anbragte dem i »rygestuen« nede i kælderen, hvor de inkarnerede rygere fik deres smøger i frikvartererne. Siden er det faldet mig ind, at det nok ikke var så smart at anbringe grøntsagerne så mange timer i det tilrøgede rum.

Vi blev dimitteret lige før jul 1954. Jeg meldte mig straks til frk. Clasen og fik nogle vikartimer lige før juleferien. Mit første egentlige embede efter eksamen fik jeg på Gl. Holte skole hos stadsskoleinspektør Axel Jensen. En af hans lærere havde midt i skoleåret skiftet bopæl og var blevet ansat ved Birkerøds skolevæsen, efterladende en tredje mellem og en fjerde mellem, som skulle op til mellemskoleeksamen den følgende sommer. Jeg fik min sag for med det samme. Det var bidende kold vinter, da jeg startede min cykeltur fra Nærum til Gl. Holte i begyndelsen af januar. Jeg kørte forbi Nærumgård børnehjem ad Benbrækkerstræde og fulgte kirkestien op til den endnu ikke åbnede, men udgravede Helsingør

Min klasse på Zahles Seminarium 1954. Selv sidder jeg som nr. 2 på forreste række fra venstre. Seminarieforstanderen, Poul Hartling, står lige bagved.

Til skolefest

På Gl. Holte Skole 1955, omgivet af de store drenge i den 3. mellem (i dag 8. klasse), jeg overtog som klasselærer lige efter min lærereksamen i december 1954.

motorvej. Her stred jeg mig mod nordenvinden op ad motorvejen til Gl. Holte skole. Jeg var blevet klasselærer for 3. mellem. De havde spillet skolekomedie før jul, og netop som jeg begyndte, skulle de have en klassefest som belønning. Afviklingen af festen i skolen med borddækning, madder, kingleudskæring og til sidst, da festen var forbi, hele afrydningen, stod jeg helt alene for. Da jeg ved midnatstid kom hjem, viste det sig, at jeg var blevet offer for den grasserende influenzaepidemi. Jeg havde 40 gr. i feber, og min mand måtte sygemelde mig. Jeg var blevet syg lørdag aften, men allerede om tirsdagen ringede inspektøren og spurgte, om jeg snart kom i skole. Da jeg var ny, turde jeg ikke andet end at indfinde mig på skolen, skønt jeg var hundesyg. Det var om torsdagen, og uheldigvis havde jeg den dag 5 sangtimer på mit skema. Da jeg kom hjem, havde jeg mistet stemmen, hvilket ikke er så smart for en sanglærer. Det er aldrig siden hændt mig. Den tidlige start efter sygdommen blev efterfulgt af en pandehulebetændelse, der holdt mig væk fra skolearbejdet i 2 måneder. Inspektøren var ret fortørnet over at skulle have vikar til vi-

Sammen med 4.a,
Nærum (gamle)
Skole i 1958.

karen, men han havde selv været ude om det. Og det lykkedes mig på god vis at få afviklet eksamensklassens danske stile, men den mundtlige eksamen måtte aflyses det år. En af de ting, der gjorde størst indtryk på mig, mens jeg var i Gl. Holte, var de kår, drengene fra Børnehjemmet Bethlehem i Sandbjerg havde. I høj sne stred de sig den lange vej ned til skolen, hvor de sad og småsov i deres våde tøj.

Dette første halve år som nyuddannet lærer var ofte så hårdt, at jeg sikkert havde opgivet lærerjobbet, hvis jeg ikke i tide havde overtaget Georg Brandes valgsprog: »perserverando, – Jeg vil holde ud.« Under alle omstændigheder blev jeg meget glad over at få at vide, at jeg efter sommerferien 1955 skulle begynde med en 1. klasse på den genåbnede Nærum skole, hvor P. Ketil Hansen var viceinspektør. Det allerbedste var, at jeg kunne få alle mine timer på Nærum skole, der kun lå 5 minutter fra min bopæl på Frølundvej. De fleste lærere i Nærum skole måtte, indtil skolen i 1959 endelig blev udskilt som selvstændig skole, i frikvarteret i stor hast cykle fra den ene skole til den anden i alskens vejr.

*Lærer på Nærum
skole*

I 1950'erne gik vi i skole 6 dage om ugen. I Nærum har der altid været en stor adventistmenighed, og adventistbørnene måtte ikke gå i skole på deres helligdag – lørdag. Når de gik hos os fik de derfor nogle store huller i deres kundskaber. Da lørdagsundervisningen blev ophævet i begyndelsen af 1960'erne, var det godt for alle, ikke blot for adventisterne. Men man skulle først over en overgangsordning med korte lektioner. Det gav

nogle skæve timeinddelinger og blev aldrig populært. Lørdagsundervisningen blev især opgivet af hensyn til forældrene, der havde fået lørdagsfrihed og ikke ville gå og vente på, at børnene kom fra skole. I dag er det vanskeligt at forstå, at man overhovedet havde tid til at gå i skole om lørdagen.

Det blev efterhånden almindeligt, at begge forældre havde udearbejde, og begrebet »nøglebørn« opstod. Derfor fandt skoleinspektør fr. Clasen på, at der på skolen skulle holdes varmestue for eleverne, til forældrene kom fra arbejde. De kvindelige lærere blev udkommanderet til at tage sig af denne opgave. Det var før fritidshjemsordningen blev indført, så vi arbejdede gratis. Som skolens sanglærer havde jeg desuden blokfløjteundervisning for mange af skolens elever. Dette arbejde udførtes også uden vederlag.

*Biblioteksvæsenet i
Søllerød*

Da jeg kom til Nærum, fandtes kun et filialbibliotek, der allerede i 1943 var rykket ud af Nærum skole på grund af pladmangel og havde fået midlertidigt husly i Nærum Boghandel på Nærum Hovedgade. Jeg husker hvordan de fra hovedbiblioteket på Dronninggårdsallé bestilte bøger lå i en stak på gulvet i den lille butik. Men så blev der i 1949 indrettet hovedbibliotek og administration i Nærumgårds (Frøerlunds) bygning, mens biblioteket på Dronninggårdsallé blev degraderet til filialbibliotek. Man mente nemlig, at kommunens tyngdepunkt ville ligge i Nærum, og Nærum dermed blive den største bydel i Søllerød kommune. Både kædehusene, de røde etagehuse på Skodsborgvej og professor Suensons store bebyggelser i Nærumvænge samt de nye industrier (Nærum Nylon og Brüel & Kjær) talte for denne antagelse. I hovedbiblioteket indrettedes også det første børnebibliotek af betydning i Danmark. Dette pionerarbejde skyldtes den senere stadsbibliotekar Annalise Børresens indsats.

På Nærum skole var der rart, fordi staben ikke var så stor. Vi indrettede os i et lærerværelse øverst oppe i skolen, hvor vi slog to rum sammen. I en af stuerne var et skilt, som en af lærerne havde hængt op. Når det vendte udad, kunne man læse at der var »Bassebud« og en af os blev sendt hen til konditor Becker på Hovedgaden efter wienerbrød.

*Nærum
Ungdomsgård*

Borgere i Nærum og skolefolk havde fået øje på udlængerne til Nærumgård. Man måtte her kunne indrette en ungdomsgård med børnehave, fritidshjem, klublokaler, hobbyrum, foredragssal, boldsal m.m. I foråret 1955 blev planen fremlagt på et af kommunen arrangeret byplanmøde. Planen kunne dog ikke nyde fremme, før kommunalbestyrelsen havde givet tilsagn om kommunegaranti for byggeriet, på den betingelse, at der på området skulle gives plads til Søllerød Museum, der hidtil havde haft trange kår. Skolerne bidrog også til realiseringen af projektet ved i de

Med den gamle Nærum Skoles mure som baggrund, er jeg her sammen med 1.a i juni 1961.

følgende år at afholde bazarer i staldlængerne, hvor den fremtidige ungdomsgård skulle ligge på hjørnet af Nærumgårdsvej og Skodsborgvej. Nærumgårdskolen stod for bazaren, mens Nærum skoles indsats bestod i at gøre reklame for bazaren med store vogntog, der kørte rundt i hele kommunen med udklædte børn. Et år var temaet børnesange, næste år kom turen til H. C. Andersens eventyr og tredje år drejede det som om kendte børnebøger. Min klasse tog sig af Tante Brun, Tante Grøn og Tante Lilla. Min 8-årige datter Irene optrådte som pigen Lotte, mens hendes klassekammerat Per Basse var drengen Per. Tre piger fra 8. klasse var tanterne, mens en ung lærer optrådte som onkel Blå.

Skolekomedie

Byggeriet begyndte 1957 og den 7. november 1959 kunne ungdomsgården indvies. De meget berømmede »Rabummelillefester« afholdtes på den nyopførte ungdomsgård for de fire yngste årgange. På det tidspunkt var jeg klasselærer for en 4. klasse, hvor vi for vor egen fornøjelses skyld havde indstuderet en eventyrkomedie af Zakarias Topelius. Der var så mange medvirkende i komedien, at jeg måtte låne nogle elever fra parallelklassen. Der var mange dramatiske situationer under indstuderingen og opførelsen af komedien. Bl.a. blev en af hovedpersonerne syg to dage før premieren og måtte dubleres. Samtidig var min mand og jeg (1965) ved at sælge huset på Frølundvej, og bedst som jeg stod og prøvede tøj på de medvirkende, kom der kunder for at se på huset. På selve premiereaftenen

Årets skolekomedie på Nærum Skole i 1960 var »Et Folkesagn«.

skete et dramatisk uheld. Just som jeg sad ved klaveret og akkompagnerede skuespillerne, faldt fortæppet lige ned i hovedet på mig. Ved et tilfælde fandt en af lærerne nede i kælderen et skilt med påtegningen; »Teknisk Uheld – vi beklager«. Det var endnu i fjernsynets barndom, hvor sådanne afbrydelser ofte indtraf, så man måtte kigge på akvariefisk eller mobiler, indtil skaden var udbedret. Tæppet kom hurtigt på plads igen, og stykket kunne fortsætte uden yderligere uheld. Siden blev det tradition, at fjerdeklasserne skulle optræde for de andre klasser.

SKOLEBIBLIOTEKAR

Vangeboskolen

Ligeledes i 1959 blev Vangeboskolen som den første moderne skole i kommunen opført efter en arkitektkonkurrence. Den var meget utraditionel i sin indretning og blev besøgt af skolefolk fra mange lande. En del af Nærum skoles lærere flyttede med til den nye skole. Blandt dem Poul Thomsen som hidtil havde været Nærum skoles bibliotekar. Jeg overtog embedet, som på det tidspunkt var til at overse. Vi havde hverken bi-

bliotek eller udlån endnu. Ulrik Schou, som var formand for skoleudvalget, mente ikke, at det var nødvendigt.

Annalise Børresen

Man havde jo landets mest avancerede børnebibliotek med Annalise Børresen som leder, men man glemte, at det kun var børn med hjemlig læsetradition, der besøgte børnebiblioteket. De andre blev ladet i stikken. Her var en pædagogisk opgave at lære eleverne at bruge biblioteket både i fritid og i skolen. Først da oberstløjtnant F.K. Sylvestersen blev formand for skoleudvalget, skete der noget på skolebiblioteksområdet. Det blev nu også muligt at få en egentlig uddannelse som skolebibliotekar på Danmarks Lærerhøjskole. Den var ikke obligatorisk for de lærere, der allerede fungerede i embedet. Men Elly Smith fra Vangeboskolen og jeg syntes, at vi skulle være bedst muligt rustede til at varetage arbejdet og meldte os til uddannelsen. Elly Smith havde desuden den motivering, at hun havde fået et flot nyt bibliotek på den nye skole, mens jeg ikke havde noget.

Skolebiblioteket på Nærum skole

Skolebibliotekar blev jeg i 1959. I begyndelsen måtte jeg dog klare mig med et par reoler på bagvæggen i et klasseværelse på Nærum skole. Jeg kunne først komme til at stille bøger op, når eleverne var gået hjem. Mange kasser med bøger lod jeg være med at åbne, men jeg bad om lige så mange bøger som mine kolleger på bogmoderne for ikke at sakke bagud. Senere fik jeg overdraget et par rum til skolebibliotek i inspektørboligen, hvor inspektør og viceinspektør tidligere havde haft kontorer. De var flyttet over i den store hvide palæagtige villa på Hovedgaden, der havde tilhørt overretssagfører Manthey-Wagner.

Featureuger

En forløber for de egentlige featureuger, der blev så moderne i 1970'erne, startede jeg 1965 med min kollega Thora Glen Sørensen. Forretagendet var et resultat af en pædagogisk weekend på skolen. Vi var klasselærere for to 5. klasser, som på det tidspunkt havde Indien som emne i geografi. Vi søgte nu at inddrage så mange fag som muligt. Udover at læse om Indien i historietimerne, læste vi i dansktimerne digte af Tagore og Kiplings fortælling om Rikki-tikki-tavi. I gymnastiktimerne lærte eleverne yogaøvelser og hos vores sanglærer som også var sløjdlærer fremstilledes indiske instrumenter, som eleverne spillede ragaer på. Pigerne lavede indisk mad i husgerning og syede sarier i håndarbejdstimerne og lærte at drapere dem. På eget initiativ fremstillede en af drengene små lerelefanter, hvormed han kunne illustrere indfangning af vilde elefanter. Da vi var færdige med forberedelserne, inviterede vi forældrene til indisk aften i gymnastiksalen, hvor gæsterne ved ankomsten blev prydet med blomsterkranse, som vi havde fremstillet af crepepapir. Drengene var iført hvide Gandhi-hatte, mens pigerne serverede indisk mad iført deres flotte sarier. Inden skolen i 1971 flyttede til Rundforbi, afholdt vi i 1970 den

Rundforbiskolen i 1959, fire år efter opførelsen, set fra hjørnet af Rundforbivej og Egebækvej.

første egentlige featureuge om indianerstammer. Ugen sluttede med en fest, hvor indianerne dansede om et mægtigt bål. Trods dårlige udenomsforhold lykkedes forehavendet over al forventning.

RUNDFORBISKOLEN

Rundforbiskolen

Da man i 1955 havde opgivet at udbygge Gl. Holte skole, lod man en af kommunens egne arkitekter, Springborg Hansen, på rekordtid opføre en skole ude ved Rundforbi og flyttede elever fra Gl. Holte med Poul Selbo som inspektør dertil. Efter Trørøds skolens færdiggørelse 1971 blev der mere plads på Rundforbiskolen. Den pladshungrende Nærum skole kunne da flytte til gode og tidssvarende lokaler. Den gamle Nærum skole blev omdannet til aftenskoleundervisning. For skolebibliotekaren blev det herlige tider ved Rundforbi. Nu kunne jeg efter så mange genvordigheder endelig få et smukt og velfungerende skolebibliotek.

De sidste 8 år af min tid som lærer og skolebibliotekar fik jeg et drømmebibliotek med eget kontor og egen telefon. Biblioteket var udstyret med PH-lamper, Arne Jacobsen og Wegnerstole og flotte languldstæpper. Hvor jeg oprindeligt havde opbevaret bogkortene til biblioteksbøgerne i en lille hvid konvolut, fik jeg nu et »rigtigt« kartoteksskab til opbevaring af kortene. Til biblioteksudstyret hørte foruden masser af reoler en biblioteksskranke med nedstik til lånte bøger og en bogpyramide til bogudstillinger. Det var store fremskridt, og for de fleste børn blev jævnlige besøg på skolebiblioteket en fast bestanddel af skoledagen. Skolebiblioteksarbejdet kom snart til at optage al min tid. Til undervisning blev der ikke meget tid og tilsidst havde jeg kun »læseklarkearbejde«, dvs. specialundervisning ud over biblioteksarbejdet.

Udefra så Rundforbiskolen ikke ud af så meget. Med sine eternitbelædte ydervægge lignede skolen nærmest en minkfarm. Men dens indre var hyggeligt med gule murstensgange, der vendte ud til gårdhaver med sjældnen beplantning. Gårdhaverne kunne eleverne opholde sig i, når vejret var til det, da klasseværelserne havde direkte udgang til gårdhaverne. De lange og lyse gange dannede fortrinlig baggrund for skiftende udstillinger af anerkendte kunstnere, ligesom flere af skolens lærere med musiske anlæg har haft mulighed for at udstille der. Beliggenheden ved Jægersborg Dyrehave og Bollemosen var et godt udgangspunkt for botaniske udflugter, lige som den årlige løvspringstur gik til den smukke skov, som var vor nærmeste nabo. Endelig lå skolen i første parket, når der skulle undervises i svømning i den overfor beliggende Rundforbihal.

Det var en sorgens og vemodets dag, da vi i forsommeren 1991, 10 år efter jeg havde forladt skolen, holdt gravøl og lukkede Rundforbiskolens porte, hvor vi havde haft så gode fællesoplevelser. Nu blev Rundforbi-

Rundforbiskolens nedlæggelse

Fra en festlig dag på Rundforbiskolen, hvor den lokale betjent sørger for god ro og orden og trafiksikkerheden. Omkring 1959.

skolen forenet med Nærumgårdskolen som Nærum skole. Ringen var sluttet. I 1992 blev Rundforbiskolens grund solgt af kommunen. Skolen er blevet nedrevet for at give plads til boligbebyggelse. Mens nedrivningen stod på lignede området et sted, der havde været under bombardement – det var trist at se på. Og måske var det allermest ærgelige, at man ikke udnyttede chancen, nu da skolen var nedrevet, til genskabelsen at det åbne landskab ved Rundforbi i stedet for endnu et storbyggeri i denne såkaldte grønne kommune.

Mit første arbejdssted som lærer var Gl. Holte skole, der i dag er nedlagt som skole og nu fungerer som Mariehøj kulturcenter. Den gamle Nærum skoles tid som skole er også forbi. Her skal også opføres boliger, men skolebygningen bevares heldigvis. Alle disse forandringer er lidt vemodige at tænke på, men vi lever jo i moderne tider med stadige krav til nytænkning – også på skoleområdet.

HENRIKSHAVE

Flytning til Vedbæk

På det private plan havde jeg og min familie, som nævnt, skiftet bopæl i 1965, seks år før flytningen til Rundforbiskolen. Vi havde købt atriumkædehus i en bebyggelse, der lå i en grusgrav ved forsvarskommandoen i Vedbæk. Bebyggelsen var en fortsættelse af Henriksholmsallé og kom til at hedde Henrikshave. Den var opført 1962-64 af arkitekterne Christian, Erik og Aage Holst. Vi havde da boet i 21 år i Nærum, men vi var blevet trætte af at passe den store have. Man kom til bebyggelsen ad en idyllisk sti over Maglemosen, hvis man kom til fods eller på cykel. Atriumhaven var lukket på de 3 sider med en lav mur foran, ganske ugenert og så meget sydlandsk ud, hvilket forøgedes af en fra Mallorca hjemført vandkunst, et »Tête de lion« ud af hvis mund vandet løb ned i en muslingeskal og derfra ned i et bambuskranset vandbassin.

I de første år kunne man fra køkkenvinduet se de lettende og landende helikoptere på marken overfor bebyggelsen. Jeg havde nu en daglig cykeltur på 8 km ialt og tog turen i al slags vejr. Det var godt for kondien, især på de dage, hvor jeg startede skoledagen med en svømmetur i den overfor beliggende svømmehal. Da jeg tørrede min badedragt inde på mit kontor, lugtede der de pågældende dage stærkt af klor derinde.

Vi boede en snes år i Henrikshave – uden bil. Det var noget af et kunststykke, og det undrede også naboens søn Morten. Han spurgte en gang min mand, hvor bilen var henne. Han kunne ikke forstå, at vi ingen bil havde. »Er den til reparation?«, spurgte han.

Da jeg gik på pension i 1980, havde jeg nået at arbejde ved Søllerød

Vores »Tête de lion« i gårdhaven i Henrikshave i 1983.

kommunes skolevæsen i 25 år. Efter min mands død i 1984, blev jeg boende endnu 2 år i Henrikshave, men da huset var for stort for én person, solgte jeg det og flyttede til Røjelskær, der lå lige ved Holte Midtpunkt og tæt ved trafikmidler, Rådhus og biograf. Efter sygdom flyttede jeg i august 1990 til Lions Park. Jeg er nu, i alt fald postalt, nået frem til mit udgangspunkt, idet jeg atter bor i Nærum postdistrikt.

Attemosevej 33, Søllerød

En lille historie om skjult nød i 1950'ernes Søllerød

Af Torsten Søgaard

For 40 år siden landede en lille jysk familie under flugtlignende omstændigheder i et loftsrum på Attemosevej 33. Det er den selvoplevede historie om to hårde vintermåneder 1955-56, der fortælles i denne erindringsartikel.

Forfatteren er født i Århus i 1947 og kom med sin mor og tre yngre søskende til Søllerød som 8-årig i december 1955. Torsten Søgaard er gymnasielærer, cand.mag. i fransk og musik, desuden fritidsmusiker, siden 1981 bosat i Ellebåven i Trørød.

I Søllerød

Midt i Søllerøds idyl, på Attemosevej, lå engang et hus, om hvilket man sagtsens kunne bruge H. C. Andersens ord fra »Den grimme ælling«, at »det var så elendigt, at det ikke selv vidste, til hvad side det ville falde, og så blev det stående«. Nr. 33, kun et stenkast fra vejkrydset, hvor Søllerødvej passerer. Her boede vi i to måneder, december 1955 og januar 1956, i den yderste fattigdom. Min moder og hendes fire børn. Den yngste var knap et år gammel, mens jeg med 8 år var den ældste.

Vi var kommet fra Jylland efter mine forældres skilsmisse. Hvem, der skulle have børnene, var endnu ikke afgjort, så da vi for første gang betrådte Sjælland, havde rejsen nærmest haft karakter af flugt, efter en række dramatiske omstændigheder, som jeg ikke nærmere vil komme ind på.

I Fårvang og i Sejs

Min moder stammede fra en stor slægtsgård i en by ved navn Fårvang, langt ude på landet, mellem Randers og Silkeborg. I nærheden løber Gudenåen med Tvilum klosterkirke ved sin bred, og med Gjærn Bakker over for ådalen.

Min fader kom fra Sejs ved Silkeborg. Det ligger i de naturfredede områder ved Stoubjerg og Sindbjerg. Tidligere hed det Sejs Hede, og på kort tid kunne man sejle til Himmelhjerget. Det var et akademisk hjem, hvor man dyrkede litteratur og musik. Der blev spillet klaver fra morgen til aften, først og fremmest Chopin.

Det var to gode, men meget forskellige miljøer. I Fårvang levede bønderne efter årstidernes og naturens rytmer, som de havde gjort det i ge-

Min søster Elizabeth og mig hos fotografen i Århus omkring 1950.

Nogle år senere, 1954-55, kort før afrejsen fra Jylland, blev jeg fotograferet alene.

nerationer. Mange mennesker levede sammen: karle og piger og de gamle oldeforældre. Når vi var på besøg i Fårvang var vi med i arbejdet fra morgen til aften, i staldene som på markerne. Vores mormor lærte os at læse samt at be' vort fadervor. I Sejs læste man Blicher og spillede klassisk musik. Vor farfar lærte os noder. Vi små børn havde gode tider dér og kunne beundre alle de mærkelige ting, som vor islandske farmor havde samlet i hjemmet.

Skilsmissen, som fandt sted efter 9 års ægteskab, ramte min moder hårdest, og hun ønskede på et tidspunkt at komme langt væk fra det hele, til København. Fra den daværende boligminister havde hun fået en henvisning til et boligselskab, som skaffede hende en moderne 4-værelses lejlighed i Kastrup. Med kort varsel blev det meddelt, at den først var klar til indflytning 1. februar 1956, to måneder senere end antaget. For at få tag over hovedet i de to måneder kom ad flere omveje Attemosevej 33 ind i billedet, helt tilfældigt.

I Viby ved Århus

I de 9 år, mine forældre var gift, boede vi fortrinsvis i Viby ved Århus i et rart hus med have, som min morfar havde købt til os. Min fader tog embedseksamen i teologi, og min moder fuldførte sin uddannelse som barneplejerske. De sidste to år umiddelbart inden vi rejste til København, boede vi hos vores bedsteforældre dels i Fårvang dels i Sejs, men desuden også to forskellige steder i Nordjylland.

Morfar i Fårvang havde en dejlig høj, gammel Ford, som vi fik lov til at kravle rundt på. Jeg sidder forrest på skærmen. Fotograferet i begyndelsen af 1950'erne.

Den 30. november 1955 gik vi ombord på »Københavns-båden«, som kl. 24 sejlede fra Århus til København. Vi havde ingen kahyt, kun dæksplads. Vi havde fået en madpakke med, at købe noget på båden kunne der ikke være tale om. Kl. 7 om morgenen den 1.12 anløb vi København. Vi gik til hovedbanegården og fandt toget til Holte. Det var allerede begyndt at sne, og mens det stadig sneede, travede vi til Attemosevej 33, min moder og hendes 4 børn fra 1 til 8 år.

Ankomst til Søllerød

Her følger nogle notater, min moder for nylig, knap 40 år efter, har nedfældet:

»1.12.55 ankom vi endelig til Attemosevej 33 i Søllerød. Det var et meget faldefærdigt og forsømt hus. I stueetagen boede en syg ældre mand sammen med sin ikke helt unge ugifte datter, som passede ham. Vi fik anvist loftsetagen. Den var ikke beboet og egnede sig absolut heller ikke til beboelse. Specielt ikke om vinteren, grundet en livsfarlig kakkelovn, der ikke fungerede særlig godt. Etagen bestod af et lille loftsværelse og et meget primitivt køkken, toiletet var nedenunder. Af møbler var der en 1½ mands briks og et børnebord med bæk, det var alt. Vi fik dog snart en lille barneseng til det mindste barn fra en privat organisation »Skjult nød«. Børnene læste og tegnede og havde iøvrigt intet legetøj.

Der skulle fyres med kul, men halvdelen af de kulstykker, jeg lagde i kakkelovnen, kunne den ikke kapere. Disse stykker måtte pilles fra asken

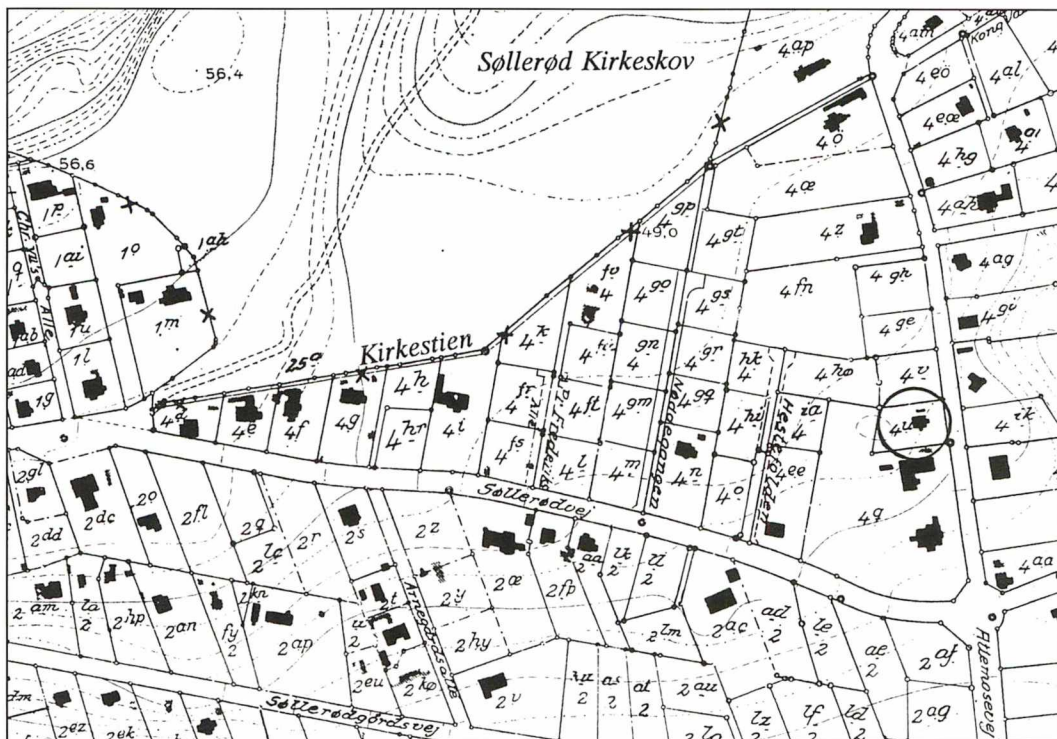

Mor med den sidstfødte af mine søskende, Gunner, ved hans dåb i begyndelsen af 1955. Fotograferet i Silkeborg.

flere gange dagligt, for påny at blive puttet i kakkelovnen. Desuden måtte jeg til stadighed lufte ud på grund af frygten for kulilte.

Økonomien var naturligvis hele tiden det store problem, men jeg ville ikke gå til socialforvaltningen. Modsat i dag ville det have været en stor nedværdigelse. Det kunne nogle gange knibe med at blive helt mæt, så der var stor glæde, når vi en gang om ugen fik tilsendt en pakke med levnedsmidler fra gården i Fårvang, mit fødehjem. Mine forældre sendte også lidt penge, men ikke nok. De var vant til at være selvforsynende på gården og tænkte derfor slet ikke på de høje indkøbspriser herovre ved København. Men jeg ville ikke være bekendt at bede om flere penge. Ved juletid blev jeg kaldt op til pastor Sparsø, som gav mig en lille sum penge fra kirkens nødhjælp. De kom på et tørt sted, og vi soldede da også lidt.

Torsten, min ældste søn, gik ikke i skole de to måneder, vi boede i Søllerød. Han samlede ofte pindebrænde i den nærliggende skov. Det var en stor hjælp, da det intet kostede. Pindene ville, modsat kullene, godt brænde, når de var blevet tørre. Når han kom hjem med et bundt pinde, blev de lagt ud på en avis, så de kunne tørre. Det at fyre med pinde krævede dog, at jeg skulle sidde ved kakkelovnen hele tiden, for at fylde

på. Nu var det også de to værste vintermåneder, vi boede i Sollerød. Om sommeren havde alting været nemmere. Mangel på penge og lidt sult i ny og næ, var dog for intet at regne i forhold til den store usikkerhed med hensyn til fremtiden, som plagede mig. Vi var rigtig fattige, og mit ansvar føltes så stort, at jeg aldrig på noget tidspunkt var i stand til at glæde mig over de smukke naturomgivelser, vi trods alt befandt os i. Vi gik ellers dagligt lange ture.«

Mor med fire børn

Så vidt min moders ord. Jeg vil føje til, hvad hun i tidens løb ellers har fortalt, samt de få ting jeg selv kan huske. Mine 3 mindre søskende erindrer intet om opholdet på Attemosevej. Da vi ankom til Sollerød, var min moders eneste mål at sørge for sine 4 børn. Med sit instinkt og sin stolthed ville hun vise min fader og hans familie, at hun godt kunne klare det selv, når det nu ikke kunne være anderledes. Ikke blot ville hun overleve, men hendes ambition var, at hendes 4 børn alle skulle få en god uddannelse, måske endda blive studenter. I dag kan dette sidste lyde naivt,

Udsnit af Topografisk Matrikelkort fra 1959 over en del af Søllerød By. Vores elendige hus er markeret med cirklen. På grunden syd for lå et stort hus med staldbygning nærmest vores. Den er i dag delt i flere grunde og huse. Skråt overfor lå Victor Schiølers hus (matrikelnummer 4gi). Søllerødvej og den ældgamle kirkesti fra Nærum mødes ved Søllerøds gamle rådhusplads. Det første rådhus (på matr.nr. 2dc) blev nedlagt i 1942. Mål 1:4.620.

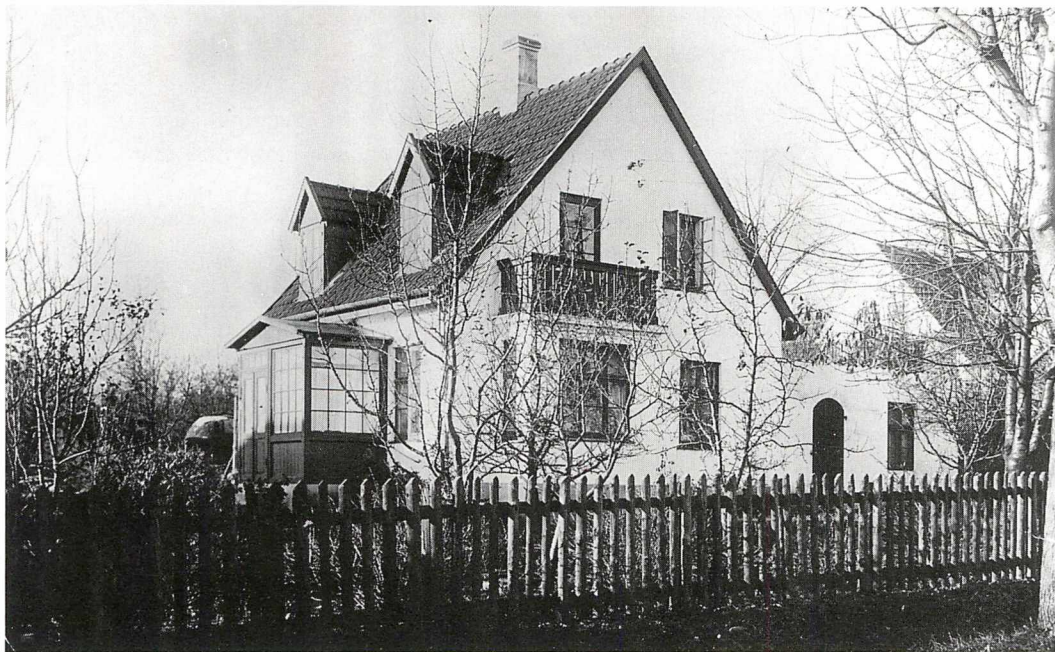
men dengang betød det status at blive student, noget som kun mere velstillede børn normalt kunne opnå.

Min moder så ingen børnepenge nogen sinde. Min morfar betalte huslejen i Søllerød, og hver fredag ankom fra fødegården en pakke med de bedste landbrugsprodukter, som vi kunne leve af i flere dage. Som tidligere nævnt blev min moder kaldt op til pastor Sparsø. Han overrakte hende en konvolut med 200 kr. Hun syntes, han virkede lidt alvorlig. På anmodning fortalte hun sin historie, og da hun var færdig, var han helt anderledes rar og imødekommende. Gunnar Sparsø stammede fra en landsby uden for Randers, ikke langt fra min moders hjemegn. Hvad har han ikke tænkt, da han hørte denne triste beretning. Min moder har talt klingende jysk, men Gunnar Sparsø kendte dialekten og forstod. Min moder husker ham som en rar ældre mand, som smilede venligt til hende, og hun mindes, at han sagde: »Mit hjerte bløder for dig«.

Vi gik ture hver dag. Jeg husker bedst det sted, hvor Attemosevej drejer om mod Gl. Holte, hvor der stadig er en smuk udsigt ned mod skoven og ud over markerne. Vi gik desuden ofte ad Søllerødvej ned til gadekæret ved siden af kroen. På vejen passerede vi Søllerød Slot, som vi børn altid forbandt med et af de eventyr, mor læste højt for os. Hjemad gik vi ad Kirkestien langs med skovdiget. Lidt nede på Attemosevej boede pianisten Victor Schiøler. Når vi passerede på vores ture, kunne vi altid høre hans klaverspil. Men når vi kom tilbage til vor loftsetage, blev min moder igen klar over sin sørgelige situation. Den gamle syge mand og hans datter nedenunder fandt hun underlige. Vi havde selvfølgelig hverken radio eller telefon. De to måneder har for min moder været en underlig spændt og urolig ventetid, en uheldig tid. 1955/56 var en streng vinter. Sneen forsvandt aldrig i de 2 måneder, vi opholdt os i Søllerød. Engang var der sket en fejl i forsendelsen, så vores »madpakke« fra Jylland først nåede frem om mandagen. Det har været en særlig trist weekend.

Til huset hørte en have. Jeg erindrer ikke, om vi legede i sneen. I baghaven var der en del bygningsaffald, gamle mursten og brædder. Desuden var der et forfaldent redskabsskur. Jeg husker, at jeg tit stod ved vejkrydset Søllerødvej/Attemosevej og lærte navnene på vejskiltene: Skodsborg, Nærum og Holte. Disse navne var for mig den store verden udenfor. I det hele taget lignede vores situation udvandrernes. Der var stor forskel på København og Jylland dengang, og vi hørte slet ikke til her. I forhold til det, vi kom fra, var dette et fremmed sted, en fremmed verden. Vi følte os nærmest som flygtninge.

Det faldefærdige hus på Attemosevej 33 var endnu mere grotesk at betragte, når man så på husene, som lå ved siden af. Nr. 31 og 29 er stadig

Huset Attemosevej 33 fotograferet omkring 1930. Vi boede i tagetagen, med altanen. Dengang boede en pensionist M. Petersen og en frøken Antoinette Margrethe Petersen i huset. Fra omkring 1960 til omkring 1975 drev A.M.Petersen en børnehave med plads til 20 børn. Efter hendes død i 1986 blev huset i 1987 revet ned.

i dag store hvide palæer med prægtige portaler og indkørsler. Vores elendige hus hørte slet ikke hjemme her, lige så lidt som vi selv gjorde det. Huset burde have befundet sig langt ude på den jyske hede i forrige århundrede til beboelse for tatere og kjæltringe.

Det var normalt mig, som gik til købmanden. Dengang var der flere forretninger på Søllerødvej. Købmanden lå, hvor den såkaldte Mæglergård nu er. I vinduet her i købmandsforretningen så jeg ved juletid en blå kop. Hos min lille søster Elisabeth og mig opstod nu ideen, at give denne kop i julegave til min moder. Vi har åbenbart besiddet nogle en- to- og femører, som kunne finansiere dette forehavende. I største hemmelighed, skønt min moder vidste alt derom, begav vi os til købmanden på Søllerødvej, købte og betalte denne blå kop, fik den pakket ind og drog hjemad. 5 meter fra havelågen på Attemosevej snublede min søster i sneen på fortovet. Hun slog sig ikke noget særligt, men koppen gik i tusind stykker. Min moder har fortalt, at min søster var utrøstelig, og at der gik timer, inden hun holdt op med at græde og snøfte.

Til Kastrup

Den 1. februar 1956 forlod vi vor bopæl gennem 2 måneder og rejste til Kastrup, hvor vi gik en lysere fremtid imøde. Vi havde nok ikke fået det rigtige indtryk af Søllerød, og det var synd for både os, og for Søllerød.

Her sidder hele vores familie på en badebro ved stranden i Kastrup i sommeren 1956. Fra venstre Birgitte (5 år), Gunner (2 år), Mor (30 år), jeg selv (9 år) og Elizabeth (6 år).

Allerede den 2. februar startede jeg på Skottegårdsskolen i Kastrup. Nogle af de første kammerater, jeg fik, fortalte senere, hvordan jeg stod i et hjørne, flov og med nedbøjet hoved og lignede en, der ønskede sig langt væk. Men hvorfor egentlig denne voldsomme generthed? Jeg havde dog oplevet mange ting: kørt traktor, sovet hos køerne ude på landet, sejlet på Silkeborg søerne, været på Himmelbjerget, og set meget af Danmark. Men sådan var det med forskellen på land og by: det jævne Jylland og det fine København. Værst var nok mit sprog, det jyske, som var så forskelligt fra hovedstadens, at det i den grad chokerede de andre elever. Dertil kom, at jeg var skilsmissebarn og tilhørte det laveste sociale lag.

De landlige skikke var også en del anderledes. Når man på landet f.eks. skulle tisse, gjorde man det uden videre, hvor man end stod og gik. Man gik i det samme tøj, sommer og vinter. Man lagde sig ikke syg, hvis man havde feber eller influenza. Men lidt efter lidt, som tiden gik, blev alt godt, og vi kom efterhånden til at ligne de andre familier. Engang skulle vi på en tur med Sverigesbåden, hvor vi for første gang skulle have det store kolde bord, som var et nyt begreb dengang. Af det store fad, der kom hen på vores bord, spiste vi 4 børn simpelt hen alt pålæg, lige til sidste salatblad. Da tjeneren skulle rydde af, spurgte han forbausset, om vi slet ikke skulle have brød. Min søster Elisabeth svarede, »nej, det får vi derhjemme.«

Efter nogle år kunne min moder ånde lettet op. Hun så, at vi var faldet

Efterhånden faldt jeg til i Kastrup. Jeg blev FDF'er og var hos fotografen ca 1958 i spejderuniformen.

Som 19-20-årig var jeg i 1968 med i rock-gruppen »Lobsters«, med mig ved keyboardet.

godt til i skolen. Senere fik vi vores uddannelser svarende til de ambitioner, hun havde haft med os. Selv tog hun en uddannelse som socialrådgiver.

20 år efter

Næsten 20 år efter at vi var kommet til Kastrup, i efteråret 1974, blev jeg hyret som pianist til et dansk-svensk bryllup på Søllerød Kro. Jeg havde ikke været på egnen, siden vi var flyttet derfra. Jeg kom i god tid, og da jeg således havde en time til overs, spadserede jeg langsomt ned ad Søllerødvej, ad Kirkestien, ud på Attemosevej, og genså huset på nr. 33. Det lignede sig selv her i det vidunderlige efterår. Jeg stod ca. 10 min. ude på fortovet, i sort smoking, hvid skjorte og butterfly. Der var ikke et menneske at se. De følelser, man har i sådan en stund, er vel umulige at beskrive. En sentimental fornemmelse af evighed og lykke, af historie. Jeg gik tilbage mod gadekæret, ind på Søllerød Kro for at passe mit arbejde ved flygelet.

Et par måneder senere holdt vi jul hos min moder, og under middagen nævnte jeg, at jeg havde genset huset på Attemosevej. Min moder var ikke videre interesseret i at høre om det, men jeg fortsatte og sagde, »man spiser fantastisk godt på Søllerød Kro, og hvilken vin man nyder til maden. Hvorfor kom vi ikke der lidt mere, da vi boede derude?« Der blev helt stille, og siden fik jeg at vide, at det var mit livs groveste morsomhed.

En forårsdag 1981 gjorde en tilfældighed, at min senere hustru Liselotte og jeg foretog en spadseretur i Søllerød Naturpark. Fra Øverødvej tæt ved Havarthigården gik vi forbi golfbanerne og til Høje Sandbjerg. Vi syntes, der var så smukt herude, at vi et halvt år senere købte hus i nærheden, i Trørød. 3-4 år senere ved sommertid, sad jeg en dag alene i vores have og læste. Der var helt stille, og det var midt på dagen. Uden at tænke nærmere over det, tog jeg min cykel og cyklede mod Gl. Holte og ned ad Attemosevej. Der var nu gået 30 år, siden vi havde boet på adressen Attemosevej nr. 33. Men intet var forandret. De var der allesammen, alle de detaljer, jeg havde indprentet mig som 8-årig. Jeg tillod mig at gå ind ad havelågen og om i haven. Jeg så ingen mennesker, græsset stod knæhøjt. Huset og området så forladt ud, lignede ikke noget, der havde været beboet et stykke tid. Et par ruder var knust. Jeg cyklede stille hjem til Trørød, og bebrejdede mig selv, at jeg var så nostalgisk.

Et par år senere faldt jeg i snak med en forretningsdrivende i Søllerød by. Han var meget snakkesalig og fortalte, at han kendte alle beboere i området, da han havde arbejdet her i over 30 år. Da jeg spurgte til Attemosevej 33, sagde han, »det er pudsigt, at du spørger, thi det er det eneste hus i Søllerød, hvor jeg aldrig har vidst, hvem der bor der. Jeg ved simpelt hen intet om det hus, det har altid været mystisk«. Som indledningsvis nævnt, »stod det der, da det ikke vidste til hvad side det skulle falde«. Men det var der andre, der fandt ud af. Sidst i 1980'erne blev det revet ned. Et nyt og meget bedre hus blev bygget, haven blev nyanlagt, og snart var alle spor fjernet af det gamle hus på Attemosevej 33. Det var sikkert også det bedste, der kunne ske. Sammen med huset selv forsvandt vel også minderne om andre fattige mennesker, som måske har boet her, hvem ved? Måske var de to måneder, vi boede dér, den historiske skillelinie mellem de »gode« gamle dage, og de nye tider, vi nu lever i, med velfærd, social forvaltning og supermarkeder.

Efter opvæksten i Jylland stod det to måneder lange mellemspil i Søllerød som et mareridt for min moder. For os børn var det mest af alt en underlig tid. Det var en tomhedsperiode, hvor skolegang, opdragelse og trivsel spillede en underordnet rolle, man overlevede bare. Det føltes som en forvisning, en isolation.

Men jeg vendte trods alt tilbage til egnen, og her bliver jeg. Måske fordi jeg, efter utallige vandreture herude, alene eller med familien, men altid med min hund, rundt i alle krogene af de smukke områder, og efter læsning og interesse for stedets historie, har opdaget, at her findes, på samme sted, træk af de to store kulturer, vi fik foræret som børn, for mange år siden: Sejs og Fårvang.

Kjøbenhavns Amts-Avis. Lyngby Avis.

Nyheds- og Avertissements-Tidende for Lyngby, Gentofte, Søllerød, Gladsaxe-Herlev og omliggende Sogne.

For 100 år siden

Det skrev Kjøbenhavns Amts Avis i 1895

Samlet af Anne-Lise Høck

Kjøbenhavns Amts Avis begyndte at udkomme 2.1.1872 og ophørte 31.3.1944. I perioden 1872-82 har avisen undertitlen Avertissementstidende for Lyngby, Gentofte, Søllerød. I perioden 1883-1921 – hvorfra nedenstående stammer, var undertitlen Lyngby Avis. Avisen var af udpræget konservativ observans og eksisterede i høj grad på lokalstoffet og klip fra andre aviser.

Anne-Lise Høck er arkivsekretær på Byhistorisk Arkiv og står for Historisk-topografisk Selskabs sekretariat på Gl. Holtegaard.

29.1.1895

HOTEL NY HOLTE

Er i Gaar af Hr. Anders Maansen bleven solgt til Slagtermester Andreas Jensen for en Kjøbesum af 200.000 Kr. Udbetalingen er 75.000 Kr. Der er 3 Tdr. Land til Hotellet, der rummer 42 monterede Værelser. Monteringen følger med i Kjøbet.

Om den nye Ejer meddeler »Av.« følgende: Hr. Jensen, der er 34 Aar, født i Slangerup af fattige Forældre, begyndte for 12 Aar siden under meget beskedne Forhold en Slagterforretning i Istedgade. Senere flyttede han til Nansensgade, hvor han efterhaanden har slaaet sig op til Velstand. Hr. Jensen har bl.A. i flere Aar været Leverandør til vore fleste store Restavratører og Hoteller – selvfølgelig ogsaa til Hotel »Nyholte«. . . .

– Fuldmægtig Johansen, Skodsborg, meddelte, at han skænkede en større Samling Bøger til Kommunen som et Folkebibliotek for Skodsborg. Johansen anmoder om at maatte benytte et Sagnet tilhørende Lokale til Opbevaring af Bøgerne. Det vedtoges med Tak at modtage det smukke Tilbud.

I november 1895 kunne denne annonce læses i avisen. Her får vi at vide, at Hotel Nyholte også lagde lokaler til »Teater-Variete« søndag den 24. med en humorist, en chansettesangerinde, en jonglør og malabarist (!), en negerkomiker og spadedanser og mange flere.

E. M. Renards
Teater-Variete,
bekaaende af 1ste Klasses Artister,
giver en
Stor Gala-Forestilling
Søndag den 24 Novbr. Kl. 7
paa
Hotel „Nyholte“.
Optræder af:
Salou Humoristen Mr. Theodor
Maykadi
Chansonettesangerinden
Frk. Alba Müller.
Jonglør og Malabaristen
Mr. Arnolbe Ripau,
Negerkomikeren og Spadedanseren
M. Tony
samt øvrige store Personale.
Billetspriserne for Borne ere: 1ste
Plads 50 Ore, 2den Plads 30 Ore.
Børn det halve.
Med Høfligtelse
E. M. Renard,
Direktør.

Jeppesen-Borgbjerg afholdt i Søndags i Søllerød sit første Vælgermøde. Ved denne Lejlighed udtalte Borgbjerg i Følge »Social-Demokraten«s Referat, at han ikke blot vilde være Arbejdernes Kandidat, men han vilde ogsaa kæmpe for alle Agrar-og Næringsformer o.s.v. – ; Det er ikke saa lidt denne Mand tør paatage sig. Endvidere udtalte Hr. Borgbjerg, at han ikke ville stille sig paa en *Frøse*, som tilmed er *Vrøvl*! Hvorledes kan denne Udtalelse forenes med at han stiller sig paa det socialdemokratiske Program, med mindre Kandidaten vil have sine Ord forstaaede saaledes, at han ikke stiller sig paa én men paa mange Fraser som er Vrøvl?

Uddrag af Læserbrev:

KANDIDATUREN REEH

Det glæder mig at en alsidig Mand fra Kredsen endelig i Aar vil stille op ved Folketingsvalget i Lyngby, det er netop en saadan Mand vi her skal have, thi d'Herrer Colding og Borgbjerg repræsenterer jo Yderlighederne, medens De er »Moderationsmand«, som en, der sidder imellem 2 Stole, kort sagt, De er »alsidig«, og derfor den rette. Endvidere haaber jeg, at De nu, da Agraren Nyborg har trukket sig tilbage, tillige kan repræsentere Agrarerne »Østen for Lyngby og vesten for Smørumovre«. . . . De skal faa min Stemme ved Kaaringen, naar De vil besvare efternævnte Spørgsmaal og love at virke for:

1. En bedre Skoleundervisning, saa at ingen Dreng kan blive konfirmeret før han kan skrive nogenlunde dansk.
 2. At det forbydes Kjøbmænd og Handlende paa Landet at sælge Spirituosa.
 3. At metereologisk Institut i Avgust Maaned daglig udsender Beretningen: Udsigt til »tørt Vejr«!
 4. En højere Smørnotering.
 5. At der snarest mulig ansættes 15 nye Politibetjente i Nordre Birk.
- Her har De i Korthed et Program, hvorpaa De kan, om De selv vil, opnaa Valg, og naar De accepterer dette skal jeg strax i den østlige Del af Kredsen paabegynde »Agitationen«.

Søllerød Sogn, d. 12. Marts 1895.

Hæns.

22.3.1895

UDDRAG AF SVAR TIL »HÆNS«, SØLLERØD SOGN

Hvad angaar Deres 5 pudsige Spørgsmaal besvares saaledes.

1. Jeg klager ikke over Skolelærerne, men ønsker kun at de skal have 50 Børn daglig at undervise, forat Børnenes Skolekundskaber, kan blive mere tidssvarende.
2. For 2 Aar siden lod jeg paategne Kvindesagens Adresse til Rigsdagen om Indskrænkning i Salgstid af Spirituosa.
3. Landboerne vil ogsaa have Regn, men ikke for Meget i August Maaned.
4. Der er ligesaamange som ønsker en lav Smørnotering.
5. Har jeg Intet imod.

Nu haaber jeg De er tilfredsstillet.

Ærb.

C. Reeb

22.3.1895

NOGLE BEMÆRKNINGER TIL C. REEH

I ANLEDNING AF HANS KANDIDATUR (UDDRAG)

af J. Vest

Jeg haaber De vil erkjende, at jeg i mit Brev til Dem ikke paa noget Punkt, har ladet det mangle paa skyldig Høflighed. De derimod begynder med at være grov straks, og graver i den Anledning afdøde Folkets Nisse op af Jorden, som Besværgelse. . . Ihvorvel jeg fuldt ud erkjender, at Højres Arbejder- og Vælgerforenings Bestyrelse er bosat dels i Ballerup, dels i Herløv, dels i Søllerød o.s.v., saa er der for Deres Vedkommende ingen Grund til dette Slag paa Tosken, og ingen Anledning til at tro Dem fordi Formanden er fra Ballerup, husk paa De er ingen ganske ung Mand mere, og det har altid været pinligt for mig at se en ældre Mand gøre sig latterlig.

10.4.1895

VALGET I LYNGBY (UDDRAG)

. . . Der blev saaledes i Gaar afgivet i Alt 1817 St., ved forrige Rigsdags Valg blev der afgivet 1829; Socialisternes Stemmer ere voxede med et Par Hundrede, idet der ved forrige Valg blev afgivet 597 St. for Maler Jensen; Højres Stemmer ere gaaede ligesaa meget tilbage, som Socialisternes frem; For de forskellige Sognes Vedkommende faldt Stemmerne saaledes:

	Borgbjærg	Colding
Søllerød	165	94
Gjentofte	295	392
Lyngby	222	276
Gladsaxe-Herløv	34	148
Kirkeværlose	34	45
Ballerup-Maaløv	<u>57</u>	<u>55</u>
	807	1010

16.4.1895

DA HOLTE MØLLE BRÆNDTE

Det er Nat, Klokken er tre, jeg vækkes af en mere velvillig end kær Sjæl, der meddeler mig at Kirkeklokken ringer til Brand og ganske rigtigt, det monotone Ding-Dang lyder vemodigt og søvndyssende, jeg har nu en Gang ligesaa lidt nogensinde forstaaet, hvorfor den militære Revejle, der er ligesaa melankolsk som Retræten er irriterende lystig, ikke i Tiden er byttet om, som hvorfor Kirkeklokken lyder ligesaa lystig til en Begravelse som traurig og drævende til en Ildebrand, hvor netop en vækkende Røst var paa sin Plads. Jeg filosoferede over disse Besynderligheder her i Verden, mens Tonerne blev ved at lyde til henimod Kl. 4, jeg stod da op, for at høre lidt nærmere om hvor Branden var.

Ilden var i Holte, altsaa et Kvarters Kjørsel fra min Domiciel. Jeg gik hen for at se om Sprøjten var kommen afsted, jeg har nemlig selv Ildebrands Pligt, der retter sig efter dette Monstrum af en Ildslukkers lykkelige Afgang fra Byen. Der var imidlertid ikke mindste Antydning paa en snarlig Affart, hvorfor jeg gik lidt ud for at se mig om; efter et Kvarters Forløb vendte jeg tilbage, man var da naaet saa vidt, at faa en Vogn trukken ud og denne blev smurt. Brandfogden var endnu ikke mødt, alt tydede paa at der endnu ikke var nogen snarlig Afmarch i Sigte, jeg gik Hjem og gav Ordre til at give Hestene et Foder til før Udrykningen, og da det rygtedes, at det var en større Gaard i Holte der brændte, begav jeg mig selv anden afsted til Brandstedet, vi naaede omtrent til Holte, da vi fik Meddelelse om at det var Holte Mølle, der brændte, vi vendte da om og gik hjemad, og da vi naaede hjem, mødte vi Kjørende i Luntetrav ud af Byen, vort populære Brandmandskab ovenpaa Sprøjten, der i det klare Maaneskin tog sig ud som en mellemstor Ostepræsser.

Vor Sprøjte havde dog denne Gang det sikkert heldigste Tilfælde i lange Tider at naa Brandstedet kun $\frac{1}{2}$ Time efter at Alt var nedbrændt og vor Sprøjte regnes med Rette for den bedste hvad Hurtighed angaar. Dette var altsaa en Ildebrand i Kvarters Kjørsel fra Sprøjten Standplads, og Resultatet forekommer mig saa ynkeligt at jeg ikke kan indse at det

virkelig til evige Tider er nødvendigt, at jage halvandet Sogns Beboere paa Benene for en alm. Ildebrand, kan der dog ikke findes en fornuftigere Løsning paa det Spørgsmaal ? De Hr. Redaktør kunne gjøre Dem berømt, hvis De kunne løse denne Gaade eller faa en af Deres Avis' Læsere til at gøre det, den nuværende Ordning er jo ren Parodi paa et Brandvæsen. Kl. 5 gik jeg til Ro igjen, og hørte da fra nærmeste Landsby den sikkert mere praktiske end melodiose Allarmmusik fra et Tudehorn. Brandmandskabet derfra har rimeligvis naaet Brandstedet ved Middagstid næste Dag, mulig ikke før hen paa Eftermiddagen.

Jeg er Hr. Redaktør !
Deres ærbødigste
Tvermoes

27.5.1895

PROFESSOR HARTMANN I NÆRUM

I Nærum træffer man if. »Dannebrog« i denne Tid, som alt meddelt, talrige Forberedelser til at give Professor J.P.E.Hartmann saa festlig og smuk en Modtagelse som muligt, naar Mesteren – antagelig den 1ste Juni – flytter ud til sin Sommer Residens.

I Søllerød Sogn arbejdes der for Øjeblikket ivrig med Arrangementerne ved Modtagelsen. Bl.A. rejses der en smuk Æresport, prydet med Blomster, Bøgeløv og Flag. Overalt i Sognet har Tilslutningen til at give Professor Hartmann denne velmente Hyldest været almindelig.

(J.P.E. Hartmann blev 90 år den 14. maj 1895. Han levede til den 10. marts 1900).

21.6.1895

CYKLE-FLAGTOGET FOR JOURNALISTERNE

Til dette Tog anmoder Dansk-Cykel-Rings Bestyrelse sine Medlemmer om at give talrigt Møde og foreslår som ensartet Dekoration, foruden den officielle Udsmykning, »2 Flag paa Styret«, at omvikle alt det lakerede paa Stellet med røde og hvide Shirtingsstrimler, snoede efter hinanden. Bestyrelsen paatænker derhos, for bedre at kunne skjelne hver Forening for sig, at sørge for og gratis uddele til alle de Medlemmer, som samles under »D.C.R.«s hvide Silkestander, store Masser af Bøgegrene.

29.8.1895

DRONNINGGAARD OG NÆSGAARD *

Sjælen i det store Foretagende, der er skabt ved et Selskabs Køb af Dronninggaard, bliver Hr. Ernst Bojesen. Det er blevet overladt ham at vælge Arkitekt og Gartner, saa man kan være sikker paa at faa gennemført Stil overalt. Næsseslottet skal restaureres og alle Omgivelser være i Empire.

Uafhængig af Dronninggaard-Selskabet er der i Færd med at danne sig et Dampbaadsselskab, der skal drive Trafik paa Furesøen fra Holte Station til Dronninggaard-Anlægene.

(* Næsgaard = Næsseslottet)

28.8.1895

FREDERIK VII OG PRINS FERDINAND

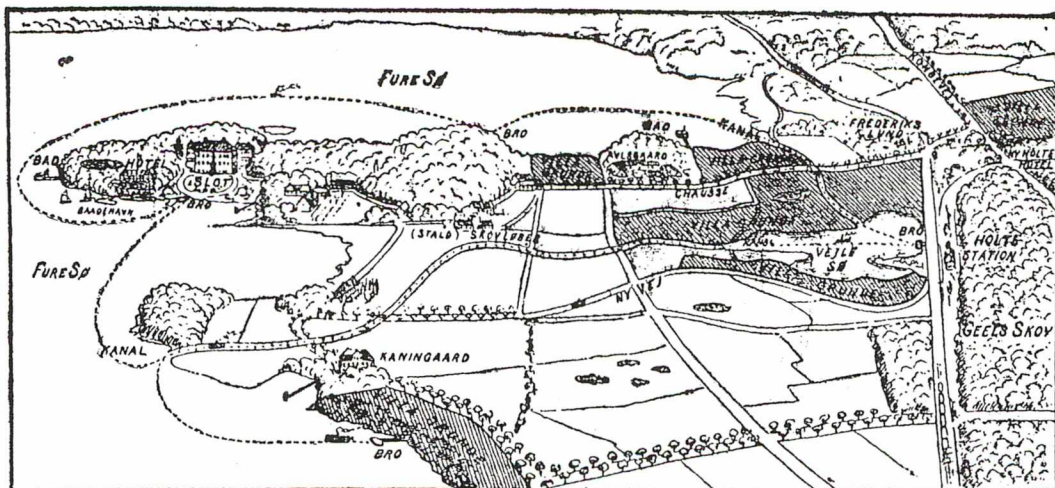
Naar Kong Frederik VII om Sommeren boede paa sit Landsted i Skodsborg, skete det undertiden, at Kongen holdt Statsraadmøde paa Jagtslottet Ermitagen, der som bekendt kun ligger en Fjerdingvej fra Skodsborg.

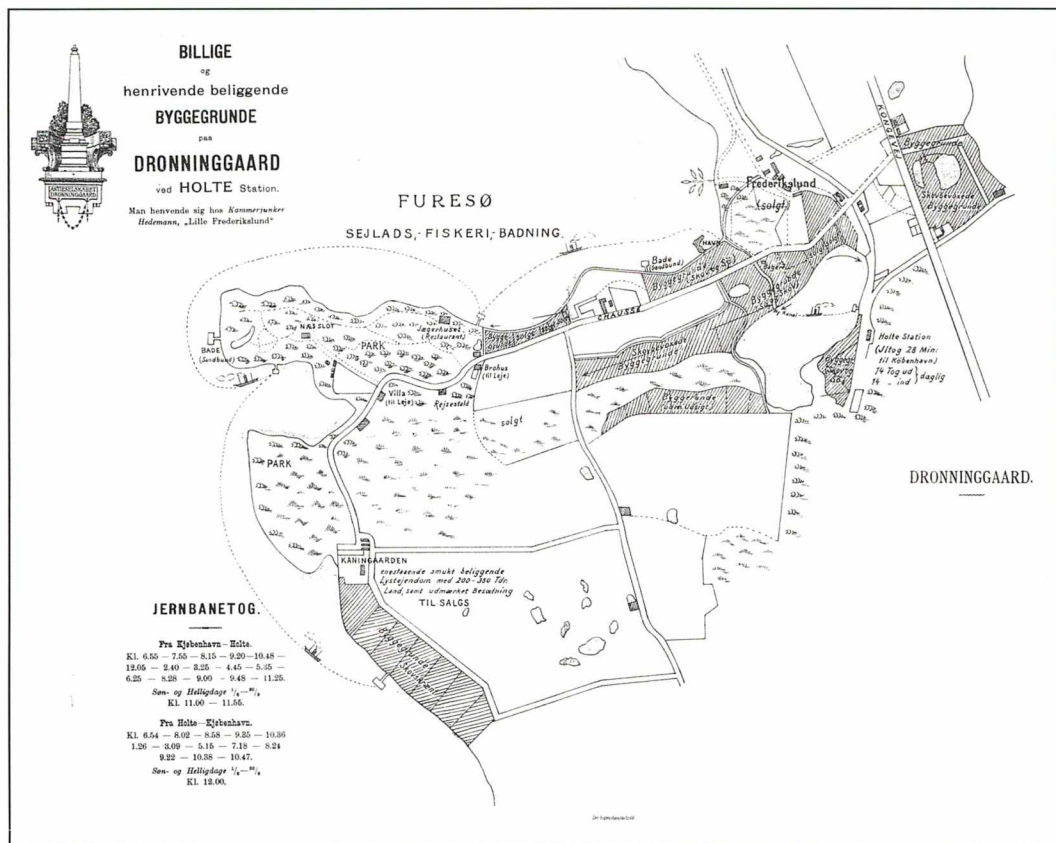
Ved en saadan Lejlighed – fortæller »Ugens Nyheder« – kom Kongen en Gang for sent til Stede. Ministrene og Prins Ferdinand vare mødte, men Frederik VII lod som sagt vente paa sig. Dagen i Forvejen havde han

»Dannebrog«
bragte i 1895 denne
annonce.

Indbydelse til Aktietegning

„Aktieselskabet Dronninggaard“.

Det store projekt blev solgt på mange måder. Her er et løst blad med anprisning af Dronninggård-områdets herligheder fra samme tid. Man kunne komme dertil både med skib, med tog og ad Kongevejen, og de skovbevoksede byggegrunde blev særlig fremhævet.

været et Svip ovre hos sin gode Ven, Karl XV, og var derfor først sent kommen hjem.

Imidlertid benyttede Ministrene Tiden til at sætte Prins Ferdinand ind i en Sag, der senere skulle forelægges Kongen under Statsraadet, men som de frygtede for, at Frederik VII ikke vilde gaa med til; derimod var Prinsen i en Fart vunden for Sagen og lovede tillige at give sit Besyv med i den Forhandling den vanligvis vilde fremkalde.

Endelig kom Kongen kjørende gennem Skoven og opad imod Eremitagen; lidt efter begyndte Forhandlingerne mellem Frederik VII og hans Ministre. Til at begynde med gik alt rask fra Haanden, og de høje Herrer havde det bedste Haab - Kongen var jo i glimrende Humør.

Saa stod Slaget – en af Ministrene tog Ordet:
»Der er saa endelig, Deres Majestæt, den Sag om Rentens Forhøjelse paa
– «

Mere fik han ikke sagt, Frederik VII afbrød ham højt:

»Det, vide De Alle, har min Misbilligelse – og dermed Punktum!«

Prins Ferdinand rømmede sig et Par Gange:

»Jeg synes dog alligevel, at vi nærmere skulle overveje denne Sag – «.

Længere kom han ikke, Frederik VII saa hen paa ham, som vilde han sige:

»Ogsaa Du, min Søn Brutus!« medens han i en Fart skjød Stolen væk, rejste sig op og udbød:

»Ja saa ved jeg ikke bedre mine Herrer, end at jeg nedlægger Sceptret som Danmarks Konge og overgiver Kommandoen til Prins Ferdinand. Naar De saa atter har brug for mig, faar De sende Bud – jeg er at træffe i det tilstødende Gemak!«

Efter disse ord gik Kongen rask over Gulvet, for at Prins Ferdinand for en Tid kunde være Danmarks Konge og underhandle med sine Ministre.

Dygtig lange i Ansigterne sad de saa nogle Minutter og talte sammen, det drejede sig mest om, at de ved et rask Kup maatte se at faa Kongen i godt Humør. Den Minister, der havde forelagt Sagen for Frederik VII, gik derfor hen til Gemakkets dør, bankede paa, traadte ind og udbød:

»Deres Majestæt! Prins Ferdinand har i den korte Tid vist sig aldeles uduelig som Konge. Tør vi bede Deres Majestæt allerunderdanigst – «

»Ha, ha, ha!« – lød Frederik VII.s klare hjertelige Latter. – »Ja, tænkte jeg det ikke nok, at De atter vilde faa Brug for mig. Men lad os gaa videre, mine Herrer«.

Og saa blev der selvfølgelig ikke rørt mere ved denne Sag, en Gjenta-gelse som denne ønskede ingen af hans Ministre om igjen; den havde ikke alene Kongens Misbilligelse, men ogsaa hans høje Vrede.

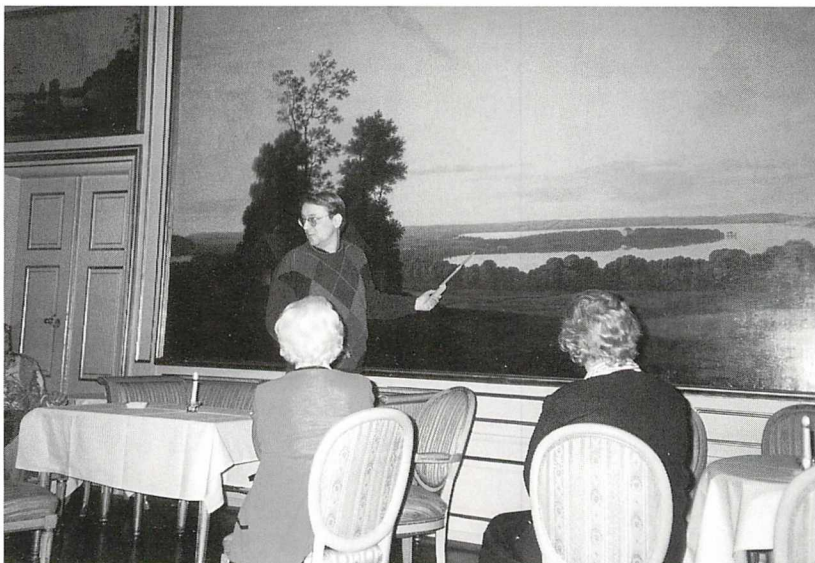
Søllerød Museum

Beretning 1994

Af Niels Peter Stilling og Jens Johansen

Det kendte billede med isbjerget giver en træffende beskrivelse af virksomheden på et kulturhistorisk museum som Søllerød Museum. De synlige (ca. 10%) består væsentligst af udstillinger, foredrag og rundvisninger (også udenfor museets vægge), mens resten (ca. 90%) omfatter pasning af museumsmagasiner, vedligeholdelse af registreringsarkivet, modtagelse af museale gaver, registreringsopgaver (både indenfor og udenfor museets vægge), erhvervelse af genstande – og ansøgninger forud for auktionskøb – behandling af lokalplanforslag, pleje af museets venner, deltagelse i lokalhistoriske bogprojekter samt mødeaktiviteten lokalt, i Københavns Amtsmuseumsråd og de tilbagevendende landsdækkende museumsfaglige møder – ja, og så forarbejdet til udstillingerne, tilstedeværelse ved og opfølgning af dem.

Forelæsningsvirksomhed er en ikke uvæsentlig del af museumsarbejdet. Her fortæller Niels Peter Stilling om Næsseslottet ved det vægstore maleri af Erik Pauelsen (1749-1790), malet 1786 til Frédéric de Conincks palæ i Frederiksstad. Palæet rummer nu Håndværkerforeningen på hjørnet af Bredgade og Dronningens Tværgade, hvor billedet stadig findes. Der findes i palæet syv andre malerier af Pauelsen fra Næsseslottet og Dronninggård.

UDSTILLINGER

Udstillingsaktiviteten har i 1994 overfladisk set været som hidtil: 4 udstillinger, hvoraf én »overtaget« fra 1993 og én som fortsætter i 1995. Men besøget har været overvældende, og på en vis måde uventet i relation til forberedelsesanstrengelserne.

BESØGSSTATISTIK FOR SØLLERØD MUSEUM PÅ MOTHSGÅRDEN 1994

Udstilling	Periode	Antal dage	Brutto- besøg	Netto- besøg	Netto- besøg i % af året	Netto- besøg pr.dag
Kay Bojesen *	1.1.-4.4.	94	4.839	4.839	26,3	51,5
Ingen udstilling	5.4.-26.4.	22	5.177	338	1,8	15,4
Fantasier og folketro	27.4.-28.8.	124	7.776	2.599	14,1	21,0
Ingen udstilling	29.8.-8.9.	11	7.840	64	0,3	5,8
Jens Nielsens bondegård	9.9.-31.10.	52	14.684	6.844	37,3	131,6
Ingen udstilling	31.10.-18.11.	18	14.806	122	0,7	11,7
Elektrisk (H)jul **	19.11.-31.12.	44	18.371	3.565	19,7	81,0

* fortsat fra 1993 (udstillingen havde i alt 7.057 besøgende)

** fortsætter til 5.2.1995

I 1994 nåede museet på Mothsgården helt op på 18.371 besøgende. Det er 7.099 flere end 1993, eller en stigning på 63%.

Kay Bojesen

Udstillingen om *Kay Bojesen*, der allerede i den sidste 1½ måned af 1993 besøgte af ca. 2.200 gæster, tiltrak frem til 4. april 1994 yderligere ca. 4.800 gæster og opnåede således at blive set af i alt ca. 7.000. Der var flere forespørgsler om flytning af udstillingen, men p.gr. af de mange lån fra private lod det sig ikke gøre at sende den videre. Inspireret af udstillingen blev der dog i efteråret 1994 åbnet en ny Kay Bojesen-udstilling i Silkeborg.

Fantasier og folketro

Fra forsommer til sensommer viste museet udstillingen *Fantasier og Folketro*. Udstillingen blev til i samarbejde med Dansk Folkemindesamling og tog udgangspunkt i 20 store plancher om heksen i den europæiske kunst, udarbejdet af dr. phil. *Gustav Henningsen*. En vigtig pointe for museet var det, at den Mathias Moth, der har lagt navn til museets bygning i Søllerød, i slutningen af 1600-tallet, som højesteretsdommer, var medvirkende til at få afsluttet det sorte kapitel i vor fortid, der betegnes

Inge Aagaard Faurtoft ved
åbningen af hendes ud-
stilling, den 9. september
1994.

som hekseforfølgelserne. Udstillingen blev set af godt 2.500, – et meget tilfredsstillende besøgstal, når man tager i betragtning, at udstillingen ikke var speciel børnevenlig, og plancherne var engelsk-sprogede (dog suppleret med danske oversættelser).

*En septemberdag på
Jens Nielsens
bondegård*

Efterårets udstilling *En septemberdag på Jens Nielsens bondegård* var lånt fra Herning Museum og bestod af 46 små kasser med hvert sit sceneri, skabt af *Inge Aagaard Faurtoft*. I de 46 små kasser så man scenerier fra livet på en fynsk bondegård fra 1930'erne, med en overvældende rig skildring af detaljer. Mere end 6.500 gæster fandt frem til udstillingen, dvs. et gennemsnit på omkring 130 pr. dag. Da besøget er størst i week-enden, kunne man konstatere, at museets kapacitet gang på gang blev overskredet.

Elektrisk (h)jul

Endelig kom »juleudstillingen«, der traditionelt henvendte sig til de yngste – denne gang mest til drenge: *Elektrisk (h)jul*, med undertitlen: Udstilling af (drenge)legetøj. Det viste sig (ikke uventet), at modelbaner kom til at tage den meste plads op, men der var til gengæld mange typer, fra mange perioder siden 1920'erne – alt udlånt af samlere og »gamle

dreng« fra kommunen. Med modellerne kunne der vises nogle glimt af den lokale jernbanehistorie, ikke mindst Nærum-banen, hvorfra der også var indsamlet flere genstande m.m.. Også denne udstilling oplevede stort besøg. Fra den 19. november til nytår var kom der ca. 3.500 og kørte med modeltog – i gennemsnit ca. 80 pr. dag – også her var der ofte så mange besøgende på én gang, at det krævede en vis tålmodighed at være gæst, hvis man ville have det hele med.

Inspireret af, at museet ustandseligt bliver opfordret til at annoncere på alle mulige måder, gennemførtes under de to sidste udstillinger en analyse af, hvad der ansporer til et besøg på museets udstillinger. »En septemberdag« var karakteristisk ved, at medieomtalen var meget beskeden, og sen i relation til åbningen – i tre aviser, 2-5 uger efter – . Besøgsimpulsen var derfor i høj grad udsprunget af den omtale, de første gæster havde givet til deres venner og bekendte, ligesom skolebørn efter klassebesøg ofte inspirerer forældrene til besøg (og børnene er derpå de bedste guider). Ved »Elektrisk (h)jul« kom der straks tv-besøg og -indslag samt omtale i de to lokale aviser. Tv-indslagene gav straks stort besøg, som holdt sig i hele perioden. Mere generelt kan man nok hævde, at jo mere den besøgende kan genkende fra sit eget liv, og jo mere direkte underholdende en udstilling er, jo flere vil være interesseret i at opsøge den. Det er ikke for meget sagt, at hvis besøgstallet bliver den eneste kvalitetsmåler for kulturhistoriske museumsudstillinger, så vil der være udstillinger, man ikke sætter op, alene af frygt for et for lille besøgstal.

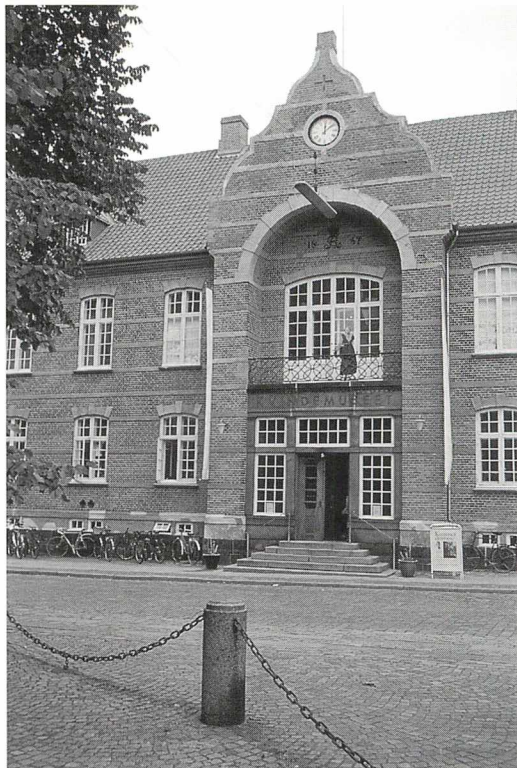
Kunstnerdrømme

På Gl.Holtegård stod museet bag udstillingen *Kunstnerdrømme*, der vi-
stes i perioden 3.12.1993-13.2.1994. Udstillingen om malerinden Ebba
Breda, der er mere fyldigt omtalt i museets årsberetning for 1993 (Søl-
lerødbogen 1994, s. 201-203), blev besøgt af i alt 4.329 gæster. Det var en
udstilling museet var stolt af, og her i foråret 1995 eksisterer den stadig,
som den blev skabt af *Jette Silbermann* og museets faste stab, idet den efter
godt 8 måneder på Kvindemuseet i Århus (23.4. – 31.12. 1994) nu er
flyttet sydpå til Horsens Museum, hvor den vises i perioden 29.1. til 2.4.
1995. Ebba og hendes søster Aase voksede op i Horsens, hvor deres far var
tandlæge fra århundredskiftet.

Det samlede besøgstal for Søllerød Museum for 1994 var:

Mothsgården	18.371
Vedbækfundene	13.516
Byhistorisk Arkiv	1.281
»Kunstnerdrømme«, særudstilling på Gl. Holtegård	4.329
I alt	37.497

Udstillingen »Kunstnerdrømme« blev vist på Kvindemuseet i Århus i 1994. Her foto fra juli 1994 med udstillingsplakaten på fortovet til højre. Kvindemuseet ligger i det gamle rådhus i Århus.

PLANLAGTE UDS STILLINGER

Efter *Elektrisk (H)jul*, som varer til den 5.2.1995, vises på en mindre udstilling et udvalg af de malerier, som museet har erhvervet i de sidste fem år: *Malerier fra Søllerøds Guldalder*, 18.2.-19.3.1995. I anledning af 50-året for befrielsen planlægges udstillingen *Søllerød i sort og hvidt* om besættelsen og befrielsen 1940-1945. Der sigtes mod at skildre forholdene i Søllerød Kommune under besættelsen og især befrielsen, og det ventes, at en hel del hidtil ukendt stof fra perioden vil kunne lægges frem. I tilknytning til udstillingen udgives en større bog med fotos og beskrivelser af de 5 år, som de oplevedes set med Søllerød-øjne. Også når det gælder besættelsestidens historie på godt og ondt, kan man konstatere, at Søllerødegneren er et spejl af Danmarkshistorien. Udstillingen er planlagt til perioden 8.4.-18.6.1995.

I sensommeren 1995 agter vi at vise en udstilling om livets gang ved Øresund i miniaturebroderier. Omtrent samtidig, i sommeren 1995, hå-

Permanent udstilling ber vi at kunne åbne dørene for første etape af museets *permanente udstilling*. På længere sigt vil museet skildre kommunens »udviklingskerner« – de seks gamle landsbyer (Søllerød, Øverød, Gl. Holte, Nærum, Trørød og Vedbæk) samt de to nyere bydele (Skodsborg og Holte) i Mothsgårdens udstillingslænge. I løbet af 1994 er udstillingerne om de to bydele langs Øresund: *Skodsborg og Vedbæk*, blevet bygget op.

Andre udstillinger

På udstillingsområdet skal endelig nævnes planerne uden for huset. Det gælder et forhåbentligt fremtidigt samarbejde med Havarthigård om en permanent udstilling i den historiske gårds lokaler om *Hanne Nielsen* og hendes mejerivirksomhed. Desuden arrangerer museets stab to kunst-udstillinger i sommeren 1995 på Gl.Holtegård, nemlig udstillingen *Mal-lorca i kunsten, fra Miro til i dag* (9.6.-20.8.) og med vor gamle samarbejdspartner, Herning Kunstmuseum, planlægges en udstilling med det bedste fra Kunstmuseet i Herning (1.9.-8.10.).

GAVER OG ANSKAFFELSER

Ofte betyder særudstillinger, at udstillingsgæster henvender sig med genstande eller billeder, der knytter sig til det viste. Det har også været tilfældet i 1994, hvor især udstillingerne om Kay Bojesen og Elektrisk Hjul har betydet, at vore i forvejen ganske gode legetøjssamlinger er blevet udvidet bl.a. med flere Kay Boyesen-unika (f.eks. et havneanlæg fra omkring 1950 og en stor træmodel fra 1935 af DSBs første røde lyntog). Yderligere har vi fået foræret en køn papmaché-landsby fra begyndelsen af 1900-tallet. I øvrigt indebærer researchen for særudstillingerne næsten altid, at der indsamles ikke blot ny viden om Søllerødegne, men også en hel del nyt genstandsmateriale. Nævnes skal også, at Inge Aagaard Faurtoft overlod museet en række af sine tegnede udkast til livet i Jens Nielsens Bondegård.

Ved etableringen af den permanente udstilling om Vedbæk og Skodsborg er mange nye samlinger dukket op. Svend Otto Andersen, der i Søllerødbogen 1991 berettede om Vedbæks håndværkere ved århundredets begyndelse, har overladt museet flere genstande fra slægtens smedevirksomhed i Vedbæk. Frisør Ebbe i Nærum har deponeret en enestående ølflaske (dog uden indhold) fra Danmarks første Carlsberg-depot på landet, der i 1897 blev anlagt af Chr. Olsen i det tørstige Vedbæk. (Flasken er gengivet i farver i Søllerødbogen 1987, s.83). Direktør Torben Senn, søn af Skodsborg Hattefabriks sidste leder, Bjarne Senn, har foræret museet et meget værdifuldt materiale (skilte, tegninger, hatte m.v.) fra Hattefabrikken. Ved et lykkeligt tilfælde har en familie, der i en kort, men afgørende

Kaproningsbåden
fra 1950, ophængt i
et specialbygget hus
i Mothsgårdens
have.
Fot. i november
1994.

periode, havde tilknytning til hotel Skodsborg Søbad, overladt museet en række effekter (bl.a. flasker, spisekort, fotos), der umiddelbart kunne berige den permanente udstilling om Skodsborg. Endelig har en slægtning af Drewsen-familien overladt museet et interessant brev skrevet 1. juledag 1828 af J.Chr.Drewsen til Jonas Collin. Det er et brev, der sammen med andre genstande fra Strandmøllen giver et perspektiv til den permanente udstilling.

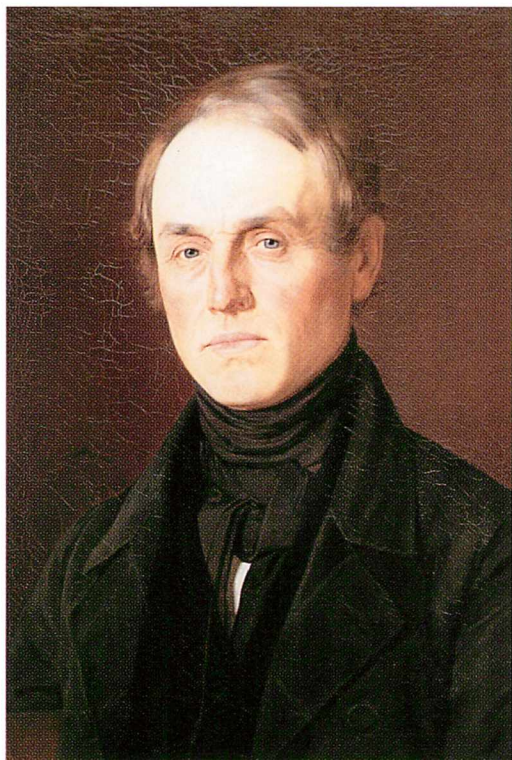
Kaproningsbåd

Museet modtog i foråret en kaproningsbåd, som omkring 1950 blev bygget på Holte Værft, der lå ved Vejlesø. Den har siden været anvendt i Dragør, men dér ønskede man ikke at beholde den længere, hvorefter museet fik den foræret. Da båden var for lang til at kunne komme ned i et af museets magasiner, blev den istedet ophængt i et i den anledning bygget bådehus i Mothsgårdens have.

Midlertidigt har museet fundet plads til den store buste af Frederik den 7., som normalt står ved Grotten i Skodsborg (ved det tidligere Sanatorium). Store byggearbejder ved Skodsborg Sanatorium klos op ad busten syntes truende for den, og museet foranledigede den altså deponeret og opstillet på pladsen foran Mothsgårdens hovedbygning.

Ernestine og Christian Drewsen

Året har budt på anskaffelser af flere meget interessante malerier, lokalhistorisk som kunstnerisk: To store portrætter af ægteparret Christian Drewsen (1799-1896), malet af Jørgen Roed, 1843, og Ernestine Drewsen (1804-97), malet af Louis Aumont omkring 1843, blev i februar 1994 købt

Christian Drewsen (1799-1896), malet af Jørgen Roed i 1843. Købt på auktion 1994 med tilskud fra Ny Carlsbergfonden.

Ernestine Drewsen (1804-1897), malet af Louis Aumont omkring 1843. Købt på auktion 1994 med tilskud fra Ny Carlsbergfonden.

på Bruun Rasmussens auktioner efter et generøst tilskud fra *Ny Carlsbergfondet*. Det var presseomtalen i *Berlingske Tidende* af dette køb, der medførte overdragelsen af før-omtalte Drewsen-brev. Desuden har vi i henholdsvis maj og november erhvervet to malerier af L.A.Ring, det ene af landstedet Carlsminde i Søllerød by, det andet et herligt stemningsbillede fra Nærum Gadekær. Begge malerier er udført i 1906, og blev erhvervet med støtte fra *Statens Museumsnævn*.

PERSONALE

Museets faste stab er ikke ændret i 1994. Den består af museumsinspektør Niels Peter Stilling (hel tid), sekretær Sonja Nielsen ($\frac{2}{3}$ tid) – som dog fra 1.9. til 31.12. var på orlov og i den periode blev erstattet af Inge Lund

Andersen, vicemuseumsinspektør Jens Johansen (½ tid) og antropolog Peter Sørensen (½ tid). Sørensen og Johansen er desuden tilknyttet Københavns Amtsmuseumsråd i to halvtidsansættelser. Jens Bruhn har fortsat fungeret som museumsinspektør (primært ved Vedbækfundene). Desuden har (som midlertidig ansat) Søren Boas været ved museet i hele 1994. Derudover har Peter M.M. Christensen været ansat det meste af året og været en utrættelig deltager i etableringen af særudstillingerne. Lisbeth Ellekilde har været ansat i et halvt år med opgaven at etablere den permanente udstillings første dele. Som studenterhjælp og week-end-vagter er Kirsten Schmidt, Joan Nielsen fortsat fra 1993, mens Anne Christensen efter sommeren blev afløst af Inge Panduro.

Frivillige

Som i de foregående år har en lille flok mennesker gjort deres til, at få museet til at fungere: Vibeke Arendrup har hjulpet med at oversætte Hekse-udstillingens engelske tekster til dansk og Vedbækfundenes udstillingstekster til engelsk. Grete Hoppe har passet museets bogsalg og tryksagsreol, samt ikke mindst nidkært ajourført scrap-bogen, og i det hele taget givet en hånd med. I foråret meldte den tidligere ingeniørofficer Aksel V. Skjødts sig som ivrig deltager i de mere fysisk betonede opgaver på Mothsgården. En af Skjødts mange synlige bedrifter er opførelsen af et tag over kaproningsbåden. Som Museets faste gode venner bør også regnes *Projektgruppen*, som er en gruppe, mest »forhenværende«, der med en stor sum af erfaringer og ekspertise graver lokalhistorie frem fra arkiver og lignende. Gruppen er på ca. 15 medlemmer, mødes månedligt, fremlægger nye studier, som bliver suppleret af de øvrige deltageres bemærkninger. Normalt kan en del af årets arbejde læses som en eller flere artikler i årets Søllerødbog.

Kulturpris

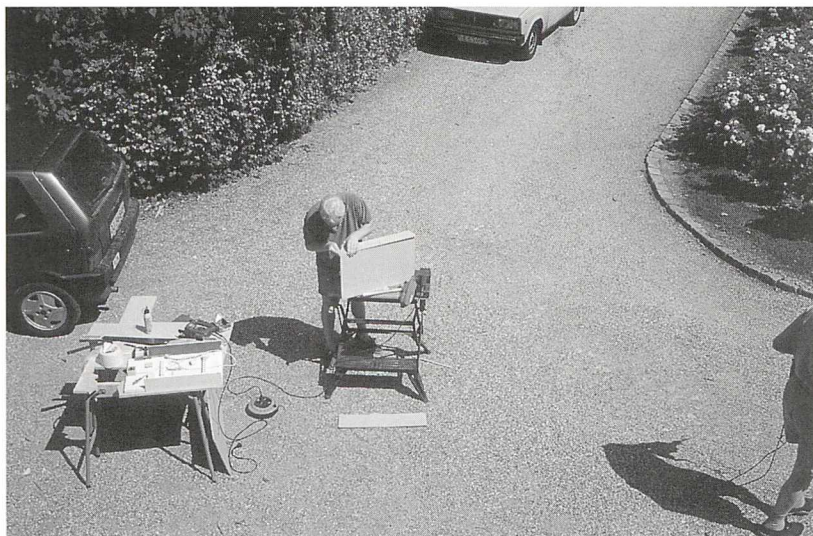
Nævnes skal endelig, at museets leder den 23. november 1994, ved en festlig sammenkomst på Søllerød Rådhus, fik overrakt Søllerød Kommunes Kulturpris 1994. Borgmester Erik Fabrin motiverede overrækkelsen og modtageren replicerede.

LOKALER

Pladsmangel

Museet på Mothsgården har fremdeles pladsmangel. Udstillingslokalerne, der er fortræffelige som udstillingslokaler med deres intimitet og mange muligheder, kan i praksis ikke samtidig rumme både en permanent udstilling og give plads til nogenlunde fyldige særudstillinger (sådan som det har været sædvanen de seneste år). Og konflikten bliver i de kommende år tydeligere efterhånden som den permanente videreudvikles. Desuden er det et klart problem, at ved populære udstillinger må nogle gæster gå med

»Sommerværkstedet« på forpladsen
foran museet i juli
1994.

uforrettet sag, når der allerede er overfyldt i week-end'en, mens en del af de, der er kommet ind ikke kan se noget i trængslen. I kontorbygningen er det ikke stort bedre. Lokalerne er svært hyggelige, med deres ca. 300 år på bagen, men når alle er til stede, er der ganske enkelt for få egentlige arbejdspladser. I det daglige er det også kompliceret, at husets eneste nogenlunde rummelige lokale skal tjene både til mødelokale, frokoststue, bibliotek, sagsarkiv, modtagerum og arbejdslokale. Desuden skæmmes Mothsgårdens gamle køkken af de dér indrettede tre arbejdspladser. Der-til kommer, at et værksted er et stort savn. Om sommeren kan man i et vist omfang udføre f.eks. udstillingsarbejde udendørs – men om vinteren, og i regnvejr?

I årets løb har man arbejdet med tanken om at samle alle aktiviteter (Vedbækfund, Byhistorisk Arkiv og museet) i én bygning, nemlig »den gule kro«, der er nærmeste nabo til Gl. Holtegård. Men tanken kunne ikke gennemføres. Belært af erfaringerne med myndighedsbehandlingen forud for opførelsen af det lille tag over kaproningsbåden, og i lyset af udgifterne, er planerne om opførelse af en ny længe til Mothsgården stillet i bero. I stedet arbejdes på at erstatte de nuværende ret primitive udhuse ved Mothsgården med en bedre bygning, der skulle rumme et egentligt værksted og materiellager, foruden de nødvendige gartnerredskaber og affaldsbeholdere.

Som en sikkerhedsforanstaltning fik Mothsgården i 1994 installeret kraftig udvendig belysning af facaderne, aktiveret ved bevægelsesfølere.

Flere bøger

1994 har været præget af en del engagementer udenfor museets »vægge«. I foråret redigerede Niels Peter Stilling i samarbejde med Bjarne Håkanson bogen *Biograferne i Søllerød 1919-1994* i anledning af Reprisen's 75-års jubilæum. En væsentlig del af bogen blev skrevet af Jens Henrik Tiemroth fra Byhistorisk Arkiv. I efteråret skrev Niels Peter Stilling hovedkapitlet i bogen *Billige boliger i Søllerød kommune*, om Buskehøj-bebyggelsen i Gl. Holte. Samtidig har både Jens Johansen og Niels Peter Stilling medvirket ved det store tobindsværk om *Strandvejen før og nu*, som *Bo Bramsen* er hovedredaktør af. Niels Peter Stilling har skrevet om strækningen fra Strandmøllen til Strandridergården – en væsentlig del af værket. Jens Johansen har tegnet alle nytegnede kort til bogen og læst kritisk korrektur på både brød- og billedtekst samt leveret enkelte billeder til værket, der i øvrigt er rigt illustreret med fotos fra Byhistorisk Arkivs samlinger. Bogen forventes udgivet i sommeren 1995.

Bronzemonumenter

Nationalmuseet udbad sig i foråret en oversigt over *bronzemonumenter* og kunstværker i offentlig eje over hele landet (også omfattende værker af andre metaller). Museet foretog, ved Niels Peter Stilling og Peter M.M.Christensen, denne registrering for Søllerød Kommunes område. Der viste sig at være et overraskende stort antal, nemlig 83, heraf 16 som udsmykninger af gravsteder på Søllerød og Vedbæk kirkegårde.

*Gravsteder på
Søllerød kirkegård*

I sensommeren foretoges desuden en revisions-registrering af *bevaringsværdige gravsteder på Søllerød kirkegård* som en opfølgning af den oprindelige i 1989. Anledningen var, at kirkegårdens ejer, kommunen, efter flere års tøven, nu ønskede at gå ind i beslutning om bevaring af udvalgte gravsteder. Revisionen viste sig at være meget nyttig, ikke mindst set i lyset af de erfaringer, som museets medarbejdere har indvundet ved registreringen af gravminder i Københavns Amt for Københavns Amtsmuseumsråd i 1991 (jfr. Søllerødbogen 1992, s. 190).

Kulturslangen

I Søllerød har forberedelserne til *Kulturby 96* (i nogle sammenhænge mere præcist beskrevet som »Kontorby 96«) affødt et særlig lokalt Søllerød-initiativ: *Kulturslangen*. Initiativet hæfter kulturhistorie og kulturmindestmærker sammen langs den lange dal, der bevæger sig fra Næsseslottet til Vedbæk (og hvori både Vejlesø, Søllerød Sø og Kikhanerenden findes). Museet deltager både i koordinering og i enkeltprojekter.

*Københavns
Amtsmuseumsråd*

Engagementet i *Københavns Amtsmuseumsråd* er fortsat – med Niels Peter Stilling som medlem af rådet og med to halvtidsansatte medarbejdere (Peter Sørenius og Jens Johansen) placeret med tjenestedsted i Søllerød Museum. Disse har bl.a. fortsat registreringen af bevaringsværdige bygninger og miljøer i Amtet, er »rykket ud« til hastende sager i flere

Rejser

tilfælde, har kommenteret lokalplaner og har deltaget i visse forberedelser til Amtsmuseumsrådets deltagelse i Kulturby 96. Som en udløber af dette arbejde, er Peter Sørenius for Vallensbæk kommune i færd med at skrive denne kommunes nyeste historie.

Det skal endelig også nævnes, at museet med Jens Bruhn som initiativtager, i 1994 indledte et hel ny musealt projekt, der forhåbentlig bliver til en fremtidig tradition, nemlig en årlig kulturel rejse. Fra den 25. til 30.3.1994 stod museet ved Jens Bruhn som arrangør af en vellykket rejse til Prag. En tilsvarende rejse i foråret 1995 er planlagt at skulle gå til det sydlige Polen.

Tilbage står at takke for den interesse for Søllerød Museum, som både det store besøgstal og den kulturhistoriske aktivitet og bevidsthed på Søllerøddeggen er vidnesbyrd om.

Vedbækfundene

Beretning 1994

Af Bente Jønsson

Jubilæum

Vedbækfundene fejrede i 1994 10 års udstillingsjubilæum på Gl. Holtegård. Historien om Vedbækfundene begyndte dog allerede i midten af 1970'erne med det tværvideenskabelige forskningsprojekt omkring de sensationelle fund af jægerfolkets grav- og bopladser i Maglemosen bag Vedbæk by.

Vedbækprojektets resultater var så spændende, at ideen opstod om at skabe Danmarks første arkæologiske specialmuseum. Med Søllerød Museum som drivkraft, samt velvilje fra Søllerød Kommune blev det muligt at indrette en af bygningerne på Gl. Holtegård til formålet, og i foråret 1984 åbnede den permanente udstilling »Vedbækfundene – et jægerfolk for 7000 år siden«.

Vedbækfundene har, med sin utraditionelle udstillingsform, været til inspiration og glæde for såvel fagfolk som de omkring 200.000 gæster, der har besøgt museet gennem de forløbne 10 år, heriblandt vort lands arkæologiinteresserede regent Dronning Margrethe samt Prins Henrik og Dronning Ingrid.

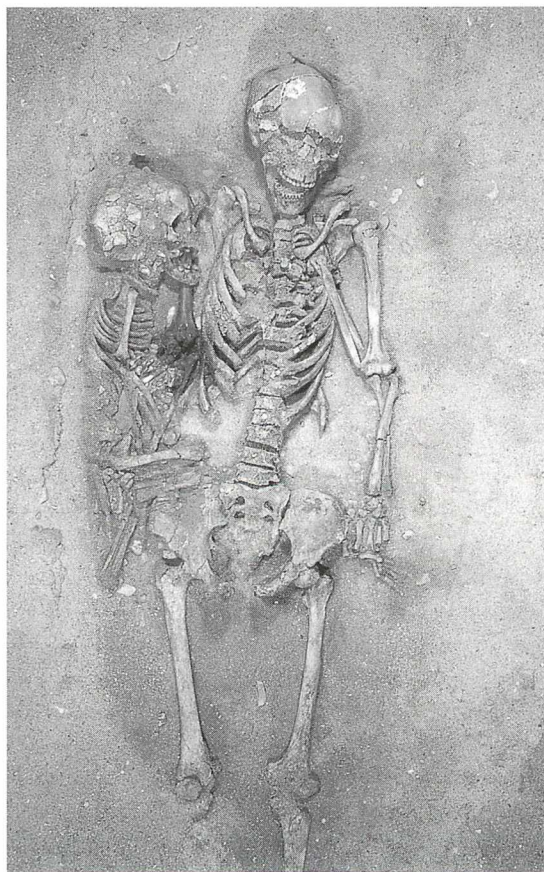
Kombinationen af et spændende arkæologisk fund præsenteret i en unik udstilling, gør Vedbækfundene til noget særligt. Der er næppe noget dansk leksikon eller nogen historiebog, hvor Vedbækfundene ikke er nævnt. Ligeledes er Vedbækfundene nævnt i internationale historiske opslagsværker, og præsenteret i magasiner i både ind- og udland. F.eks. blev Vedbækfundene som nævnt i årsberetningen i Søllerødbogen 1992 (s.198) omtalt i British Airways månedsblad »High life« i artiklen »Going back in time«. Her blev Vedbækfundene placeret i en liste over »verdens bedste museer«. Den verdensomspændende tv-kanal »Discovery« har ligeledes fortalt om jægersamfundene ved Øresunds kyst. Indenfor Europas grænser har Vedbækfundene været præsenteret i en større fjernsynsserie om »Østersøens historie«, og så selvfølgelig i Danmark, hvor foreløbig sidste deltagelse har været i den store nye skolevideoserie »Danskernes Historie« produceret af DR-TV-1, Munksgaards Forlag og Undervisningsministeriet.

International opmærksomhed

Der var således nok at fejre, da Vedbækfundene i maj holdt jubilæumskomsammen. For yderligere at markere begivenheden udgav Søllerød Museum bogen: »Stenalderjægerne i Vedbæk«, skrevet af Bente Jønsson, og viste særudstillingen: »Grave, mennesker og hunde«. Her præsenteredes to fund fra Jylland: En dreng begravet med sine flintknive og en hundebegravelse, begge fundet ved udgravningen af en stenalderboplads ved Kolindsund på Djursland. Fundene var venligst udlånt af Djursland Museum. Yderligere vistes de sidste fund fra udgravningerne på Gøngehusvej i Vedbæk foretaget i 1990 af Nationalmuseet. Herfra vistes en dobbeltgrav indeholdende en kvinde og et barn samt en hundebegravelse. Jægerens bedste ven var også her blevet begravet iblandt sine mennesker.

*Nyeste Vedbækfund
på Museet*

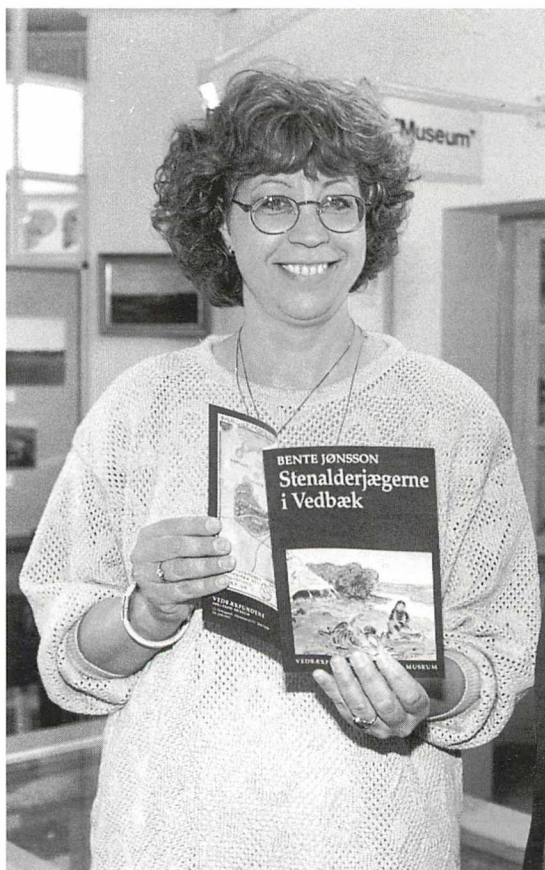
Glædeligvis er det lykkedes museet at inddrage de to meget spændende grave fra Gøngehusvej i den permanente udstilling: I dobbeltgraven hviler

Den spændende dobbeltgrav, der nu kan ses på museet. Den blev fundet i 1990 i forbindelse med de arkæologiske udgravninger ved Hotel Marina. For 7000 år siden var stedet rammen om stenalderjægerens dagligdag.

en 40-årig kvinde og et barn på omkring 5 år. Begge rigt pyntet med smykker og andet udstyr. Det fremgår, at kvinden har haft et alvorligt kraniebrud efter et slag i baghovedet. Læsionen er helet og kvinden er således ikke død af det kraftige slag, men har levet mindst et halvt år efter kraniebruddet. Men hun har nok lidt meget af hovedpine, og har måske haft nedsat syn og hørelse. Barnet har fået en del smykker og amuletter med sig, bestående af tænder fra kronhjort, vildsvin, elg, urokse og bjørn. Desuden findes i graven knogler af rådyr samt et fuglenæb fra en lappedykker. De mange gravgaver må tillægges en symbolsk kultisk betydning, som vi idag ikke kender til, men som kunne vidne om jægerfolkets stærke samhørighed med den omgivende natur.

Museets anden nyerehvervelse – hundebegravelsen – viser hvilken værdifuld og værdsat hjælper dette ældste tamdyr var for stenalderjægerne

Bente Jønsson ved præsentationen af jubilæumsbogen i maj 1994 ved museets 10-årsdag.

succesrige jagtture. Det har været helt naturligt for jægerfolket at gravlægge den gode jagtkammerat side om side med mennesket.

Værksteder for børn

Maj måned bød også som vanligt på et tilbud om arbejdende værksteder for skole- og fritidshjemsbørnene. Under vejledning af flintsmedene Mikkel Sørensen og Lykke Johansen fremstillede børnene knive og pilespidser. Derfra gik turen til træværkstedet og Pernille Foss: ved hjælp af flintkniven fremstilledes pileskafter til flintpilene i træværkstedet. Børnene fortsatte herefter til madværkstedet, hvor der skulle laves fiskesuppe sammen med Susan Dall Mahler. Men først skulle fiskene renses, og dertil var flintkniven uundværlig. Værkstedsaktiviteterne sluttede i skindværkstedet hos Tove Woller, hvor der skulle sys en skindpung af sælskind og senetråd. Dagen endte med et besøg i udstillingen, og det var småfolk iført fjer, skindpung og flintkniv i bæltet, der gik på opdagelse i udstillingen, og med kendermine diskuterede stenalderjægerens arbejdsteknik.

Fr. VII på rejse

Sidste års velbesøgte særudstilling »Frederik VII – arkæolog i Søllerød« blev, i en lidt ændret form, vist på Nationalmuseet i foråret 1994. Udstillingen blev i den forbindelse præsenteret i en artikel af Bente Jønsson i museets blad »Nyt fra Nationalmuseet«.

Efterårsudstilling

I efteråret 1994 arrangerede Vedbækfundene den lille særudstilling »Danmarkshistorien i Vestskoven«. Udstillingen præsenterede otte tavler med kultur- og naturhistoriske informationer, der er opstillet i området Ledøje, Vridsløsemagle, Herstedvester og Risby som led i Københavns Amts og Københavns Amtsmuseumsråds store formidlingsprojekt, om vestegnens udvikling fra jægerstenalder til nutid. I udstillingen, der blev skabt i samarbejde med projektets leder amsarkæolog Jens Henrik Jønsson, vistes desuden et udvalg af de originale genstande, der er anvendt som illustrationer på tavlerne.

Lærerkursus

Museets faste lærerkursus var i år udvidet således, at også medarbejdere i kommunens skolefritidsordninger og børnehaver kunne deltage. Dette viste sig at være en stor succes med mange deltagere. Kurset var fordelt over tre dage, og under instruktion af Jens Bruhn og Bente Jønsson indledtes med en tur i Maglemosen med besøg på de kendte stenalderlokaliteter, hvorefter der fortsattes på Vedbækfundene med gennemgang af udstillingen og dens muligheder ved besøg af henholdsvis børnehaver og skoleklasser.

Planlægning

I år har der også været arbejdet med planlægningen af museets store særudstilling »Øresund – kulturelt bindeled i jægerstenalderen«, der bliver præsenteret i sensommeren 1996 i samarbejde med Nationalmuseet og svenske og danske museer i Øresundsregionen. I skrivende stund håber

vi på et både indholdsmæssigt og økonomisk samarbejde med Foreningen Norden og A/S Øresundsforbindelsen. Dertil kommer, at udstillingen formentlig lanceres som et Kulturbymuseum-projekt.

Personale

Vedbækfundenes personale består fortsat af museumsassistent Ulla Birkved, museumspædagog Jens Bruhn og daglig leder Bente Jønsson. Til varetagelse af publikumsformidlingen på weekend og helligdage har i år været ansat studentermedhjælperne Cecilie Krause, Anna-Katrin Matras, Ulla Wagner Smith og Pernille Foss. Sidstnævnte har også deltaget i museets arbejdende værksteder sammen med stud.mag.'erne Tove Woller, Susan Dall Mahler, Mikkel Sørensen og mag.art. Lykke Johansen.

Et Apropos i Politiken

Museet har i år haft 13.516 besøgende, heriblandt en gæst fra Birkerød, Vibeke Leth, der i *Politiken* den 6.11 1994 skrev følgende lille »Apropos«, som passende kan afslutte årets beretning om Vedbækfundene:

»Når man kommer ind på det lille gode museum med Vedbækfundene i Gl. Holte, hører man den fredelige lyd af en af vore forfædre, der hugger brænde eller fælder et træ. Gøgen kukker, og fuglene synger, og efterhånden som man passerer gennem udstillingen, mødes man af andre lyde fra jægerfolket for 7.000 år siden. Resultatet er, at der falder en herlig fred over en. Også den unge kustode indrømmer, at hun nyder stemningen, selv om hun oplever den hver dag«.

Byhistorisk Arkiv for Søllerød Kommune

Beretning 1994

Af Jens Henrik Tiemroth

Byhistorisk Arkiv har i årets løb modtaget 1.281 henvendelser fra borgere inden og uden for kommunen og fra de kommunale forvaltninger og institutioner. På forskellig vis afspejler disse henvendelser en levende interesse for Søllerød kommune og dens fortid, og det samme gælder naturligvis for de mange afleveringer til arkivet. I årets løb er der således foretaget 115 journaliseringer.

Arkivsager

I arkivjargon kan tilvæksten for 1994 opgøres således:

Personarkiver: 17

Foreningsarkiver: 12

Erbvervsarkiver: 5

Kommunale forvaltninger og institutioner: 7

Institutioner uden for kommunen: 2

Samlinger: 8

Dvs. ialt 51 arkivfunds

Fotos: 7 albums samt 575 enkeltfotos

Film og video: 1 bånd

Lydbånd: 1

Malerier, stik og tegninger: 35

Plakater og plancher: 32

Kort og bygningstegninger: 21

Hertil kommer en ikke-opgjort vækst i bogbestanden og i samlingen af småtryk.

Bag disse arkivbetegnelser gemmer sig meget materiale, der kan kaste lys over mange sider af Søllerøds historie. I det følgende kan der kun gives smagsprøver, der er udvalgt i den hensigt at dække et meget langt tidsforløb.

Roskildebispens Jordebog

Ældst er Roskildebispens Jordebog fra 1370'erne, der opregner bispesædets ejendomme og de ydelser i form af penge eller naturalier, som

fæsteren af en gård eller et hus årligt skulle svare bispen. I denne oversigt stifter vi for første gang ad dokumentarisk vej bekendtskab med en række Søllerødlokaliteter. Der er tale om et pergamenthåndskrift, hvis hovedstykke ligger i Uppsala Universitetsbibliotek, og arkivet har erhvervet fotooptagelser af de sider, som vedrører vores område, via vores kolleger i Lyngby-Taarbæk kommune.

Kirkegodset blev ved reformationen i 1536 forvandlet til krongods, og fra middelalderens gejstlige skatteopkrævning skal vi nu 250 år frem til prinsesseskolerne i Søllerød kommune. De blev oprettet i 1721 med en i Søllerød by, en i Trørød og en i Nærum. Vi kender ikke deres nøjagtige udseende, men arkivet har nu modtaget en rekonstruktionsplan, udarbejdet af arkitekt Erik Nilsson, der i en årrække har boet ved Søllerød Sø i Søbækkehuset, som formentlig netop er Søllerøds Prinsesseskole. Om disse skoler, der ikke var opdragelsesanstalter for prinsesser, hvad navnet måske kunne forlede nogen til at tro, men derimod begyndelsen til Søllerød sogns offentlige skolevæsen, kan læses i Ingrid Markussens store artikel i Søllerødbogen 1971.

Kronens bøndergods overgik med landboreformerne til selveje (arvefæste) i anden halvdel af 1700-tallet. Hermed begyndte den lange periode, hvor bønderne etablerede sig som en magtfaktor i det danske samfund, først økonomisk, men efterhånden også politisk og kulturelt. Som grundejere kunne bønderne omkring 1800 tage del i det spirende lokale selvstyre, samtidig med at de som en konsekvens af de nye jordfordelinger, udskiftningen, begyndte at flytte deres gårde ud fra den sluttede landsby. Herved kunne der også blive plads til den hastigt voksende husmands- og arbejderbefolkning, som i reformperioden var blevet landbosamfundets absolutte tabere i kampen om jordressourcerne, men som nu i mange tilfælde kunne flytte ind i de gamle gårdbygninger. Takket være en aflevering af fotos og dokumenter kan et sådant forløb nu påvises omkring den i 1854 udflyttede Langkærgård i Gl. Holte. Giveren af det værdifulde materiale er Eva Hansen Andersen, Vedbæk, gift med et barnebarn af den karetmager, som i 1880 erhvervede de gamle gårdbygninger ved Øverødvej, der i en del år forinden havde været lejet ud til anden håndværkervirksomhed. Den dag i dag huser den oprindelige Langkærgård et snedker- og tømrerfirma.

Den ene af karetmagerens sønner nedsatte sig som smed og blikkenslager i Vedbæk, hvor helårsbyggeriet bl.a. blev stimuleret af Kystbanens åbning i 1897. I dag driver hans barnebarn, fjerde generation af håndværkerfamilien i Søllerød kommune, familieforetaget videre. Denne Vedbæk-virksomhed må ikke forveksles med det andet og endnu ældre fami-

Prinsesseskole

*Langkærgård i
Gl. Holte*

Smed i Vedbæk

Jens Andersen og
Boline på Lang-
kærgård i Gl. Holte
omkring 1915.

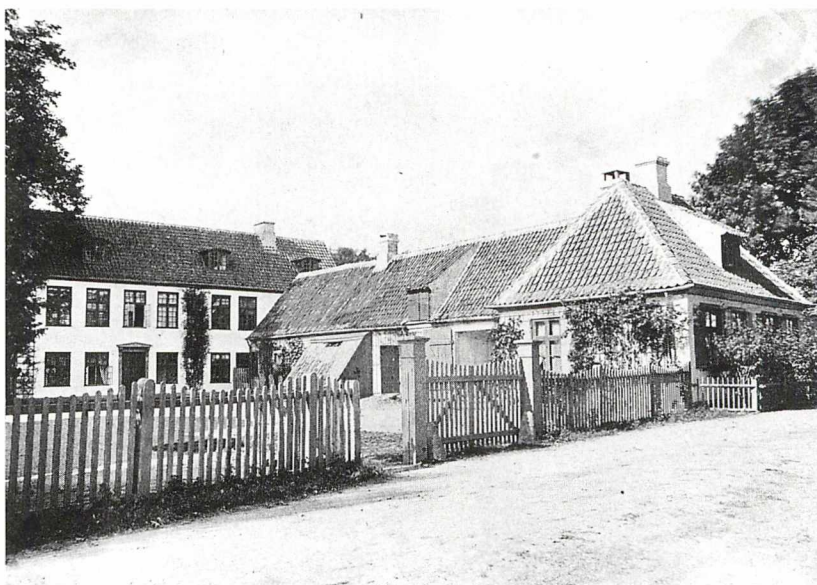
lieforetagende Andersen, hvis grundlægger var Johannes Sjødahl Andersen, en skræddersøn fra Nærum, der i 1866 nedsatte sig som smed i Vedbæk. Hvor Hotel Marina nu har parkeringsplads, byggede han en smedie og senere en købmandsbutik. Af Vedbæks lokalhistoriske ildsjæl, hans barnebarn, Svend Otto Andersen, har arkivet nu bl.a. modtaget fotos, ejendomspapirer, og en regnskabsbog tilbage til 1880'erne.

Også om Vedbæks øvrige grundbesiddere i 1800-tallet, fiskerne og den nye gruppe af velhavende københavnere med store sommervillaer og landsteder langs kysten, har vi i årets løb modtaget værdifuldt materiale. Det samme gælder for en mindre tømrervirksomhed i Trørød lige efter århundredskiftet.

Den bymæssige udvikling fulgte de store hovedfærdselsårer fra hovedstanden langs Øresundskysten og i den vestlige del af kommunen omkring Nordbanen og Kongevejen. Senest kom udviklingen til midtsognet, og da husmændene og landarbejderne i Gl. Holte som nævnt var blevet de store tabere i kampen om de lokale ressourcer ved landboreformerne, bevarede bykernen her sit præg af landbosamfund med beskedne indtægter helt op til 1960erne. Takket være endnu en omfattende aflevering til arkivet kan vi her komme tæt på en arbejdsmandsfamilie i Gl. Holtegade i hverdag og fest gennem tre generationer. Familien var aktiv såvel i socialdemokratiet som i afholdsbevægelsen. Giveren er Birgit Djælund af familiens fjerde generation. Hendes farfar erhvervede i 1922 en grund »langt ude« (altså

*Arbejdsmandsfamilie
i Gl. Holte*

Sølyst, i dag Vedbæk Strandvej 321, som det så ud omkring 1880. Bygningerne er fra omkring 1770. Forrest det senere meget ombyggede, men endnu eksisterende port- og staldhus. Bagved ses den herregårdslignende hovedbygning, som blev nedrevet omkring 1900.

Købmanden i Søllerød

set fra Gl. Holte) på Øverødvej 187, hvor først han selv og siden hans søn byggede huse. Sønnen skiftede efternavnet Nielsen ud med Djælund, blev mekaniker og senere varmemester ved det nye lejlighedskompleks Dronninggården i Holte.

Et par år senere, i 1941, etablerede en ung købmand og brændselshandler ved navn Poul Rasmussen, født i Snese i Sydsjælland, sig i Søllerød by i det hus ved Søllerødvej, hvor der nu er ejendomsmæglervirksomhed. De første år drev han dog butikken ved bestyrer. Da Søllerød Park blev bygget, startede han i 1955 den stadig eksisterende købmandsforretning på Vangebovej. Takket være en række fotos, udlånt af Poul Rasmussens datter og affotograferet i arkivet, er vi nu i stand til at dokumentere mange sider af udviklingen inden for denne forretningstype i den periode, hvor den økonomiske og befolkningsmæssige udvikling ændrede forholdet mellem land og by, og hvor »Parcelhus-Danmark« tog form. Om det offentlige og private byggeri i kommunen i denne periode har vi modtaget en række sager fra arkitekt Jørgen Glahns nu nedlagte tegnestue i Lyngby.

En anden side af den opløsning af traditionelle byområder og landsbymiljøer, som fandt sted i disse år, var udbredelsen af en ny bymæssig livsstil. Hertil hører homoseksuelle bofællesskaber, og arkivet har modtaget et fotoalbum fra et sådant hjem i en villa i Holte, etableret på et tidspunkt, hvor noget sådant, som givern da også gjorde opmærksom på, bestemt ikke var uden sociale omkostninger.

Kømand Poul Rasmussen i det nye supermarked ved Søllerød Park i 1955. Som butiksfremstilling var supermarkedet dengang ganske ny her i landet.

Besættelsestiden

Et andet tegn på en ændret livsstil var, at folk omkring 1970 var holdt op med at gå med hat. Dette år lukkede Dansk Hattefabrik i Skodsborg, etableret i 1913 og længe den betydeligste virksomhed i området. Herom kan læses i Søllerødbogen 1992, hvor der i særlig grad er redegjort for hattearbejdernes forhold. Arkivet har nu modtaget en aflevering fra Torben Senn, søn af fabrikkens sidste administrative direktør Bjarne Senn, der var tilknyttet Dansk Hattefabrik A/S siden 1922 (jfr. også beretning fra museet, s. 132). Udover at belyse mange sider af virksomheden indeholder afleveringen materiale af mere privat karakter, bl.a. en række aviser og blade (også illegale) fra besættelsestiden samt en dagbog fra de sidste dage før befrielsen i maj 1945.

Den 5. maj 1995 er det 50 års dagen for Danmarks befrielse, en begivenhed, der bl.a. bliver fejret med en bogudgivelse og en udstilling på Søllerød Museum. I den anledning har arkivet og dets frivillige medarbejdere foretaget en særlig målrettet indsamling. Blandt andet værdifuldt materiale, som allerede nu kunne fortjene en nærmere omtale, kan nævnes en helt enestående samling fotos fra villaen Breidablik på Vejlesøvej i Holte, hvor »de sorte spejdere«, Nationalsocialistisk Ungdom (NSU) holdt til, og hvorfra mange tog til østfronten for at kæmpe på tysk side. Ikke mindst fordi vi nu også er i stand til at dokumentere dette aspekt af besættelsestidens historie via fotos og en personlig beretning, får både bogudgivelsen og museumsudstillingen titlen »Søllerød i sort og hvidt«.

Nej til Atomvåben

Mens krigen var slut i Europa den 8. maj 1945, kapitulerede Japan først

den 15. august, efter at amerikanerne havde kastet to atombomber over storbyerne Hiroshima og Nagasaki. Både de umiddelbare følger og eftervirkningerne var forfærdelige. Bomben forandrede verden, som det er blevet sagt, og vi har siden på godt og ondt levet i atomteknikkens skygge og i en stigende erkendelse af, at de store problemer i vor tid må ses i globalt perspektiv. Til belysning af dette aspekt af lokalhistorien er det derfor værdifuldt, at Lyngby-Søllerød lokalgruppe af organisationen Nej Til Atomvåben har overladt en del materiale til Byhistorisk Arkiv. På den anden side aktualiserer netop denne aflevering det arkivtekniske spørgsmål, hvorledes man på lokalt plan skal behandle afleveringer fra amts- eller landsdækkende organisationer. I en tid med relativt faldende ressourcer til registrering og opmagasinering er en prioritering af opgaverne stadig mere påkrævet.

Årets tilvækst i Byhistorisk Arkiv spænder således fra 1370'erne til 1990, fra middelalderkirkens skatteoprævninger til såkaldt almindelige, moderne menneskers tro på, at det er indsatsen værd at organisere sig frivilligt i kampen mod atomvåben.

Personale

Til ordening og registrering af dette materiale med henblik på tilgængeliggørelse, og til løsning af disse og arkivets andre opgaver, har det faste personale, bestående af arkivaren og af arkivsekretær Anne-Lise Høck ikke slået til. Hver på deres område har kontorassistent Edith Andersen, grafiker Grazyna Schindler og historiker Morten Trommer ydet en indsats, som vil blive svær at undvære i fremtiden, og hertil kommer den bistand, som vi har haft af arkivets frivillige medarbejdere. Billedregistreringen er atter i år bragt et godt stykke videre af Jørgen V. Jensen, men foregår desværre endnu manuelt. Til gengæld indtastes tilføjelser og ajourføringen af Søllerød bibliografien på computer. Dette store arbejde udføres på arkivets læsesal af J.B.Friis-Hansen, der også udarbejdede den første bibliografi over Søllerødlitteraturen i 1968. De sofistikerede, moderne hjælpemidler, som vi i stadig højere grad kan betjene os af, gør os på længere sigt i stand til at yde en stadig bedre service inden for området. Endelig skal fremhæves, at Jørgen Berg sammen med Jens Bruhn på det nærmeste har støvsuget landet for materiale om Søllerød Kommune under besættelsen og befrielsen. Resultatet vil som nævnt kunne besees i bog- og udstillingsform i foråret 1995.

Velkommen til Søllerød

I 1992 udarbejdede Søllerød Museum på kommunens vegne en smuk guide for borgere og gæster: *Velkommen til Søllerød*. Allerede i 1994 var oplaget »udsolgt«. Byhistorisk Arkiv fik overdraget opgaven med revidering og ny annoncetegning af guiden. 2. udgave blev herefter husstandsomdelt i juni 1994.

Historisk-topografisk Selskab i 1994

Beretning

Af Erik Helmer Pedersen

*Kontakten med
medlemmerne*

Sidste års beretning sluttedes med en konstatering af, at 1993 havde været et omtankens år for vort selskab. Det ledte frem til, at 1994 måtte blive præget af handling, af udadrettede aktiviteter. Holdt det nu stik?

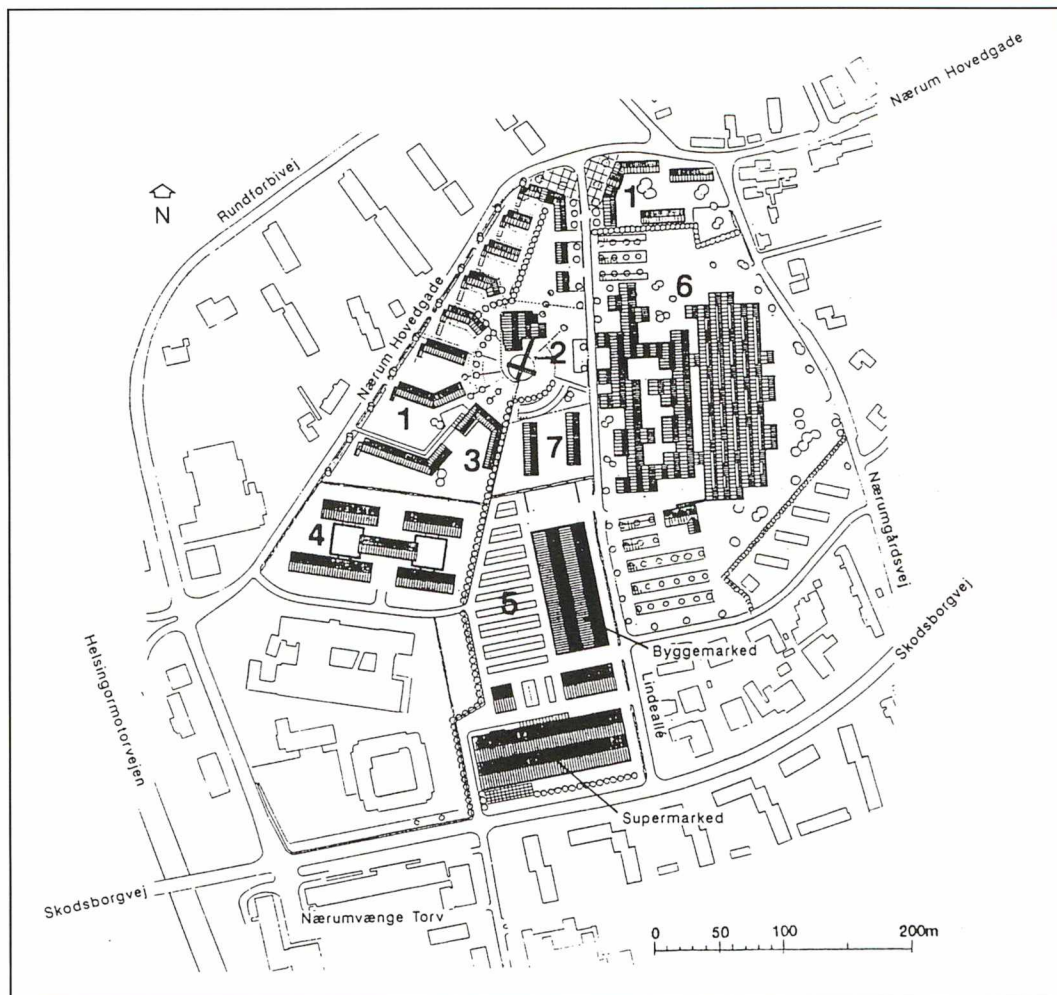
Ja, til en vis grad, forekommer det i hvert fald undertegnede. I virkeligheden kan man sige, at den livlige medlemsdebat på generalforsamlingen i juni 1993 leverede stof til både tanke og handling. Som mange sikkert vil huske, spurgte vi medlemmerne om tre ting: Om vi skulle følge redaktionens ønske om at give årets Søllerødbog et andet og mere hensigtsmæssigt format. - Om vi evt. skulle ændre Selskabets navn til en såkaldt nuddansk betegnelse. - Og om vi skulle forsøge at komme tættere ind på livet af den kommunale beslutningsproces i bevaringsmæssige spørgsmål? Til det sidste svarede forsamlingen afgjort ja, hvorimod man, som bestyrelsen i øvrigt, stod ret delt på de to andre punkter.

Et nyt format

Bestyrelsen har ved møder i efteråret 1993 og foråret 1994 drøftet disse spørgsmål indgående. Som nævnt i sidste årsberetning blev det besluttet at ændre Søllerødbogens format. Udover den formentlige besparelse ved at gå over til et nyt format gik argumentationen herfor ud på, at det ville betyde en forbedret billedredaktion.

Man kan trygt sige, at Søllerødbogen 1994 bekræfter sidstnævnte opfattelse. Omslaget prydes af Eckersbergs maleri af Strandmøllen omkring 1822. Inde i bogen følger det ene billedmæssige scoop det andet, og teksten lader os opleve en meget fornem billedsamling. Det føles som at blade i selve historiens bog om Søllerød gennem de sidste 250 år, når man lader øjnene glide hen over siderne.

Nærum med dens omgivelser er den centrale skueplads for de begivenheder og personer, forfatterne og redaktionen lader passere revy: Landmåler H. E. von Dagenboldt tegner smukke kort over bondejordens udskiftning 1771, papirfabrikant og gårdejer J. C. Drewsen afholder plovkonkurrence på Strandmøllen i 1820, den norske komponist Edvard Grieg, ledsaget af sin Nina, skriver sin verdensberømte klaverkoncert under et sommerophold på Mothsgården 1868, blomsterkummen foran

I et debatoplæg fra januar 1995 vistes denne hovedide til anvendelse af Brül & Kjærs arealer i Nærum. 1: Boliger, 2: »Rotunden«, 3: Daginstitution, 4: Nyt erhverv, 5: Forretninger, 6: Brül & Kjærs fortsatte virksomhed (med tilbygninger), 7: Eksisterende boliger. Ideen er fortsat under debat.

Søllerød Museum forvandles for vore øjne til en kopi af en døbefont fra Skt. Bendts kirke i Ringsted, og endelig kigger vi indenfor i Næruns gamle skole i 1930'erne og i 1960'ernes moderne bebyggelse Egevang Syd. Desuden er der med kyndig hånd sakset i Københavns Amts Avis 1894.

Vemodigt er det læse to smukke nekrologer over to markante skikkelser

inden for moderne lokalhistorie, fhv. museumsinspektør Nina Fabricius og lokalhistorikeren Hans Thueslev. Men Søllerødbogen 1994 slutter fortrøstningsfuldt med et kildevæld af oplysninger om igangværende og fremtidige aktiviteter.

Søllerødbogens nye format er dermed en kendsgerning, og vi håber, at medlemmerne trods det populære kvadratiske format, der karakteriserede årbogen mellem 1970 og 1993, vil tage vel imod det nye bogformat.

Vor identitet

Selskabet har ikke skiftet navn. Spørgsmålet er udskudt indtil videre. Men det nok så interessante spørgsmål om vor identitet er blevet besvaret med en vedtagelse i bestyrelsen om dens centrale arbejdsgrundlag. Vi har ikke foretaget en egentlig prioritering af vort historiske og topografiske arbejdsområde, men fastslået, at vi ikke opfatter os selv som en art forskønnelsesforening. Det betyder med andre ord, at vort bevaringsarbejde hviler på de historiske givne betingelser i miljø og landskab. Det uadventede PR-arbejde er også søgt styrket ved at understrege formandens rolle som talsmand for bestyrelsen. Samarbejdet med de kommunale institutioner på området er ligeledes søgt fæstnet stærkere. Det fremgår bl. a. af Søllerødbogen for 1994, der som titelbladet viser, er udgivet af Selskabet i samarbejde med Søllerød Museum. Endelig har vi nedsat et forretningsudvalg på fire medlemmer: formand, kasserer, sekretær og redaktør, der skal varetage den løbende administration.

Vort ønske om at komme i direkte kontakt med det kommunale planlægningsarbejde er blevet opfyldt på flere områder. På et tidligt tidspunkt er vi blevet informeret om to store projekter: Dels Brül & Kjærs kommende jordafståelse i Nærum og de planer, der foreligger om anvendelsen af de frigjorte arealer, dels om udvidelses- og omdannelsesplanerne for Holte Midtpunkt og det centrale Holte. Vi vil da efter bedste evne forsøge at udnytte de muligheder, vi har fået for at kommunikere med de kommunale myndigheder om vore synspunkter på de bevaringsmæssige værdier i kommunen.

På den ydre front har vi også, omend med vekslende held, søgt at få vore medlemmer i tale. Årets generalforsamling afholdtes med ret stor tilslutning den 9. juni 1994 på Sognegården i Søllerød, der viste sig udmærket egnet som mødelokale. Der blev i henhold til vedtægterne aflagt beretninger fra såvel formand som kasserer. Formandens beretning formede sig mest som en uddybning af nogle af de temaer, der var omtalt i den skriftlige redegørelse. Kassereren fik decharge for sit regnskab, der nok viste et underskud på 32.998 kr., men ikke desto mindre betød en hal-

vering i forhold til forrige år. Desværre var det Inger Madsens sidste regnskab som Selskabets kasserer. Hendes store og professionelle indsats med de mange tal kan ikke påskønnes højt nok. Til alt held fik vi hende erstattet efter en forespørgsel i lokalpressen med en lige så professionel efterfølger, fhv. centerinspektør Hans Hemming Hansen. Som ny 2. suppleant valgtes i stedet for den fraflyttede Kaj Rostvad arkitekt Anders Halse, der dog atter udtrådte ved årsskiftet. Øvrige valg var genvalg.

Generalforsamlingen sluttedes med et foredrag af byplanchef Frank Steen om den såkaldte »Kulturslange«, fællesbetegnelsen for de forhåbentlig mange arrangementer i Søllerød kommune i anledning af »Kulturby 96«. En række grupper af Søllerødborgere med særlig interesse for det lokale kulturliv har i det forløbne år arbejdet ivrigt på at få udformet en række projekter, der i givet fald skal realiseres i løbet af 1996. Selskabet er repræsenteret i flere af disse grupper og vil uden tvivl kunne medvirke til, at en del arrangementer får en passende kulturhistorisk indramning.

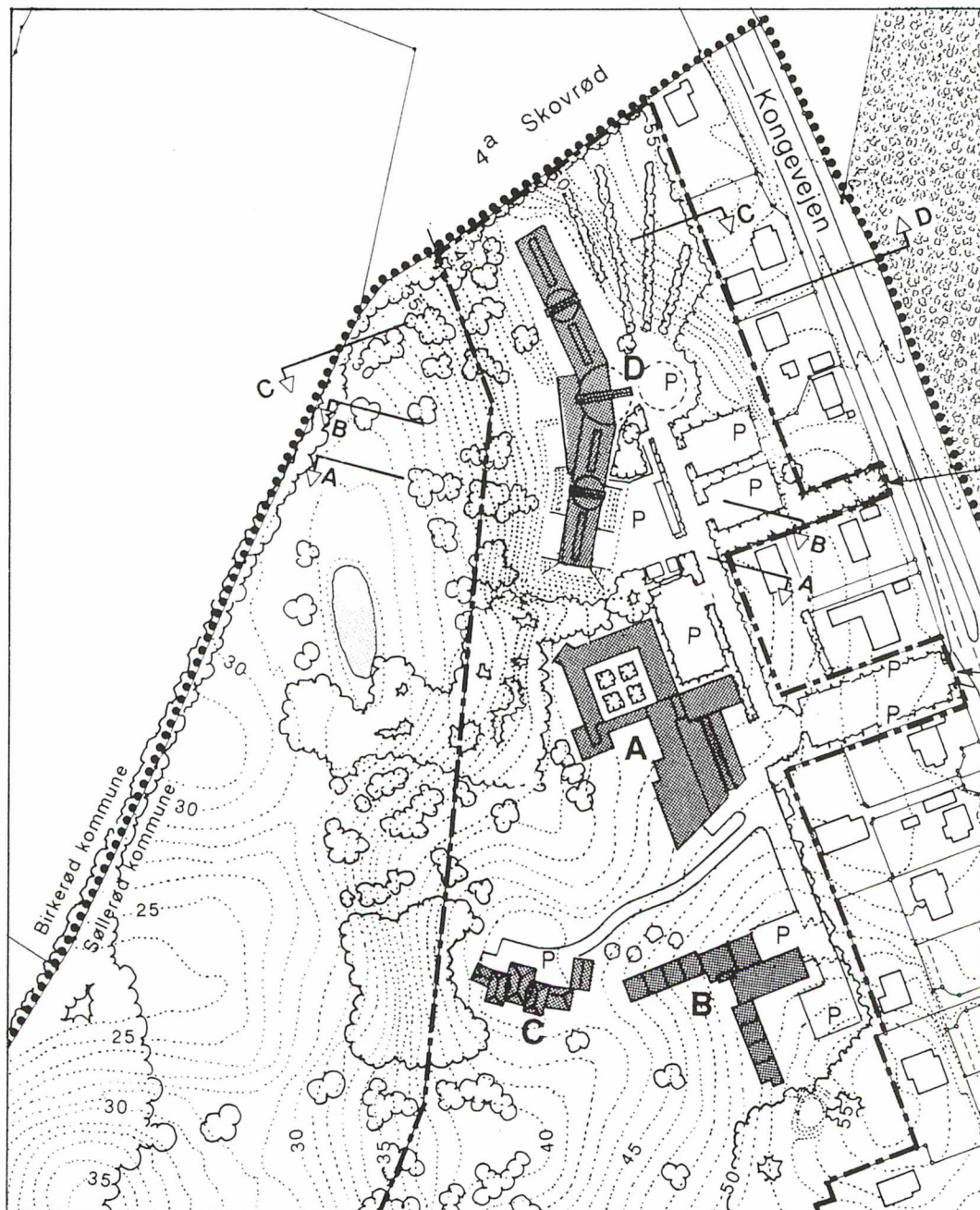
Vekslede fremmøde

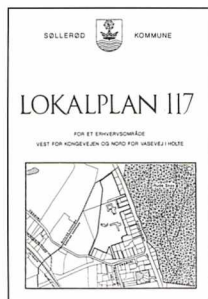
Til rækken af udadvendte aktiviteter kan også føjes årets sensommerudflugt, der efter planen skulle gå til Nationalmuseet i Brede 18. september 1994. Desværre var fremmødet for beskedent til, at tanken lod sig realisere. Bedre held havde vi med en præsentation 8. oktober af det historiske miljø omkring Næsseslottet ved en af vor fornemste eksperter på 17-1800-tallets historie, professor Ole Feldbæk, Københavns Universitet. Det samme kan siges om en 7 km lang vandring den 22. oktober i det natur- og kulturhistoriske interessante miljø i Rude Skovs nordlige del. Her havde vi Tormod Hessel, formand for naboforeningen i Birkerød, som en både kyndig og underholdende vejviser.

De nævnte arrangementer blev annonceret i Søllerød Kommunes aktivitetsannoncer i lokalpressen. Desuden havde vi med god hjælp fra det kommunale biblioteksvæsen og grafiker Grazyna Schindler udsendt et særligt meddelelsesblad »Nyt fra lokalhistorien«, september 1994, der indeholdt en nærmere omtale af disse arrangementer med forslag til forudgående studier i vor lokalhistoriske litteratur. Det er vort håb, at vi dermed har grundlagt en ny tradition, idet det er tanken, at bladet skal udgives 2-3 gange om året og bringe nyt om vore aktiviteter og om andet, der kan tænkes at interessere såvel vore medlemmer som offentligheden i øvrigt. Forhåbentlig opfylder bladet dets dobbelte hensigt: at informere bedre og samtidig hverve nye medlemmer.

Bevaringsarbejdet giver resultater

På det bevaringsmæssige område har formanden for vort bevaringsudvalg Albert Gehrke udarbejdet en oversigt, der i sine hovedtræk skal gengives i det følgende: Ved bedømmelsen af bebyggelsesplanerne må det indgå i

Lokalplan 117 er strengt taget fra 1992, og ISS-hovedbygningen stod færdig i 1994. Den blev tildelt Sollerød Kommunes årlige arkitekturpris den 1. juni 1994. Et forhold, der dog ikke anfægter Selskabets anke over bygningsdominans på netop dette sted.

Et udsnit af den endelige bebyggelsesplan. Den nye bygning ligger ved bogstavet D øverst på tegningen. Dumpedalsfredningen strækker sig fra den stiplede linie til venstre for bygningerne langt ind i Birkerød Kommune mod vest og nord. Med sine 2 høje etager á ca. 4,25 meter er de nye bygninger ret dominerende overfor de fredede områder.

vurderingen, at kommunens bebyggelsesmuligheder er stærkt afgrænsede. Den fremtidige bebyggelse må nødvendigvis medføre et mere tæt byggeri. Det er prisen for at kunne bevare de frie områder. Tendensen viser sig omkring vore gamle og nu udtjente skoler i Nærum, Vedbæk, Øverød og Rundforbi. I de tre første tilfælde er de gamle skolebygninger dog blevet bevaret for eftertiden, men i Nærum og Øverød omgivet af tæt lav bebyggelse på det gamle skoleareal.

Vi har behandlet følgende lokalplaner:

Lokalplan 102 – Ny Skodsborg

Vi frarådede stærkt opførelsen af det store etagebyggeri i områdets sydvestlige del, da det efter vor opfattelse var overdimensioneret i forhold til omgivelserne. Vor kritik blev kun i meget begrænset omfang taget til følge, men vi arbejder stadig på at sikre de smukke træer i kanten af byggeriet.

Lokalplan 117 – ISS

Her har vort selskab været stærkt engageret, fordi forslaget brød med den hidtil gældende praksis for bebyggelse i kommunen: Her skulle pludseligt bygges et højt og massivt kontorhus helt ud til kanten af de åbne strækninger, til ubodelig skade for de omgivende frie arealer og dermed det grønne præg, der ellers kendetegner vor kommune. Der blev dog heldigvis foretaget nogle justeringer, bl.a. en sænkning af bygningen samt en forstærkning af en eksisterende skærmende beplantning, som ellers skulle have været fjernet. Det gik med andre ord ikke så slemt som frygtet, men vi er bange for at tendensen fra både Skodsborgbyggeriet og det store kontorhus syd for Lollikhus vil gentage sig i fremtidens virksomhedsbyggeri i kommunen.

Endelig har vi behandlet og kommenteret detaljer i Lokalplan 120 for *Skovlyport*, lokalplan 121 vedr. *Facadegrunde langs Kongevejen* og lokalplan 123 vedr. *Marievej/Larsensvej i Vedbæk*.

Med den givne anledning har bestyrelsen i øvrigt ønsket at markere sig stærkere i offentligheden uden samtidig at sætte det gode samarbejde med kommunens Tekniske Forvaltning over styr. Til at varetage de bevaringsmæssige interesser i kommunen har vi et godt udgangspunkt i de fastlagte fredninger, i Kommuneplanen samt Kommuneatlas Sollerød. Men vi vil gerne have vore medborgere til at øve en personlig indsats på det bevaringsmæssige område. Historisk-topografisk Selskab for Sollerød Kommune behøver nu som før borgernes hjælp til at sikre vort historiske miljø.

Selskabets regnskab 1993

Af Inger Madsen

Resultatopgørelse for tiden 1. januar 1992 - 31. december 1993

INDTÆGTER	1993	1992
Kontingenter incl. forsendelsesomkostninger.....	162.310	165.725
Salg af bøger.....	12.808	20.365
Tilskud Søllerød kommune.....	25.710	22.000
Indtægter i alt.....	200.828	208.090
UDGIFTER		
Trykning af Søllerødbogen ¹	190.429	167.021
Foreningsomkostninger ²	37.284	92.881
Lagerregulering ³	15.300	35.000
Udgifter i alt.....	243.013	294.902
Resultat før renter.....	-42.185	-86.812
Renteindtægter.....	9.187	20.650
Årets resultat (underskud).....	-32.998	-66.162

Balance pr. 31. december 1993

AKTIVER

	1993	1992
Giro- og checkkonto.....	30.244	52.102
Bikuben pengemarkedskonto.....	150.176	155.028
Tilgode kontingenter.....	1.015	1.160
Tilgodehavende for solgte bøger.....	3.028	3.726
Boglager ³	52.400	58.100
Aktiver i alt..... kr.	236.863	270.116

PASSIVER:

Egenkapital:

Kapitalkonto 1/1.....	112.519	178.681
Overført årets resultat	-32.998	-66.162
Egenkapital 31/12..... kr.	79.521	112.519

GÆLD:

Skyldig moms	342	1.097
Gæld vedrørende Søllerødbogen	155.000	155.000
Tilskud ved bogudgivelse i 1994.....	2.000	1.500
Gæld i alt..... kr.	157.342	157.597
Passiver i alt..... kr.	236.863	270.116

Revisionspåtegning.

Foranstående resultatopgørelse og balance, som vi har revideret, er i overensstemmelse med foreningens bogføring.

Kovlund, den 28. april 1994

Scobel & Marholt
Revisionsaktieselskab
Niels O. Marholt
statsautoriseret revisor

Noter

1. Udgifter til Søllerødbogen	1993	1992
Trykning	165.000	143.298
Honorarer	0	350
Forsendelsesomkostninger.....	18.644	18.811
Andre omkostninger	6.785	4.562
	190.429	167.021
Skyldig 1. januar	-155.000	-155.000
Skyldig 31. december	155.000	155.000
	190.429	167.021

2. Foreningsomkostninger

Kontorhold m.v.	7.518	18.217
Sekretærbistand betalt til Søllerød Kommune	22.815	43.920
Arbejdsmarkedsbidrag	0	-426
Revision	4.000	4.000
Arrangementer	2.738	1.777
Jubilæum	213	25.393
	<u>37.284</u>	<u>92.881</u>

3. Lagerregulering

Varelager 1. januar	58.100	52.000
Trykning af jubilæumsbog.	0	41.100
»Brandslukning i Søllerød« til lager	9.600	0
	<u>67.700</u>	<u>93.100</u>
Nedskrivning af varelager	-15.300	-35.000
Varelager 31. december	<u>52.400</u>	<u>58.100</u>

Varelageret omfatter ca. 15.000 enheder, som er optaget til en symbolsk værdi.

BESTYRELSEN FOR HISTORISK-TOPOGRAFISK
SELSKAB FOR SØLLERØD KOMMUNE PR. 1/1 1994

lektor, dr. phil. Erik Helmer Pedersen, *formand*, tlf. 42 80 03 82
stadsbibliotekar Karen Lunde Christensen, *sekretær*, tlf. 45 46 66 00
museumsinspektør Ph. D. Niels Peter Stilling, *redaktør*, tlf. 42 80 20 46
kreditchef Inger Madsen, *kasserer*
arkitekt m.a.a. Albert Gehrke
advokat H. Bolt Jørgensen
advokat Eigil Koefoed
skovfoged Tage Lauritsen
skolekonsulent Anita Mikkelsen
fru Kirsten Rode
overlærer Ole Sørensen

Suppleanter:

arkitekt m.a.a. Jens Johansen
lektor Kaj Rostvad

BEVARINGSUDVALGET

Albert Gehrke (*formand*)
Jens Johansen
Eigil Koefoed
Tage Lauritsen
Niels Peter Stilling